

SAHRODA

(TAVROTNING TO'RTINCHI KITOBI)

Kirish

Sahroda kitobi Tavrotning to'rtinchi kitobidir. Mazkur kitobda Isroil xalqining Misrdagi qullikdan ozod bo'lib chiqqandan keyingi tarixi bayon etiladi. Kitobda Isroil xalqining Sinay tog'idan Kan'on yurtiga qilgan qirq yillik safari davomida sahroda yuz bergan voqealar hikoya qilinadi. Shu sababdan kitob "Sahroda" deb nomlangan. Sinay sahrosi hozirgi Misrning shimoli-sharqidadir.

Kitobni uch qismga bo'lish mumkin. Birinchi qismda (1:1-10:10) Xudo Musoga: "Urushga yaroqli hamma erkaklarni sanab chiq!" deb amr beradi. So'ng Isroil xalqining qarorgohda joylashish tartibi va Levi qabilasining Uchrashuv chodiri atrofida qay tarzda o'rnashishi to'g'risida Musoga batafsil ko'rsatmalar beradi. Shu yo'l bilan Xudo Isroil xalqini janglarga shay holatga keltiradi.

Ikkinchi qismda (10:11-21:20) Isroil xalqining sahroda tortgan mashaqqatlari haqida hikoya qilinadi. Isroil xalqi sahrodagi hayotdan ko'p noliydi, hatto Xudoga va Musoga qarshi isyon ko'taradi. Ular Kan'on yurtida istiqomat qilayotgan qudratli xalqlar to'g'risida eshitgandan keyin, Xudoga itoat etmay, Kan'on yurtiga hujum qilishdan bosh tortadi. Shuning uchun Xudo Isroil xalqini jazolaydi. Oqibatda, ular qirq yil sahroda darbadar kezishadi, shu vaqt mobaynida xalqning ro'yxatga kirgan, urushga yaroqli butun avlodi o'lib ketadi. Xudo Isroil xalqining yangi avlodini O'zi va'da qilgan yurtga boshlaydi. Nihoyat, xalq Muso boshchiligida Edom yurtidan Mo'ab yurti tomon yo'l oladi.

Sahroda kitobining uchinchi qismi (21:21-36:13) Isroil xalqining Iordan daryosi sharqidagi yerlarni egallashi to'g'risidagi voqealar bilan boshlanadi. Mo'ab shohi Isroil xalqini la'natlash uchun begona xalqdan bo'lgan Balom payg'ambarni yollaydi. Lekin Balom Isroil xalqini qayta-qayta duo qiladi. Shu orqali Xudo O'z xalqiga bo'lgan sadoqatini namoyon qiladi, ularning itoatsizligiga qaramay, ezgu niyatlarini amalga oshirmoqchi ekanini ko'rsatadi.

So'ng Isroil xalqi Iordan daryosidan o'tishga va g'arbdagi Kan'on yurtini zabt etishga tayyorgarlik ko'radi. Isroil xalqining ba'zi qabilalari Iordan daryosining sharqiga o'rnashishga qaror qilishadi. Isroil xalqining urushga yaroqli yangi avlodi ro'yxatga olinadi, so'ng Xudo Yoshuani Musoning o'rniga Isroilning navbatdagi yo'l boshchisi qilib tayinlaydi.

Sahroda kitobida isyonkor, ruhan tushkun, Xudodan umidini uzgan xalq to'g'risida hikoya qilinadi. Shuningdek, kitobda Xudoning O'z xalqiga ko'rsatgan mehribonligi, ularni janglarda himoya qilgani, qaqragan sahroda ularga yegulik va suv ato etgani to'g'risidagi voqealar ham bayon qilinadi.

1-BOB

Isroil xalqi ilk bor ro'yxatga olinadi

¹ Isroil xalqi Misr yurtini tark etib*, Sinay sahrosiga kelganiga ikki yilu ikki oy bo'ldi.

Ikkinchi oyning* birinchi kunida Egamiz Uchrashuv chodirida Musoga shunday dedi: ²⁻
³ “Sen va Horun jamiki Isroil xalqini urug‘i, xonadoni bo‘yicha sanab chiqinglar. Urushga yaroqli bo‘lgan yigirma va undan yuqori yoshdagi hamma erkaklarni guruhlarga bo‘lib, nomma–nom ro‘yxatini tuzinglar. ⁴ Har bir qabiladan bittadan urug‘boshi sizlarga yordam bersin. ⁵ Sizlarga yordam beradigan urug‘boshilarning ismi quyidagichadir:

Ruben qabilasidan — Shaduvor o‘g‘li Elizur.

⁶ Shimo‘n qabilasidan — Zurishaday o‘g‘li Shalumiyo.

⁷ Yahudo qabilasidan — Ominadav o‘g‘li Naxsho‘n.

⁸ Issaxor qabilasidan — Zuvor o‘g‘li Natani.

⁹ Zabulun qabilasidan — Xalon o‘g‘li Eliyob.

¹⁰ Yusuf o‘g‘li Efrayim qabilasidan — Omihud o‘g‘li Elishama.

Yusuf o‘g‘li Manashe qabilasidan — Padozur o‘g‘li Gamaliyo.

¹¹ Benyamin qabilasidan — Gido‘nax o‘g‘li Avidon.

¹² Dan qabilasidan — Omishaday o‘g‘li Oxazar.

¹³ Osher qabilasidan — Oxron o‘g‘li Paxiyol.

¹⁴ Gad qabilasidan — Duvel o‘g‘li Eliasaf.

¹⁵ Naftali qabilasidan — Enan o‘g‘li Oxir.”

¹⁶ Jamoa orasidan tanlangan ana shu urug‘boshilar Isroil qabilalarining yo‘lboshchilari edi.

¹⁷⁻¹⁹ Muso va Horun urug‘boshilar bilan birgalikda ikkinchi oyning* birinchi kunida butun jamoani yig‘ishdi. Ular Isroil xalqining barcha urug‘larini va xonadonlarini aniqlab chiqishdi. So‘ng Musoga Egamiz amr etganday, jamoaning yigirma va undan yuqori yoshdagi hamma erkaklarini nomma–nom alohida ro‘yxatga olishdi. Shu tariqa Muso Sinay sahrosida Isroil xalqini sanab chiqdi.

²⁰⁻²¹ Urug‘i va xonadoni bo‘yicha nomma–nom ro‘yxatga olingan, yigirma va undan yuqori yoshdagi urushga yaroqli erkaklarning soni* quyidagicha edi:

Isroilning* to‘ng‘ich o‘g‘li Ruben qabilasidan — 46.500 nafar odam,

²²⁻²³ Shimo‘n qabilasidan — 59.300 nafar odam,

²⁴⁻²⁵ Gad qabilasidan — 45.650 nafar odam,

²⁶⁻²⁷ Yahudo qabilasidan — 74.600 nafar odam,

²⁸⁻²⁹ Issaxor qabilasidan — 54.400 nafar odam,

³⁰⁻³¹ Zabulun qabilasidan — 57.400 nafar odam,

³²⁻³³ Yusuf o‘g‘li Efrayim qabilasidan — 40.500 nafar odam,

³⁴⁻³⁵ Yusuf o‘g‘li Manashe qabilasidan — 32.200 nafar odam,

³⁶⁻³⁷ Benyamin qabilasidan — 35.400 nafar odam,

³⁸⁻³⁹ Dan qabilasidan — 62.700 nafar odam,

⁴⁰⁻⁴¹ Osher qabilasidan — 41.500 nafar odam,

⁴²⁻⁴³ Naftali qabilasidan — 53.400 nafar odam.

⁴⁴ Muso, Horun va Isroil xalqining o‘n ikki urug‘boshisi sanab chiqqan odamlar ana shular edilar. Ularning hammasi ota–bobolarining nasli bo‘yicha ro‘yxatga olindi.

⁴⁵ Xullas, Isroil xalqining yigirma va undan yuqori yoshdagi urushga yaroqli hamma erkaklari xonadonlari bo‘yicha sanalganda, ⁴⁶ 603.550 ta chiqdi.

⁴⁷ Levi qabilasi esa bu ro'yxatga kiritilmagan edi, ⁴⁸ chunki Musoga Egamiz shunday degandi: ⁴⁹ "Levi qabilasini ro'yxatga kiritma, ularni Isroil xalqi bilan birga sanama. ⁵⁰ Levilarga Muqaddas ahd chodirini*, uning hamma ashyolarini va Chodirga tegishli bo'lgan barcha narsalarni topshir. Yo'lga chiqqanlaringizda, levilar Chodirni va undagi hamma ashyolarni ko'tarib yursinlar. Chodirni asrab-avaylab, uning yoniga o'z chodirlarini tiksinlar. ⁵¹ Har safar Muqaddas chodir ko'chirilganda, levilar Chodirni yig'ishsin. Qarorgoh qurganingizda esa Chodirni yana o'rnatishsin. Chodirning yaqiniga borgan boshqa har qanday odam uchun jazo o'limdir. ⁵² Qolgan Isroil qabilalari o'z qarorgohlarida guruh-guruh bo'lib joylashsin. ⁵³ Isroil xalqi Mening qahr-g'azabimga uchramasligi uchun, levilar o'z chodirlarini Muqaddas ahd chodiri atrofida o'rnatib, o'sha yerda Chodirni qo'riqlashsin."

⁵⁴ Musoga Egamiz qanday amr etgan bo'lsa, Isroil xalqi shuni qildi.

2-BOB

Isroil qabilalarining qarorgohdagi joylashuv tartibi

¹ Egamiz Muso bilan Horunga yana dedi: ² "Isroil xalqining har bir qabilasi chodirlarini o'z qarorgohida, o'z xonadoni bayroqlari ostida joylashtirsin. Ular chodirlarini Uchrashuv chodirining aylanasisiga, undan ma'lum bir masofada tikishsin.

Sharqiy qarorgoh

³ Uchrashuv chodirining sharq tomonida chodir tikadigan qabilalar Yahudo qarorgohida guruh-guruh bo'lib joylashsin. Yahudo qabilasining yo'l boshchisi Ominadav o'g'li Naxsho'ndir. ⁴ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 74.600 tadir.

⁵ Undan keyin Issaxor qabilasi chodirlarini joylashtirsin. Issaxor qabilasining yo'l boshchisi Zuvor o'g'li Natanildir. ⁶ Uning sanoqqa kirgan sipohi 54.400 tadir.

⁷ Undan keyin esa Zabulun qabilasi chodirlarini joylashtirsin. Zabulun qabilasining yo'l boshchisi Xalon o'g'li Eliyobdir. ⁸ Uning sanoqqa kirgan sipohi 57.400 tadir.

⁹ Yahudo qarorgohidagi sanoqqa kirgan sipohlarning hammasi 186.400 tadir. Birinchi bo'lib ular yo'lga chiqishsin.

Janubiy qarorgoh

¹⁰ Uchrashuv chodirining janub tomonida chodir tikadigan qabilalar Ruben qarorgohida guruh-guruh bo'lib joylashsinlar. Ruben qabilasining yo'l boshchisi Shaduvor o'g'li Elizurdir. ¹¹ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 46.500 tadir.

¹² Uning yonida Shimo'n qabilasi chodirlarini o'rnashtirsin. Shimo'n qabilasining yo'l boshchisi Zurishaday o'g'li Shalumiyo'dir. ¹³ Uning sanoqqa kirgan sipohi 59.300 tadir.

¹⁴ Keyin Gad qabilasi chodirlarini joylashtirsin. Gad qabilasining yo'l boshchisi Duvel* o'g'li Eliasafdir. ¹⁵ Uning sanoqqa kirgan sipohi 45.650 tadir.

¹⁶ Ruben qarorgohidagi hisobga kirgan sipohlarning hammasi 151.450 tadir. Ikkinchi bo'lib ular yo'lga chiqishsin.

Qarorgohlarning markazi

¹⁷ Dastlabki ikkita qarorgoh va keyingi ikkita qarorgoh o'rtasida levilar Uchrashuv chodiri bilan birga yo'lga chiqishsin. Qabilalar qay tartibda

qarorgohda joylashgan bo'lsa, yana o'sha tartibda yo'lga chiqishlari lozim. Har biri o'z o'rnida, o'z qarorgohi safida borsin.

G'arbiy qarorgoh

¹⁸ Uchrashuv chodirining g'arb tomonida chodir tikadigan qabilalar Efrayim qarorgohida guruh–guruh bo'lib joylashsinlar. Efrayim qabilasining yo'l boshchisi Omihud o'g'li Elishamadir. ¹⁹ Uning sanoqqa kirgan sipohi 40.500 tadir.

²⁰ Undan keyin Manashe qabilasi chodirlarini o'rnashtirsin. Manashe qabilasining yo'l boshchisi Padozur o'g'li Gamaliyoldir. ²¹ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 32.200 tadir.

²² So'ngra Benyamin qabilasi chodirlarini joylashtirsin. Benyamin qabilasining yo'l boshchisi Gido'nax o'g'li Avidondir. ²³ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 35.400 tadir.

²⁴ Efrayim qarorgohidagi sanoqqa kirgan hamma sipohlar 108.100 tadir. Uchinchi bo'lib ular yo'lga chiqishsin.

Shimoliy qarorgoh

²⁵ Uchrashuv chodirining shimol tomonida chodir tikadigan qabilalar Dan qarorgohida guruh–guruh bo'lib joylashsinlar. Dan qabilasining yo'l boshchisi Omishaday o'g'li Oxazardir. ²⁶ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 62.700 tadir.

²⁷ Uning yonida Osher qabilasi chodirlarini o'rnashtirsin. Osher qabilasining yo'l boshchisi Oxron o'g'li Paxiyoldir. ²⁸ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 41.500 tadir.

²⁹ So'ngra Naftali qabilasi chodirlarini o'rnashtirsin. Naftali qabilasining yo'l boshchisi Enan o'g'li Oxirdir. ³⁰ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 53.400 tadir.

³¹ Dan qarorgohidagi sanoqqa kirgan hamma sipohlar 157.600 tadir. Ular guruh–guruh bo'lib oxirida yo'lga chiqishsin.”

³² Shunday qilib, butun Isroil xalqi xonadonlari bo'yicha sanoqdan o'tdi. Qarorgohlarda guruh–guruh bo'lib joylashgan lashkarning umumiy soni 603.550 ta chiqdi. ³³ Musoga Egamiz amr etganday, Levi qabilasi Isroil xalqiga qo'shib hisoblanmadi.

³⁴ Xullas, Musoga Egamiz nima amr etgan bo'lsa, Isroil xalqi shuni qildi. Ular qarorgohi bo'yicha joylashgan, har biri o'z urug'i, xonadoni bo'yicha yo'lga chiqqan edi.

3–BOB

Ruhoniy Horunning o'g'illari

¹ Egamiz Sinay tog'ida Muso bilan so'zlashganda, Muso va Horunning nasli quyidagilardan iborat edi: ² Horunning to'rtta o'g'li bor edi: Nadov, Abihu, Elazar va Itamar. Nadov to'ng'ich o'g'il edi. ³ Muso Horunning bu o'g'illariga moy surtib, ularni ruhoniylikka tayinlagan edi. ⁴ Lekin Nadov bilan Abihu Sinay sahrosida Egamiz amr etmagan olovni Uning huzuriga olib kelganlari uchun o'sha yerda nobud bo'lgan edilar*. Ikkovi ham befarzand edi. Shuning uchun faqat Elazar bilan Itamar otalari Horun hayotligida ruhoniy bo'lib xizmat qilgan edilar.

Levi qabilasi ruhoniylk xizmatiga tayinlanadi

⁵ Musoga Egamiz shunday amr berdi: ⁶ “Levi qabilasini ruhoniyl Horun huzuriga boshlab kel. Ular Horunga yordam berishsin. ⁷ Levilar Uchrashuv chodirida Horunga va butun Isroil jamoasiga xizmat qilib, Chodirga oid bo‘lgan barcha yumushlarni bajarishsin. ⁸ Ular Muqaddas chodirda Isroil xalqi uchun xizmat qilishar ekan, Chodirdagi hamma ashyolar uchun mas‘ul bo‘lishsin. ⁹ Levilarni Horun va uning o‘g‘illari ixtiyoriga ber. Isroil xalqining bu qabilasi to‘liq ularning ixtiyorida bo‘lishi shart.

¹⁰ Horun va uning o‘g‘illarini ruhoniylk xizmatiga tayinla. Ruhoniylk vazifasini bajargan har qanday boshqa odamning jazosi o‘limdir.”

¹¹ Musoga Egamiz yana dedi: ¹² “Men levilarni Isroil xalqining onadan tug‘ilgan barcha to‘ng‘ich o‘g‘illari o‘rnida qabul qilganman. Levilar Menikidir. ¹³ Zotan, hamma to‘ng‘ich o‘g‘illar Menga tegishli. Men Misrliklarning hamma to‘ng‘ich o‘g‘illarini nobud qilgan kunim Isroil xalqining barcha to‘ng‘ichlarini — odamidan tortib hayvoniga qadar O‘zim uchun ajratib olganman*. Ularning hammasi Meniki bo‘lishi shart. Zotan, Men Egangizman.”

Levi qabilasi ro‘yxatga olinadi

¹⁴ Musoga Egamiz Sinay sahrosida yana aytdi: ¹⁵ “Levi qabilasini urug‘i va xonadonlari bo‘yicha sanab chiq. Bir oylik o‘g‘il bolalardan tortib, katta yoshdagi erkaklargacha sanab chiq.” ¹⁶ Egamizning amri bo‘yicha Muso ularni sanab chiqdi.

¹⁷ Levining uchta o‘g‘li bo‘lib, ismlari Gershon, Qohot va Marori edi.

¹⁸ Gershonning Lubnax va Shimax degan o‘g‘illari bo‘lib, har qaysisidan bittadan urug‘ kelib chiqdi.

¹⁹ Qohotning Imrom, Izzor, Xevron va Uziyol degan o‘g‘illari bo‘lib, ularning har biridan ham bittadan urug‘ kelib chiqdi.

²⁰ Marorining Maxli va Mushi degan o‘g‘illari bo‘lib, ularning har biridan ham bittadan urug‘ kelib chiqdi.

Levi urug‘larining ota xonadoni bo‘yicha ro‘yxatga olinganlari ana shular edi.

²¹ Gershondan Lubnax va Shimax urug‘lari kelib chiqdi. ²² Gershon urug‘iga qarashli bir oylik o‘g‘il bolalardan tortib, katta yoshdagi erkaklargacha sanalganda, 7500 ta chiqdi. ²³ Gershon urug‘i chodirlarini Muqaddas chodirning orqa tomonida, g‘arbda o‘rnashtirishlari kerak edi. ²⁴ Gershon urug‘ining oqsoqoli Loyol o‘g‘li Eliasaf edi.

²⁵ Gershon urug‘i Chodirning quyidagi ashyolari uchun mas‘ul edi: Chodirning ichki qavati va qoplamalari, Chodirga kiraverishdagi parda, ²⁶ Chodir bilan qurbongoh atrofini to‘sib turadigan pardalar, hovliga kiraverishdagi parda va uning arqonlari. Chodirning bu ashyolari bilan bog‘liq bo‘lgan barcha xizmat Gershon urug‘i zimmasida edi.

²⁷ Qohotdan Imrom, Izzor, Xevron va Uziyol urug‘lari kelib chiqdi. ²⁸ Ularga qarashli bir oylik o‘g‘il bolalardan tortib, katta yoshdagi erkaklargacha sanalganda, 8600* ta chiqdi. Qohot urug‘i Muqaddas chodir* uchun mas‘ul edi. ²⁹ Qohot urug‘i Muqaddas chodirning janub tomonida Chodir qurishi kerak edi. ³⁰ Qohot urug‘i oqsoqoli Uziyol o‘g‘li Elizofon edi. ³¹ Ular Chodirdagi quyidagi ashyolar uchun mas‘ul edilar: Sandiq, xontaxta, chiroqpoya, qurbongohlar, xizmat paytida ishlatiladigan Muqaddas chodir buyumlari va ichki pardasi. Chodirdagi bu ashyolar bilan bog‘liq bo‘lgan barcha xizmat Qohot urug‘i zimmasida edi. ³² Levi oqsoqollari ustidan ruhoniyl Horun o‘g‘li Elazar

boshchilik qilardi. Muqaddas chodir uchun mas'ul bo'lganlar Elazarning nazorati ostida edilar.

³³ Maroridan Maxli va Mushi urug'lari kelib chiqdi. ³⁴ Marori urug'ining bir oylik o'g'il bolalaridan tortib, katta yoshdagi erkaklarigacha sanalganda, 6200 ta chiqdi. ³⁵ Marori urug'i oqsoqoli Abuhayil o'g'li Zuriyol edi. Ular Muqaddas chodirning shimol tomoniga chodirlarini o'rnatishlari kerak edi. ³⁶⁻³⁷ Ular Chodirdagi quyidagi ashyolar uchun mas'ul edilar: Chodirning romlari, tambalari, ustunlar va ustun tagliklari, ularga oid barcha buyumlar, hovlining atrofidagi ustunlar va ustun tagliklari, qoziq va arqonlari, ularga tegishli hamma buyumlar. Chodirdagi bu ashyolar bilan bog'liq bo'lgan barcha xizmat Marori urug'i zimmasida edi.

³⁸ Muso, Horun va uning o'g'illari o'z chodirlarini sharq tomonda — Muqaddas chodirning oldida* o'rnatishlari kerak edi. Ular Isroil xalqining vakillari sifatida Muqaddas chodirdagi xizmat uchun mas'ul edilar. Ulardan boshqa birontasi Chodirga yaqin kelsa, o'sha odamning jazosi o'lim edi.

³⁹ Muso va Horun, Egamizning amriga ko'ra, Levi qabilasining bir oylik o'g'il bolalaridan tortib, katta yoshdagi erkaklarigacha hammani urug'lari bo'yicha sanab chiqqanlarida, ularning umumiy soni 22.000 ta chiqdi.

Levi qabilasi to'ng'ich o'g'illarning o'rnini bosadi

⁴⁰ Egamiz shundan keyin Musoga yana aytdi: "Isroil xalqining bir oylik va undan yuqori yoshdagi hamma to'ng'ich o'g'illarini sanab chiq. Ularning ismlarini ro'yxat qilib yoz. ⁴¹ Isroil xalqining hamma to'ng'ich o'g'illari o'rniga Men Levi qabilasini qabul qilaman. Isroil xalqining chorvasida birinchi tug'ilgan hayvonlari o'rniga esa levilarning chorvasini olaman. Men Egangizman."

⁴² Muso Egamizning amrini bajardi. Isroil xalqining hamma to'ng'ich o'g'illarini sanab chiqdi. ⁴³ Bir oylik va undan yuqori yoshdagi hamma to'ng'ich o'g'il birma-bir sanalganda, 22.273 ta chiqdi.

⁴⁴ Musoga Egamiz aytdi: ⁴⁵ "Isroil xalqining hamma to'ng'ich o'g'illari o'rniga levilarni Menga bag'ishla, Isroil xalqining chorvasi o'rniga esa levilarning chorvasini Menga bag'ishla. Levilar Meniki bo'ladi. Men Egangizman. ⁴⁶ Isroilning to'ng'ich o'g'illari levilardan 273 ta ortiq. Isroil xalqi ana shu ortiqchasi evaziga tovon to'lashi kerak. ⁴⁷ Har bir ortiqcha odam evaziga besh bo'lakdan kumush ol. Har bir kumush bo'lakning og'irligi ikki yarim misqol bo'lsin*." ⁴⁸ O'sha kumushni Horun va uning o'g'illariga ber."

⁴⁹⁻⁵⁰ Muso ortiq chiqqan Isroil to'ng'ich o'g'illaridan 1365 ta kumush bo'lakni yig'ib oldi*. ⁵¹ Muso Egamizning amriga ko'ra, yig'ib olgan tovon pulini Horun va uning o'g'illariga berdi.

4-BOB

Levi qabilasidan bo'lgan Qohot urug'ining burchlari

¹ Muso bilan Horunga Egamiz yana dedi: ² "Endi Levi qabilasidan bo'lgan Qohot avlodini urug'i va xonadoni bo'yicha sanab chiq. ³ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli, o'ttiz yoshdan ellik yoshgacha bo'lganlarni sana. ⁴ Qohot urug'ining xizmati Uchrashuv chodirining eng muqaddas ashyolari bilan bog'liq bo'ladi.

⁵ Yo'lga chiqqaningizda, Horun va uning o'g'illari Chodirga kirib, Ahd sandig'ini to'sib turadigan ichki pardani yechishsin. O'sha parda bilan Sandiqni* yopishsin. ⁶ So'ng uning

ustidan yumshoq teridan* qilingan yopinchiq tashlashsin. Yopinchiq ustidan esa sidirg'a ko'k choyshab tashlashsin. So'ng xodalarni joy-joyiga o'rnatishsin. ⁷ Keyin muqaddas nonlar* qo'yiladigan xontaxtaga ko'k choyshab to'shshsin. Xontaxtaga lagan, piyola, sharob nazr qilish uchun kosa va ko'zalar qo'yishsin. Xontaxta ustida muqaddas nonlar doimo tursin. ⁸ Bu narsalarning ustidan qirmizi choyshab tashlashsin. Keyin yumshoq teridan qilingan yopinchiq bilan yopib, xodalarni joy-joyiga o'rnatishsin. ⁹ So'ng ko'k choyshab bilan chiroqpoyani, uning moychiroqlarini, qisqichlarini, patnislarini va zaytun moyi solingan hamma idishlarini yopib qo'yishsin. ¹⁰ So'ng bularning ustidan yumshoq teridan qilingan yopinchiq bilan yopib, zambilga solishsin. ¹¹ Oltin qurbongoh ustiga ko'k choyshab tashlab, uning ustini yumshoq teridan qilingan yopinchiq bilan yopishsin va xodalarni joy-joyiga o'rnatishsin. ¹² Keyin Muqaddas xonada ishlatiladigan buyumlarni olib, ko'k choyshab ustiga qo'yishsin. So'ng ustini yumshoq teridan qilingan yopinchiq bilan yopib, zambilga solishsin. ¹³ Bronza qurbongohni kuldan tozalab, uni safsar rangdagi choyshab bilan yopishsin. ¹⁴ So'ng qurbongohda ishlatilgan hamma buyumlarni — olovkurak, sanchqi, kurak, tog'orachalarni qurbongoh ustiga qo'yishsin. Yumshoq teridan qilingan yopinchiq bilan qurbongohni yopib, xodalarni joy-joyiga o'rnatishsin. ¹⁵ Horun va uning o'g'illari Muqaddas chodirdagi jihozlarni va buyumlarni yopib bo'lganlaridan keyin, yo'lga chiqish vaqti bo'lganda, Qohot urug'i bu ashyolarni ko'tarib borsin. Lekin ular bu muqaddas ashyolarga qo'l tekkizmasin, aks holda, ular o'ladilar. Demak, Qohot urug'i Uchrashuv chodiridagi ashyolarni ko'tarib boradi.

¹⁶ Ruhoniy Horun o'g'li Elazar chiroqpoya uchun zaytun moyi, xushbo'y tutatqi, kundalik don nazri va muqaddas qiladigan moyga* mas'ul bo'ladi. Xullas, butun Muqaddas chodir va u yerdagi hamma narsalar, muqaddas jihozlar va buyumlar Elazar nazorati ostida bo'ladi."

¹⁷ Egamiz Muso bilan Horunga yana dedi: ¹⁸ "Levi qabilasi orasidan Qohot urug'ining qirilib ketishiga yo'l qo'ymanglar. ¹⁹⁻²⁰ Qohot urug'idan bo'lgan har bir odamga xizmat vaqtida nima qilishini va nimani ko'tarib borishini Horun va uning o'g'illari aytishsin. Muqaddas ashyolarga bir lahza bo'lsa ham qaragani Qohot urug'i Chodirga kirmasligi kerak. Shunda Qohot urug'idagi erkaklar eng muqaddas ashyolarga yaqin kelganlarida, o'lmay tirik qolishadi."

Levi qabilasidan bo'lgan Gershon urug'ining burchlari

²¹ So'ng Musoga Egamiz shunday dedi: ²² "Gershon avlodini ham urug'i va xonadoni bo'yicha sanab chiq. ²³ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli, o'ttiz yoshdan ellik yoshgacha bo'lganlarini sana. ²⁴ Gershon urug'ining xizmati va ko'taradigan yuklari quyidagilardan iborat bo'ladi:

²⁵ Ular Muqaddas chodirning ichki qavatini, Chodirning qoplamasi va yumshoq teridan qilingan tashqi qoplamaning, Chodirga kiraverishdagi pardani, ²⁶ Chodir bilan qurbongoh atrofini to'sib turadigan pardalarni, hovliga kiraverishdagi pardani va unga tegishli arqonlar va hamma buyumlarni ko'tarib borishlari lozim.

Bu ashyolar bilan aloqador ishlarning hammasini Gershon urug'i bajarsin. ²⁷ Horun va uning o'g'illari Gershon urug'ining xizmatini, tashiydigan yuklarini va bajaradigan vazifalarini to'liq nazorat qilib turishsin. Gershon urug'i ularning aytganlarini qilib, aytgan yuklarni ko'tarishsin.

²⁸ Gershon urug'ining Uchrashuv chodirida qiladigan xizmati mana shulardan

iboratdir. Ular ruhoniy Horun o'g'li Itamarning nazorati ostida xizmat qilishadi.

Levi qabilasidan bo'lgan Marori urug'ining burchlari

²⁹ Endi Marori avlodini urug'i va xonadoni bo'yicha sanab chiq. ³⁰ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli o'ttiz yoshdan ellik yoshgacha bo'lganlarini sana. ³¹ Ularning Uchrashuv chodiridagi vazifasi quyidagi ashyolarni ko'tarib yurishdan iborat bo'ladi: Chodirning romlarini, tambalarini, ustunlar va ustun tagliklarini, ³² hovlining atrofidagi ustunlar va ustun tagliklarini, qoziq va arqonlarini, ularga tegishli hamma buyumlarni. Qaysi odam qaysi narsani ko'tarib borishini aniq belgilanglar. ³³ Marori urug'ining Uchrashuv chodirida qiladigan ishlari mana shulardan iboratdir. Ular ruhoniy Horun o'g'li Itamarning nazorati ostida xizmat qilishadi."

Levi qabilasi sanab chiqiladi

³⁴ Muso, Horun va jamoaning yo'l boshchilari Qohot avlodini urug'i va xonadoni bo'yicha sanab chiqishdi. ³⁵ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli, o'ttiz yoshdan ellik yoshgacha bo'lgan erkaklarning soni ³⁶ 2750 ta chiqdi. ³⁷ Qohot urug'ining Uchrashuv chodirida xizmat qiladiganlari ana shular edi. Muso orqali Egamiz bergan amrga ko'ra, Muso bilan Horun ularni sanadi.

³⁸ Gershon avlodi ham urug'i va xonadoni bo'yicha sanab chiqildi. ³⁹ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli o'ttiz yoshdan ellik yoshgacha erkaklarning soni ⁴⁰ 2630 ta chiqdi. ⁴¹ Gershon urug'ining Uchrashuv chodirida xizmat qiladiganlari ana shular edi. Egamizning amriga ko'ra, Muso bilan Horun ularni sanadi.

⁴² Marori avlodi ham urug'i va xonadoni bo'yicha sanab chiqildi. ⁴³ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli o'ttiz yoshdan ellik yoshgacha erkaklarning soni ⁴⁴ 3200 ta chiqdi. ⁴⁵ Marori urug'i ana shular edi. Muso orqali Egamiz bergan amrga ko'ra, Muso bilan Horun ularni sanadi.

⁴⁶ Shunday qilib, Muso, Horun va Isroil yo'l boshchilari Levi qabilasini urug'i va xonadoni bo'yicha sanab chiqishdi. ⁴⁷ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga va Chodir ashyolarini ko'tarishga yaroqli, o'ttiz yoshdan ellik yoshgacha bo'lgan erkaklarning ⁴⁸ umumiy soni 8580 ta chiqdi. ⁴⁹ Ular Muso orqali Egamiz bergan amrga ko'ra, har bir odamga qiladigan ishlarini va ko'tarib boradigan buyumlarini taqsimlab berishdi. Musoga Egamiz amr etganday, hamma odam ro'yxatga olindi.

5-BOB

Qarorgohni bulg'aydigan odamlar

¹ Musoga Egamiz aytdi: ² "Isroil xalqiga buyur. Ular teri kasalligiga* chalinganlarni, jinsiy a'zosidan ajralma chiqqanlarni, murdalarga tegib harom bo'lganlarni qarorgohdan chiqarib yuborishsin. ³ Erkagini ham, ayolini ham qarorgohdan tashqariga chiqarib yuborishsin. Ularning dastidan qarorgoh harom bo'lmasin. Axir, Men xalqim orasida yashayman."

⁴ Isroil xalqi Egamizning Musoga bergan amrini ado etib, o'shanaqa odamlarni qarorgohdan chiqarib yubordi.

Tovon to'lash haqida qonun

⁵⁻⁶ Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz quyidagi qonunlarni berdi: Egamizga xiyonat qilgan, birodariga firib bergan har qanday erkak yoki ayol aybdor hisoblansin. ⁷ Bunday

odam qilgan gunohini tan olsin. Jabr chekkan tomonga keltirgan zarari uchun tovon to'lasin, buning ustiga, tovonning beshdan bir qismini ham qo'shib bersin. ⁸ Bordi–yu, jabr chekkan odam vafot etgan bo'lsa va uning yaqin qarindoshi bo'lmasa, zararni qoplash uchun to'lanadigan tovon Egamizga bag'ishlanib, ruhoniyya berilsin. Aybdor tomon tovon bilan birga bir qo'chqorni olib kelsin. Ruhoniy qo'chqorni qurbonlik qilib, aybdor tomonni gunohdan poklasin.

⁹ Isroil xalqi Egamizga atab, ruhoniyya olib kelgan har qanday ehson ruhoniyniki hisoblansin. ¹⁰ Ruhoniy qabul qilib olgan hamma ehsonlar ruhoniyning o'ziga tegishli bo'lsin.

Rashk qilgan erlar masalasi

¹¹⁻¹² Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz quyidagi qonunlarni berdi: agar birontasining xotini yomon yo'lga kirib, eriga xiyonat qilsa, ¹³ begona erkak bilan yotib o'zini bulg'asa–yu, uni hech kim tutib olmasa, bunga biror guvoh bo'lmagani uchun erining bundan xabari bo'lmasa, ¹⁴ keyinchalik eri xotinidan shubhalana boshlasa, xotini o'zini bulg'amagan taqdirda ham, eri undan shubhalanib, rashk qilsa, ¹⁵ er xotinini ruhoniy huzuriga yetaklab borsin. Xotini uchun to'rt kosa* arpa unini nazr qilib olib borsin. Arpa uniga zaytun moyi yoki xushbo'y tutatqi qo'shilmasin. Bu nazr ayol aybdor yoki aybdor emasligini bilish uchun keltirilayotgan rashk nazridir.

¹⁶ Ruhoniy ayolni yetaklab, Egamiz huzuriga olib kirsin. ¹⁷ So'ng muqaddas suvni sopol idishga quysin–da, Muqaddas chodirning ichidagi yerdan tuproq olib, suvga qo'shsin. ¹⁸ Ayolni ruhoniy Egamiz huzuriga olib kiringandan so'ng, ayolning sochini yoysin. Uning qo'lga rashk uchun keltiriladigan don nazrini tutqizib qo'ysin. Ruhoniyning o'zi esa qo'lida la'nat keltiradigan achchiq suvni ushlab tursin. ¹⁹ Ruhoniy ayolga qasam ichtirib, unga shunday so'zlarni aytsin: “Agar sen begona erkak bilan yotmagan bo'lsang, bulg'anmagan, eringga xiyonat qilmagan bo'lsang, mana shu la'nat keltiradigan achchiq suv senga hech qanday zarar yetkazmasin. ²⁰ Agar eringga xiyonat qilib, bulg'angan bo'lsang, eringdan boshqa odam bilan yotgan bo'lsang, ²¹ odamlar kimnidir la'natlaganda, Egam sening nomingni la'natga qo'shib aytadigan qilsin. Egam seni bola tug'a olmaydigan qilib qo'ysin*.” ²² O'sha la'nat keltiradigan suv ichingga kiringanda, seni tug'a olmaydigan qilib qo'ysin.”

Shunda ayol: “Omin, omin”, deb aytsin.

²³ So'ng ruhoniy la'nat so'zlarini qog'ozga yozib, uni achchiq suvda yuvsin. ²⁴ Toki ayol o'sha suvni ichganda, la'nat uning tanasiga kirib azob bersin. ²⁵ Ruhoniy ayolning qo'lidan rashk uchun keltirilgan don nazrini olib, bu nazrni Egamizga bag'ishlaganini ko'rsatish uchun yuqoriga ko'tarsin, so'ng qurbongohga olib borsin. ²⁶ Don nazrining bir hovuchini qurbongoh ustida kuydirsin. U bunday qilganda hamma un Xudoga tegishli ekanini bildiradi. Keyin ayolga achchiq suvdan ichirsin. ²⁷ Agar ayol eriga xiyonat qilib bulg'angan bo'lsa, la'nat keltiruvchi achchiq suv uning ichiga kiringach, qattiq azob beradi. Ayol bola tug'a olmaydigan bo'lib qoladi. O'sha ayol o'z xalqi orasida la'nati bo'ladi.

²⁸ Agar ayol bulg'anmagan, pok bo'lsa, hech qanday zarar ko'rmaydi, bundan keyin ham farzand ko'rishga qodir bo'ladi. ²⁹ Rashk haqidagi qonun ana shulardan iboratdir.

Xullas, xotin eriga vafo qilmay, yomon yo'lga kirib bulg'anganda ³⁰ yoki eri xotinini rashk qilib, undan shubhalana boshlaganda, er xotinini Egamizning huzuriga boshlab kelsin. Ruhoniy esa yuqoridagi qonunga binoan ish tutsin. ³¹ O'shanda er gunohdan

forig' bo'ladi, ayol esa qilgan gunohi uchun jazosini tortadi.

6-BOB

O'zini Egamizga nazr qilganlar uchun qoida

¹⁻² Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz quyidagi qonunlarni berdi: agar erkak yoki ayol ont ichib, o'zini ma'lum bir muddatga Egamizga nazr sifatida bag'ishlashga* qaror qilgan bo'lsa, ³ u sharob va o'tkir ichimliklardan o'zini tiysin. Uzum sirkasini ham, boshqa o'tkir ichimliklarni ham iste'mol qilmasin. Uzumdan tayyorlangan biror ichimlikni zinhor ichmasin. Mayizni va uzumni hech og'ziga olmasin. ⁴ U o'zini nazr qilgan davr mobaynida uzumdan tayyorlangan biror narsani iste'mol qilmasin, hatto uzumning doni va po'stlog'ini ham og'ziga olmasin. ⁵ O'zi ont ichib, belgilagan davr mobaynida sochiga ham, soqoliga ham ustara tekkizmasin. U Egamizga bag'ishlanganligi uchun nazr qilingan kunlari tugagunga qadar sochlarini o'stirib yursin. ⁶⁻⁷ Soch o'sha odamning Xudoga bag'ishlanganligi belgisidir. Shuning uchun o'sha odam Egamizga nazr qilingan kunlari davomida murdaga yaqinlashmasin. Otasi, onasi, aka-ukasi yoki opa-singillaridan birortasi vafot etib qolganda ham, u murda yoniga borib o'zini bulg'amasin. ⁸ Nazr qilingan kunlari davomida u Egamizga bag'ishlangandir. ⁹ Bordi-yu, uning oldida kimdir to'satdan vafot etib qolsa, nazr qilingan odamning boshi harom bo'lgan hisoblanadi. Shuning uchun nazr qilingan odam yetti kundan keyin sochini oldirsin. Shunda u yana pok bo'ladi. ¹⁰ Sakkizinchi kuni esa Uchrashuv chodiri kiraverishiga ikkita kaptar yoki ikkita musichani olib kelib ruhoniya bersin. ¹¹ Ruhoniy bu qushlardan bittasini gunoh qurbonligi qiladi, ikkinchisini esa kuydiriladigan qurbonlik qiladi. Shunday qilib, murda tufayli harom bo'lgan o'sha odamni gunohidan poklaydi. Nazr qilingan odam o'sha kuniyoq o'zini qaytadan Egamizga bag'ishlashi kerak.

¹² U bulg'anganligi uchun oldingi kunlar hisobga kirmaydi. U Egamizga bag'ishlangan nazr kunlarini boshqatdan boshlashi lozim. Buning uchun u bir yoshli qo'chqor qo'zini ayb qurbonligi* qilsin.

¹³ Nazr qilinganlar uchun qonun quyidagichadir: nazr qilingan odam Egamizga bag'ishlagan kunlari tugaganda, Uchrashuv chodiri kiraverishiga kelsin. ¹⁴ U Egamizga atab quyidagi qurbonligu nazrlarni keltirsin: kuydiriladigan qurbonlik uchun bir yoshli nuqsonsiz qo'chqor qo'zini, gunoh qurbonligi uchun bir yoshli nuqsonsiz sovliq qo'zini, tinchlik qurbonligi uchun nuqsonsiz qo'chqorni, ¹⁵ ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazrini, bir savat xamirturushsiz nonni — zaytun moyi aralashtirilgan sifatli undan tayyorlangan nonlar va zaytun moyi surtilgan chalpaklarni. ¹⁶ Ruhoniy bularning hammasini Egamizga taqdim qilib, gunoh qurbonligi va kuydiriladigan qurbonlik qilsin. ¹⁷ So'ng qo'chqorni don va sharob nazri bilan birga Egamizga tinchlik qurbonligi qilsin. Shuningdek, savatdagi xamirturushsiz nonni ham keltirsin. ¹⁸ Nazr qilgan odam Uchrashuv chodiriga kiraverishda nazr qilingan sochini oldirsin. Keyin sochlarini yig'ishtirib olib, tinchlik qurbonligi kuydirilayotgan olovga tashlasin. ¹⁹ U sochini oldirib bo'lgandan so'ng, ruhoniy qo'chqorning pishirilgan yelkasini, savatdan bir dona xamirturushsiz nonni, bitta chalpakni olib, nazr qilingan odamning qo'liga tutqizsin.

²⁰ Keyin ruhoniy o'sha narsalarni Egamizga bag'ishlaganini ko'rsatib, yuqoriga ko'tarsin. Bu narsalar ruhoniya muqaddas ulushi bo'ladi. Bular — ruhoniy yuqoriga ko'tarishi uchun beriladigan qo'chqor to'shi va nazr qilingan qo'chqor sonidan tashqari beriladi.

Shundan so'ng nazr qilingan odam sharob ichishi mumkin. ²¹ Nazr qilinganlar uchun qonun shundan iboratdir. Agar nazr qilingan odam Egamizga bulardan tashqari yana biron narsani va'da qilgan bo'lsa, bergan va'dasi ustidan chiqsin.

Ruhoniylarning duosi

²² Egamiz Musoga dedi:

²³ — Horun va uning o'g'illari Isroil xalqini duo qilganlarida, shunday deb aytishlari kerak:

²⁴ “Egam senga baraka bersin,

Seni O'z panohida asrasin!

²⁵ Egam senga ochiq yuz bilan boqsin,

Senga iltifot qilsin.

²⁶ Egam senga nazarini solsin,

Senga tinchlik ato etsin!”

²⁷ Horun va uning o'g'illari Isroil xalqini Mening nomim bilan duo qilishsin*. Shunda Men Isroil xalqiga baraka beraman.

7-BOB

Yo'l boshchilarning nazrlari

¹ Muso Muqaddas chodirni o'rnatib bo'lgan kuni* Chodirga moy surtib, uni muqaddas qildi. So'ng Chodirning barcha ashyolariga, qurbongohga va uning barcha buyumlariga moy surtib chiqib, muqaddas qildi.

² Shundan keyin xalqni ro'yxatga olish uchun mas'ul bo'lgan yo'l boshchilar* — Isroil qabilalarining urug'boshilari o'z nazrlarini keltirishdi. ³ Ularning Egamizga keltirgan nazrlari oltita soyabonli arava va o'n ikkita ho'kizdan iborat edi. Har bir yo'l boshchi bittadan ho'kiz va har ikkita yo'l boshchi bittadan arava olib kelgan edi. Yo'l boshchilar bu nazrlarini Egamizga Muqaddas chodir oldida taqdim qilishdi. ⁴ Shunda Egamiz Musoga aytdi: ⁵ “Ular olib kelgan narsalarni qabul qilib ol. Bu narsalardan Uchrashuv chodirida xizmat qilishda foydalaninglar. Levilar nima ish qilishlariga qarab, bu narsalarni ularga taqsimlab ber.”

⁶ Shunday qilib, Muso aravalarni va ho'kizlarni levilarga taqsimlab berdi. ⁷ Gershon urug'ining qiladigan xizmati evaziga ikkita arava va to'rtta ho'kizni berdi. ⁸ Marori urug'ining qiladigan xizmati evaziga esa to'rtta arava va sakkizta ho'kizni berdi. Marori va Gershon urug'lari ruhoniy Horunning o'g'li Itamar nazorati ostida Chodirda xizmat qilishardi. ⁹ Qohot urug'iga esa Muso hech narsa bermadi, chunki ular Chodirning muqaddas ashyolari uchun mas'ul edilar va bu ashyolarni yelkada ko'tarib borishlari lozim edi.

¹⁰ Muso qurbongohga moy surtib, uni muqaddas qilgandan keyin Isroil yo'l boshchilari qurbongohning bag'ishlanishiga ham o'z nazrlarini olib kelishdi. Ular nazrlarini qurbongoh oldiga qo'yishdi. ¹¹ Egamiz Musoga shunday degan edi: “Yo'l boshchilar qurbongohni bag'ishlash marosimiga olib kelgan bu nazrlarni har kuni bittadan taqdim qilishsin.”

¹² Birinchi kuni Yahudo qabilasidan Ominadavning o'g'li Naxsho'n nazrlarini taqdim qildi.

¹³ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha*. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ¹⁴ Bulardan tashqari, Naxsho'n tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol* keladigan bitta oltin piyolani ham berdi. ¹⁵ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ¹⁶ bitta takani gunoh qurbonligi* qildi, ¹⁷ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Ominadav o'g'li Naxsho'nning nazrlari ana shulardan iborat edi.

¹⁸ Ikkinchi kuni Issaxor qabilasining yo'l boshchisi Zuvor o'g'li Nataniil nazrlarini taqdim qildi.

¹⁹ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ²⁰ Bulardan tashqari, Nataniil tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyolani ham berdi. ²¹ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ²² bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ²³ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Zuvor o'g'li Nataniilning nazrlari ana shulardan iborat edi.

²⁴ Uchinchi kuni Zabulun qabilasining yo'l boshchisi Xalon o'g'li Eliyob nazrlarini taqdim qildi.

²⁵ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ²⁶ Bulardan tashqari, Eliyob tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyolani ham berdi. ²⁷ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ²⁸ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ²⁹ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Xalon o'g'li Eliyobning nazrlari ana shulardan iborat edi.

³⁰ To'rtinchi kuni Ruben qabilasining yo'l boshchisi Shaduvor o'g'li Elizur nazrlarini taqdim qildi.

³¹ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ³² Bulardan tashqari, Elizur tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin

piyolani ham berdi. ³³ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ³⁴ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ³⁵ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Shaduvor o'g'li Elizurning nazrlari ana shulardan iborat edi.

³⁶ Beshinchi kuni Shimo'n qabilasining yo'l boshchisi Zurishaday o'g'li Shalumiyo'l nazrlarini taqdim qildi.

³⁷ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ³⁸ Bulardan tashqari, Shalumiyo'l tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyolani ham berdi. ³⁹ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁴⁰ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁴¹ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Zurishaday o'g'li Shalumiyo'lning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁴² Oltinchi kuni Gad qabilasining yo'l boshchisi Duvel o'g'li Eliasaf nazrlarini taqdim qildi.

⁴³ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁴⁴ Bulardan tashqari, Eliasaf tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyolani ham berdi. ⁴⁵ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁴⁶ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁴⁷ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Duvel o'g'li Eliasafning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁴⁸ Yettinchi kuni Efrayim qabilasining yo'l boshchisi Omihud o'g'li Elishama nazrlarini taqdim qildi.

⁴⁹ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁵⁰ Bulardan tashqari, Elishama tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyolani ham berdi. ⁵¹ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁵² bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁵³ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Omihud o'g'li Elishamaning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁵⁴ Sakkizinchi kuni Manashe qabilasining yo'l boshchisi Padozur o'g'li Gamaliyo'l nazrlarini taqdim qildi.

⁵⁵ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁵⁶ Bulardan tashqari, Gamaliyol tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyolani ham berdi. ⁵⁷ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁵⁸ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁵⁹ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Padozur o'g'li Gamaliyolning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁶⁰ To'qqizinchi kuni Benyamin qabilasining yo'l boshchisi Gido'nax o'g'li Avidon nazrlarini taqdim qildi.

⁶¹ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁶² Bulardan tashqari, Avidon tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyolani ham berdi. ⁶³ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁶⁴ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁶⁵ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Gido'nax o'g'li Avidonning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁶⁶ O'ninchi kuni Dan qabilasining yo'l boshchisi Omishadayning o'g'li Oxazar nazrlarini taqdim qildi.

⁶⁷ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁶⁸ Bulardan tashqari, Oxazar tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyolani ham berdi. ⁶⁹ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁷⁰ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁷¹ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Omishaday o'g'li Oxazarning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁷² O'n birinchi kuni Osher qabilasining yo'l boshchisi Oxron o'g'li Paxiyol nazrlarini taqdim qildi.

⁷³ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁷⁴ Bulardan tashqari, Paxiyol tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyolani ham berdi. ⁷⁵ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁷⁶ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁷⁷ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor

qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Oxron o'g'li Paxiyolning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁷⁸ O'n ikkinchi kuni Naftali qabilasining yo'l boshchisi Enan o'g'li Oxir nazrlarini taqdim qildi.

⁷⁹ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁸⁰ Bulardan tashqari, Oxir tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyolani ham berdi. ⁸¹ U bitta buqani, bitta qo'chqorni, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁸² bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁸³ ikkita ho'kizni, beshta qo'chqorni, beshta takani, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Enan o'g'li Oxirning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁸⁴ Shunday qilib, Muso qurbongohga moy surtib, uni muqaddas qilgandan keyin, Isroil yo'l boshchilari qurbongohning bag'ishlanishiga olib kelgan nazrlarning jami quyidagicha bo'ldi: o'n ikkita kumush lagan, o'n ikkita kumush tog'oracha, o'n ikkita oltin piyola. ⁸⁵ Har bir kumush laganning og'irligi 330 misqol, har bir kumush tog'oracha 180 misqol edi*. Hammasi bo'lib taqdim qilingan kumush buyumlarning og'irligi ikki pudga yaqin edi*. ⁸⁶ Tutatqi to'ldirilgan har bir oltin piyolaning og'irligi 25 misqol* edi. Bu o'n ikkita oltin buyumning umumiy og'irligi 300 misqol* chiqdi. ⁸⁷ O'n ikkita buqa, o'n ikkita qo'chqor, o'n ikkita bir yoshli qo'chqor qo'zi kuydiriladigan qurbonlik qilindi, qurbonlikka qo'shib qilinadigan don nazri ham keltirildi. O'n ikkita taka gunoh qurbonligi qilindi. ⁸⁸ Yigirma to'rtta ho'kiz, oltmishta qo'chqor, oltmishta taka, oltmishta bir yoshli qo'chqor qo'zi tinchlik qurbonligi qilindi. Muso qurbongohga moy surtib, uni muqaddas qilgandan keyin, qurbongohning bag'ishlanishiga ana shu nazrlar taqdim qilingan edi.

⁸⁹ Muso Egamiz bilan gaplashish uchun Uchrashuv chodiriga kirganda, Egamizning ovozini eshitdi. Ovoz Ahd sandig'ining* qopqog'i ustidagi ikki karub* orasidan kelayotgan edi.

8-BOB

Horun moychiroqlarni o'rnatadi

¹ Egamiz yana Musoga dedi: ² "Horunga ayt, u yettala moychiroqni chiroqpoyaga o'rnatganda, moychiroqlarning nuri chiroqpoyaning old tomonini yoritadigan qilib o'rnat sin."

³ Egamizning Muso orqali bergan bu amrini Horun bajardi. U yettita moychiroqni chiroqpoyaning old tomonini yoritadigan qilib o'rnatdi. ⁴ Chiroqpoya, Egamiz Musoga ko'rsatgan namuna bo'yicha*, tagligidan tortib, gullarigacha oltindan zarb urib yasalgan edi.

Levilar poklanib Xudoga bag'ishlanadi

⁵ Egamiz Musoga yana aytdi: ⁶ "Isroil xalqi orasidan levilarni ajratib olib, quyidagi yo'l bilan ularni pokla*: ⁷ levilarga gunohdan poklaydigan suvni sep. Ular ustara bilan

butun badanlarini qirib tozalashsin, kiyimlarini yuvishsin. Shundan so'ng ular pok bo'lishadi. ⁸ So'ngra ular buqani va buqaga qo'shib nazr qilinadigan zaytun moyi aralashirilgan sifatli unni olib kelishsin. Bundan tashqari, boshqa bir buqani gunoh qurbonligi qilish uchun olib kelishsin. ⁹ So'ng butun jamoani to'pla, levilarni Uchrashuv chodiri oldiga olib kel. ¹⁰ Levilarni Men, Egangizning huzuriga olib kelganingda, Isroil xalqi levilarga qo'llarini qo'ysin. ¹¹ Horun levilarni Isroil xalqidan maxsus nazr sifatida Men, Egangizga bag'ishlasin, toki levilar Menga xizmat qilishsin. ¹² Levilar qo'llarini buqalarning boshiga qo'yishsin. Horun bir buqani gunoh qurbonligi, ikkinchi buqani esa kuydiriladigan qurbonlik qilib, levilarni gunohlardan poklasin. ¹³ Keyin levilarni Horun va uning o'g'illari ro'parasiga turg'izib qo'y. Levilarni maxsus nazr sifatida Men, Egangizga bag'ishla.

¹⁴ Shunday qilib, levilarni Isroil xalqi orasidan ajratib ol. Levilar Meniki bo'ladi.

¹⁵ Levilarni poklab, maxsus nazr sifatida Menga bag'ishlaganingdan so'ng, ular xizmat qilish uchun Uchrashuv chodiriga kira oladilar. ¹⁶ Men levilarni Isroil xalqi orasidan O'zim uchun olganman. Ularni O'zim uchun Isroil ayollaridan tug'ilgan barcha to'ng'ich o'g'illari o'rniga olganman. ¹⁷ Chunki Isroil xalqining hamma to'ng'ichlari — odamning to'ng'ich o'g'lidan tortib, mollarning birinchi erkak bolasigacha Menikidir. Misrda hamma to'ng'ichlarni nobud qilgan kunim Men Isroil xalqining to'ng'ich o'g'illarini O'zim uchun ajratib olganman. ¹⁸ Isroil xalqi orasidagi hamma to'ng'ich o'g'illar o'rniga esa levilarni olganman. ¹⁹ Levilarni Isroil xalqi orasidan ajratib olib, Horun va uning o'g'illari ixtiyoriga topshirganman. Levilar Isroil xalqi nomidan Uchrashuv chodirida xizmat qiladilar. Isroil xalqi Chodirga yaqin kelib qolganda, yuz beradigan kulfatdan levilar ularni himoya qiladi*.”

²⁰ Muso, Horun va butun Isroil jamoasi levilarni Egamizga bag'ishladilar. Xullas, Egamizning levilar haqida Musoga bergan amrlarini bajardilar. ²¹ Levilar poklanishdi, kiyimlarini yuvishdi. Horun ularni maxsus nazr sifatida Egamizga bag'ishlab, poklash marosimini o'tkazdi. ²² Shundan keyin levilar Horun va uning o'g'illari nazorati ostida Uchrashuv chodirida xizmat ado etish uchun u yerga kirdilar. Shunday qilib, Egamiz levilar haqida Musoga qanday amr etgan bo'lsa, Isroil xalqi uning amrlarini ado etdi.

²³ Egamiz yana Musoga aytdi: ²⁴ “Levilar quyidagi qoidaga rioya qilishsin: yigirma besh va undan yuqori yoshdagi levilar Uchrashuv chodiridagi xizmatini boshlashsin.

²⁵ Ellik yoshda esa xizmatidan bo'shab, boshqa xizmat qilishmasin. ²⁶ Xizmatidan bo'shagan levilar Uchrashuv chodirida xizmat qilayotgan birodarlariga yordam berishlari mumkin. Lekin biror ish uchun mas'uliyatni o'z bo'yinlariga olishmasin. Levilarning majburiyatlarini shu tariqa ko'rsatib ber.”

9–BOB

Fisih ziyofati

¹ Isroil xalqi Misrdan chiqqandan keyin, ikkinchi yilning birinchi oyida* Egamiz Sinay sahrosida Musoga dedi: ² “Isroil xalqiga ayt, ular Fisih ziyofatini belgilangan vaqtda, ³ shu oyning o'n to'rtinchi kuni kechqurun nishonlashsin. Bayramning hamma qonun-qoidalariga rioya qilishsin.”

⁴ Shunday qilib, Muso Isroil xalqiga: “Fisih ziyofatini nishonlanglar”, deb buyruq berdi. ⁵ Isroil xalqi birinchi oyning o'n to'rtinchi kuni kechqurun Sinay sahrosida Fisih

ziyofatini nishonladi. Ular hamma narsani Egamizning Musoga bergan amri bo'yicha qilishdi. ⁶ Biroq odam murdasiga tegib harom bo'lganlar o'sha kuni Fisih ziyofatida ishtirok etisha olmadi. Ular o'sha kuniyoq Muso bilan Horunning huzuriga kelib shunday deyishdi:

⁷ — Biz murdaga tekkanimiz uchun harommiz. Lekin nima uchun biz chetda qolishimiz kerak? Biz ham, Isroil xalqi qatori, belgilangan vaqtda Egamizga qurbonlik keltirmoqchimiz!

⁸ Muso ularga:

— Kutib turinglar—chi, Egamiz sizlar to'g'ringizda qanday amr berar ekan, eshitay, — dedi.

⁹ Musoga Egamiz shunday dedi:

¹⁰ — Isroil xalqiga Mening shu gapimni yetkaz: “Birortangiz yoki avlodlaringizdan kimdir murdaga tegib harom bo'lsa yoki safarga ketgan bo'lsa, Egamizga bag'ishlangan Fisih ziyofatini nishonlayversin. ¹¹ Bunday odamlar bayramni ikkinchi oyning* o'n to'rtinchi kuni kechqurun nishonlab, qurbonlik* go'shtini xamirturushsiz non va taxir o'tlar bilan birga yeyishsin. ¹² Ertalabgacha taomdan qoldirishmasin. Qurbonlikning birorta suyagini sindirishmasin. Fisih ziyofatini hamma qonunlarga muvofiq nishonlashsin. ¹³ Lekin bironta odam pok bo'lib, safarda bo'lmasa va shunga qaramay, Fisih ziyofatini nishonlashdan bosh tortsa, belgilangan vaqtda Egamizga bag'ishlab qurbonlik qilmagani uchun Isroil xalqi orasidan yo'q qilinsin. Shunday qilib, u o'z gunohi uchun jazosini tortadi. ¹⁴ Orangizda yashayotgan musofir Egamizga bag'ishlangan Fisih ziyofatini nishonlamoqchi bo'lganda, o'sha qonun–qoidalarga rioya qilishi shart. Hammangiz uchun — sizlar va musofirlar uchun qonun bitta bo'lsin.”

Alangali bulut

¹⁵ Muqaddas chodir o'rnatilgan kuni* Chodirni* bulut qoplab oldi. Oqshomdan ertalabgacha Muqaddas chodir tepasidagi o'sha bulutning ko'rinishi alangaga o'xshar edi. ¹⁶ Har doim shu ahvol yuz berardi: Chodirni kunduzi bulut qoplab olar, tunda esa bulut alangaga o'xshab turardi. ¹⁷ Bulut Chodir tepasidan ko'tarilgach, Isroil xalqi yo'lga chiqardi. Bulut to'xtagan joyda esa Isroil xalqi chodir tikardi. ¹⁸ Isroil xalqi Egamizning amri bilan yo'lga chiqar va Egamizning amri bilan chodir tikardi. Bulut Muqaddas chodir tepasida turgan vaqt mobaynida, ular ham joylaridan siljimas edilar. ¹⁹ Bulut Chodir tepasida uzoq kunlar turib qolganda ham, Isroil xalqi Egamizning talabiga rioya qilib, yo'lga chiqmasdi. ²⁰ Ba'zan esa bulut Chodir tepasida ozroq kun turardi. Bunday paytda ham Isroil xalqi Egamizning amriga muvofiq to'xtardi, Uning amri bilan yo'lga chiqardi. ²¹ Ayrim vaqtlarda esa bulut Chodir tepasida bor–yo'g'i bir kechagina turib, ertalab ko'tarilar edi. Shunda Isroil xalqi ham yo'lga chiqardi. Bulut ko'tarilgan payti, kechasi bo'ladimi, kunduzi bo'ladimi, Isroil xalqi ham yo'lga chiqardi. ²² Ba'zan bulut ikki kun, bir oy yoki uzoqroq vaqt mobaynida Chodir tepasida turib qolardi. Shunda Isroil xalqi ham qarorgohda qolib, yo'lga chiqmasdi. Bulut ko'tarilgandan so'ng Isroil xalqi yo'lga chiqardi. ²³ Ular Egamizning amri bilan to'xtab, Uning amri bilan yo'lga chiqishardi. Muso orqali Egamiz bergan amrlariga muvofiq hamma talablarni bajarishar edi.

10–BOB

Kumush karnaylar

¹ Egamiz Musoga aytdi: ² “Sen ikkita kumush karnay yasattir, karnaylar zarb urib yasalgan bo‘lsin. Bu karnaylar jamoani yig‘ish hamda yo‘lga chiqish vaqtini e‘lon qilish uchun kerak bo‘ladi. ³ Karnaylarning ikkalasi chalinganda, butun jamoa sening oldingga — Uchrashuv chodiri kiraverishi oldiga to‘plansin. ⁴ Karnayning bittasi chalinganda esa, Isroil qabilalarining yo‘lboshchilari sening oldingga yig‘ilib kelishsin. ⁵ Karnay qisqa chalinganda, sharqdagi qarorgohda turgan qabilalar yo‘lga chiqishsin. ⁶ Ikkinchi marta qisqa chalinganda esa, janubdagi qarorgohda turgan qabilalar yo‘lga chiqishsin. Karnayning qisqa sadosi yo‘lga chiqish kerakligini bildiradi*. ⁷ Jamoani yig‘ish lozim bo‘lganda esa, karnaylar boshqacha sado chiqarib chalinsin. ⁸ Karnayni Horunning o‘g‘illari, ruhoniylar chalishlari lozim. Bu amr sizlar uchun va sizlarning avlodlaringiz uchun doimiy qonun–qoidadir.

⁹ Yurtingizga bostirib kelgan dushmanga qarshi jangga otlanayotganingizda, xatardan darak berib karnaylarni chalinglar. Shunda Men, Egangiz Xudo, sizlarga yordam berib, sizlarni dushmanlaringiz qo‘lidan xalos qilaman. ¹⁰ Shuningdek, xursandchilik kunlaringizda — belgilangan bayramlaringizda va oy boshida qurbonliklar kuydirganingizda hamda tinchlik qurbonliklarini keltirganingizda karnaylarni chalinglar. Shunda Men, Egangiz Xudo, sizlarga yordam beraman. Zotan, Men Egangiz Xudoman.”

Isroil xalqi Sinaydan ketadi

¹¹ Isroil xalqi Misrdan chiqqandan keyin, ikkinchi yilning ikkinchi oyi* yigirmanchi kunida bulut Muqaddas ahd chodiri* tepasidan ko‘tarildi. ¹² Shundan so‘ng Isroil xalqi Sinay sahrosidan yo‘lga chiqdi*. Nihoyat, bulut Poron cho‘lida* to‘xtadi. ¹³ Ular birinchi marta Egamizning Muso orqali bergan amriga ko‘ra, yo‘lga chiqqan edilar. ¹⁴ Birinchi bo‘lib, Ominadav o‘g‘li Naxsho‘n boshchiligida Yahudo qarorgohida turgan qabilalar o‘z bayrog‘i ostida guruh–guruh bo‘lib yo‘lga chiqishdi. ¹⁵ Issaxor qabilasiga Zuvor o‘g‘li Nataniel boshchilik qilar edi. ¹⁶ Zabulun qabilasiga Xalon o‘g‘li Eliyob boshchilik qilar edi.

¹⁷ Shundan keyin Muqaddas chodir yig‘ishtirib olindi. Gershon va Marori urug‘lari Chodirni ko‘tarib, yo‘lga chiqishdi. ¹⁸ Keyin Shaduvor o‘g‘li Elizur boshchiligida Ruben qarorgohida turgan qabilalar o‘z bayrog‘i ostida guruh–guruh bo‘lib yo‘lga chiqishdi. ¹⁹ Shimo‘n qabilasiga Zurishaday o‘g‘li Shalumiyo boshchilik qilar edi. ²⁰ Gad qabilasiga Duvel o‘g‘li Eliasaf boshchilik qilar edi. ²¹ Keyin Chodirning muqaddas ashyolarini ko‘targan Qohot urug‘i yo‘lga chiqdi. Ular qarorgoh quriladigan joyga yetib borgunlaricha, Muqaddas chodir o‘rnatib bo‘linishi kerak edi. ²² Keyin Omihud o‘g‘li Elishama boshchiligida Efrayim qarorgohida turgan qabilalar o‘z bayrog‘i ostida guruh–guruh bo‘lib yo‘lga chiqishdi. ²³ Manashe qabilasiga Padozur o‘g‘li Gamaliyo boshchilik qilardi. ²⁴ Benyamin qabilasiga Gido‘nax o‘g‘li Avidon boshchilik qilardi.

²⁵ Eng oxirida Omishaday o‘g‘li Oxazar boshchiligida Dan qarorgohidagi qabilalar o‘z bayrog‘i ostida guruh–guruh bo‘lib yo‘lga chiqishdi. Ular Isroil qarorgohlarining qorovullar bo‘linmasini tashkil qilishgan edi. ²⁶ Osher qabilasiga Oxron o‘g‘li Paxiyol boshchilik qilardi. ²⁷ Naftali qabilasiga Enan o‘g‘li Oxir boshchilik qilardi. ²⁸ Isroil xalqi doim shu tartibda guruh–guruh bo‘lib yo‘lga chiqar edi.

²⁹ Muso o'zining qaynag'asi, Midiyonlik Yatro* o'g'li Xo'vovga dedi:

— Egamiz, sizlarga beraman, deb va'da qilgan yurtga biz ketyapmiz, siz ham biz bilan yuring. Egamiz bizga ko'p yaxshiliklarni va'da qilgan, agar biz bilan borsangiz, biz ham sizga yaxshilik qilamiz.

³⁰ — Bormayman, — dedi Xo'vov, — men o'z yurtimga — o'zimning qarindoshlarim oldiga qaytib ketaman.

³¹ — Iltimos, bizni tashlab ketmang! — dedi unga Muso. — Sahroning qaysi joyiga chodir tikish kerakligini siz bilasiz. Siz bizning ko'zimiz bo'lasiz. ³² Agar biz bilan birga borsangiz*, Egamiz bizga qilgan hamma yaxshiliklarni siz bilan baham ko'ramiz.

³³ Ular Egamizning muqaddas tog'ini* tark etganlaridan so'ng, uch kun yo'l yurishdi. Levilar chodir tikadigan joyini topish uchun Egamizning Ahd sandig'ini doimo oldinda ko'tarib borishardi. ³⁴ Ular kunduz kuni yo'l yurganlarida, Egamizning buluti ularning ustida borar edi. ³⁵ Sandiq yo'lga chiqqanda, Muso shunday derdi:

“Qo'zg'al, ey Egam,
Sening g'animlaring tumtaraqay bo'lsin.
Seni ko'rolmaganlar oldingdan qochib ketsin.”

³⁶ Ahd sandig'i to'xtaganda esa Muso shunday derdi:

“Qayt, ey Egam,
Ming-minglab Isroil xalqi orasiga!”

11-BOB

Tavera nomli joy

¹ Oradan ko'p vaqt o'tmay xalq qiyinchiliklardan ming'irlab noliy boshladi. Ularning nolishlarini eshitgan Egamiz g'oyat g'azablanib, qarorgohga alanga tushirdi. Alanga avj olib, qarorgohning chetlarini kuydirib yubordi. ² Xalq Musoga faryod qildi. Muso Egamizga iltijo qilgan edi, alanga o'chdi. ³ Egamizning alangasi qarorgohni yondirgani uchun bu joyga Tavera* deb nom berildi.

Muso yetmishta oqsoqolni tanlaydi

⁴ Isroil xalqi orasidagi qalang'i-qasang'ilarining* nafsiga o't tushdi. Isroil xalqi ham ularga qo'shilishib fig'on chekib, zorlana boshladi: “Qaniydi go'sht bo'lsa! ⁵ Biz Misrda tekinga baliq, bodring, qovun, piyoz, ko'k piyoz, sarimsoq yerdik. ⁶ Endi esa sillamiz qurigan, mannadan* boshqa yeydigan hech narsa yo'q.”

⁷ Manna kashnich urug'iga o'xshardi, uning rangi daraxt yelimi rangiday edi. ⁸ Xalq mannani yerdan yig'ishtirib olar, tegirmonda yanchib yoki havonchada tuyib, so'ng qozonga solib qaynatardi, non ham yopardi. Uning mazasi zaytun moyi qo'shib yopilgan nonga o'xshardi. ⁹ Tunda qarorgohga shabnam tushganda, shabnam bilan birga manna ham yog'ilardi.

¹⁰ Hamma odamlar oila a'zolari bilan birga o'z chodirlarining kiraverishida turib faryod qilishayotgan edi. Buni eshitgan Muso qattiq ranjidi. Egamizning g'azabi ham alanga oldi. ¹¹ Shunda Muso Egamizga dedi:

— Nimaga qulingning boshiga shuncha azoblarni solding? Nima uchun mendan

marhamatingni darig' tutding? Nima uchun bu xalqning og'irligini menga yuklading?

¹² Shu xalqning hammasini men qornimda ko'tarib yurganmidim?! Ularni men tuqqanmidim?! Nimaga unda Sen menga: "Enaga chaqaloqni ko'tarib yurganday, sen bu xalqni Men ota-bobolaringga va'da qilgan yurtga qo'llaringda ko'tarib borasan", deb aytyapsan? ¹³ Ular yig'lab, bizga go'sht ber, deb aytyashyapti! Shuncha xalqqa go'shtni qayerdan topib beraman, axir?! ¹⁴ Bu xalqning og'irligini men bir o'zim ko'tara olmayman. Bunga ortiq chiday olmayman. ¹⁵ Agar menga munosabating shu bo'lsa, hoziroq jonimni olib qo'ya qol. Bordi-yu, Sendan marhamat topgan bo'lsam, mening bunchalik xor bo'lishimga yo'l qo'yma.

¹⁶ Shunda Egamiz Musoga dedi:

— Menga Isroil oqsoqollaridan yetmishtasini yig'ib ber. Ular xalqning orasida yo'l boshchi deb tan olingan obro'li odamlardan bo'lishsin. Ularni Uchrashuv chodiriga olib kelib, o'zingning yoningga turg'izib qo'y. ¹⁷ Men tushib kelib, u yerda sen bilan gaplashaman. So'ng senga bergan Ruhimdan olib, ularga ham beraman. Sen bu xalqning og'irligini yolg'iz o'zing ko'tarmasliging uchun, ular yoningga kirib, og'iringni yengil qilishadi. ¹⁸ Xalqqa esa shu gapni ayt: "Ertangi kunga tayyorlanib poklaninglar*", go'sht yeysizlar. Sizlar Egamizning qulog'i ostida ming'irlab nolib, qaniydi go'sht bo'lsa, biz Misrda davr surgan ekanmiz—da, deb faryod qildingizlar. Shuning uchun Egamiz sizlarga go'sht beradi, sizlar go'sht yeysizlar. ¹⁹ Sizlar go'shtni bir-ikki kun emas, besh-o'n kun ham emas, yigirma kun ham emas, ²⁰ balki bir oy davomida — go'sht burningizdan chiqquncha, ko'nglingizga urguncha yeysizlar. Chunki sizlar, Misrdan chiqquncha nima keragi bor edi, deya ming'irlab nolib, orangizdagi Egangizni rad etdingiz."

²¹ Lekin Muso Egamizga aytdi:

— Mening yonimdagi bu xalq 600.000 jondan iborat. Sen esa: "Ularni bir oy davomida go'sht bilan boqaman", deyapsan! ²² Bor mol-qo'yimizni so'ysak ham, dengizdagi hamma baliqlarni yig'ishtirib kelsak ham, ularni to'ydira olarmidik?!

²³ Egamiz shunda Musoga aytdi:

— Nima, Men, Egangning qo'li kaltamidi?! Mening senga aytgan gaplarim bajo bo'lishi yoki bo'lmasligini endi ko'rasan.

²⁴ Shundan keyin Muso tashqariga chiqib, Egamizning so'zlarini xalqqa yetkazdi. So'ng yetmishta xalq oqsoqolini yig'ib, ularni Muqaddas chodir atrofiga joylashtirdi.

²⁵ Shunda Egamiz bulut ichida tushib kelib, Muso bilan gaplashdi, Musoga bergan O'z Ruhidan olib, yetmishta oqsoqolga berdi. Ruh oqsoqollarni qamrab oldi va ular zikr tusha boshladilar. Lekin bunday hol boshqa takrorlanmadi.

²⁶ Yetmishta oqsoqolning ikkitasi Muqaddas chodirga bormay qarorgohda qolgan edi. Birining ismi Eldod, ikkinchisniki Midod edi. Biroq Egamizning Ruhi ularni ham qamrab oldi, ular ham qarorgohda zikr tusha boshladilar. ²⁷ Bir o'spirin yugurib kelib, Musoga: "Eldod bilan Midod qarorgohda zikr tushishyapti", dedi. ²⁸ Musoga yoshligidan xizmat qilib kelgan* yordamchisi Nun o'g'li Yohua dedi:

— Muso hazratlari! Ularni to'xtating!

²⁹ Muso esa unga shunday javob berdi:

— Sen mening manfaatimni ko'zlab, shu gaplarni aytyapsanmi? Menga qolsa, Egamning butun xalqi payg'ambar bo'lsin, Egamiz O'z Ruhini ularning hammasiga bersin, deyman!

³⁰ Shundan so'ng Muso bilan Isroil oqsoqollari qarorgohga qaytib kelishdi.

Egamiz bedanalar yuboradi

³¹ Egamiz shamol qo'zg'atdi. Shamol dengizdan* bedanalarini qarorgohga va qarorgoh atrofiga uchirib keldi—da, ko'plarini yerga tushirdi. Anchasi esa qarorgohning aylanasi bo'ylab bir kunlik masofada, ikki tirsak balandlikda uchib yurgan edi*.

³² Xalq o'sha kuni kunduzi va kechasi, keyingi kuni ham ertadan kechgacha bedana yig'ishtirdi. Eng oz tergan odamniki oltmish savat* chiqdi. Ular bedanalarini quritish uchun butun qarorgoh atrofiga yoyib tashlashdi. ³³ Lekin odamlar go'shtni endi og'ziga olib, hali yeyishga ham ulgurmagan edilarki, Egamiz xalqqa g'azabini sochib, qaqshatqich o'lat yubordi. ³⁴ Bu yerga Xivrut–Xattavo* deb nom berildi, chunki bu yerga nafsi buzuq odamlar dafn qilingandi.

³⁵ Xalq Xivrut–Xattavodan Xazero'tga qarab yo'lga chiqdi. Ular Xazero'tga yetib borganlaridan keyin qarorgoh qurishdi.

12–BOB

Maryam jazolanadi

¹ Muso Habashistonlik* ayolga uylangani uchun Maryam va Horun Musoga qarshi gapirdilar. ² Ikkovi: “Egamiz yolg'iz Muso orqali gapiribdimi?! U biz orqali ham gapirmaganmi?!” deyishdi. Egamiz ularning bu gapini eshitdi. ³ Muso juda kamtar odam edi, yer yuzida kamtarlikda unga teng keladigani yo'q edi.

⁴ Egamiz birdan Muso, Horun va Maryamga:

— Uchovingiz ham Uchrashuv chodiriga kelinglar! — deb amr berdi.

Shundan so'ng uchovlari Uchrashuv chodiriga kelishdi. ⁵ Egamiz ustun shaklidagi bulutda tushib, Chodirga kiraverishda turdi va Horun bilan Maryamni chaqirdi. Ikkovi oldinga chiqdi. ⁶ Egamiz ularga dedi:

— Mening so'zlarimni eshitib olinglar. Orangizda payg'ambar bo'lganda, Men, Egangiz, O'zimni ularga vahiyda ayon qilaman, ular bilan tushlarida gaplashaman.

⁷ Lekin qulim Muso bilan boshqacha gaplashaman. Mening butun xalqim orasida ishonchlisi Musodir*. ⁸ Men u bilan jumboqli bashoratlar orqali emas, balki yuzma–yuz, ochiq–oydin gaplashaman. Muso Men, Egangizning sharpasini ko'radi. Nahotki sizlar Mening qulim Musoga qarshi gapirishdan qo'rqmadingizlar?!

⁹ Egamiz ulardan qattiq g'azablanib, uzoqlashdi.

¹⁰ Bulut Chodir tepasidan ketishi bilanoq, Maryam teri kasalligiga* chalinib, qorday oppoq bo'lib qoldi. Horun buni ko'rib, ¹¹ Musoga yolvordi:

— Ey hazratim, biz ahmoqlik qilib qo'ydik! O'tinaman, gunohimizdan o'ting!

¹² Maryam ona qornidayoq chiri boshlagan o'lik chaqaloqqa o'xshab qolmasin!

¹³ Shunda Muso Egamizga iltijo qilib:

— Ey Xudo, unga shifo ber! — deb yolvordi. ¹⁴ Egamiz esa Musoga shunday javob berdi:

— Agar Maryamning o'z otasi uning yuziga tupurganda, u yetti kun sharmanda bo'lib yurmasmidi?! Maryamni qarorgohdan chiqarib yuboringlar, u yetti kundan keyingina qarorgohga qaytib kelishi mumkin.

¹⁵ Shunday qilib, Maryam qarorgohdan haydab chiqarildi. U yetti kun qarorgohdan tashqarida bo'ldi. U qaytib kelmaguncha xalq yo'lga chiqmay turdi.

13–BOB

Ayg'oqchilar

¹ Shundan so'ng xalq Xazero'tdan yo'lga chiqib, Poron cho'liga* kelib qarorgoh qurdi.

² Egamiz Musoga dedi: ³ "Men Isroil xalqiga berayotgan Kan'on yurtiga ayg'oqchilar yubor. Har bir qabiladan bittadan yo'l boshchini jo'nat."

⁴ Muso, Egamizning amriga muvofiq, qabila yo'l boshchilarini Poron cho'lidan Kan'on yurtiga jo'natdi. ⁵ Ularning ismi quyidagichadir:

Ruben qabilasidan — Zakkur o'g'li Shammuva.

⁶ Shimo'n qabilasidan — Xo'ri o'g'li Shofot.

⁷ Yahudo qabilasidan — Yafunax o'g'li Xolib.

⁸ Issaxor qabilasidan — Yusuf o'g'li Yixal.

⁹ Efrayim qabilasidan — Nun o'g'li Xo'sheya*.

¹⁰ Benyamin qabilasidan — Rofu o'g'li Palti.

¹¹ Zabulun qabilasidan — So'di o'g'li Gaddiyol.

¹² Yusuf qabilasidan, ya'ni Manashe qabilasidan — Susix o'g'li Gaddi.

¹³ Dan qabilasidan — Gamali o'g'li Omiyol.

¹⁴ Osher qabilasidan — Mikoyil o'g'li Satur.

¹⁵ Naftali qabilasidan — Vofsi o'g'li Naxbi.

¹⁶ Gad qabilasidan — Moxi o'g'li Guval.

¹⁷ Muso Kan'on yurtiga ayg'oqchilikka yuborgan odamlarning ismi ana shulardir. Muso Nun o'g'li Xo'sheyaning ismini o'zgartirib, uni Yoshua deb atadi*.

¹⁸ Muso ularni Kan'on yurtiga ayg'oqchilikka yuborar ekan, shunday dedi: "Shimolga qarab yuringlar, Nagav cho'lini* aylanib chiqqaningizdan keyin, cho'ldan shimolda joylashgan qirli yerlarni ham ko'rib chiqinglar. ¹⁹ U yerlar qanday joy, u yerda yashayotgan xalq kuchlimi yoki zaifmi, ko'pmi yoki ozmi, ²⁰ yurti yaxshimi yoki yomonmi, shaharlari devor bilan o'ralganmi yoki yo'qmi, ²¹ yerlari unumdormi yoki kamhosilmi, daraxtlari bormi yoki yo'qmi, bilib kelinglar. O'sha yurtning mevalaridan olib kelishning ilojini qilinglar." Uzum mavsumi endi boshlangan edi.

²² Shunday qilib, ayg'oqchilar shimolga qarab ketishdi. Zin cho'lidan boshlab, Levo-Xomat* yaqinidagi Rexob shahrigacha bo'lgan hamma joylarni ko'zdan kechirib chiqishdi. ²³ Dastavval ular Nagav cho'lini kesib o'tib, Xevron shahriga* borishgandi. O'sha yerda Onoq avlodidan kelib chiqqan* Oximan, Sheshay va Talmay urug'lari yashashardi. Xevron Misrdagi Zo'van shahridan yetti yil oldin qurilgan edi. ²⁴ U yerdan ayg'oqchilar Eshko'l soyligiga borib, bir bosh uzumni shoxi bilan qirqib olishgandi. Bu bosh uzumni ikki kishi xodaga osib ko'tarib ketgandi. Bundan tashqari, ular anor va anjirlardan ham olishgandi. ²⁵ Ayg'oqchilar soylikdan bir bosh uzum qirqib olganlari uchun o'sha soylikka Eshko'l* deb nom berildi.

²⁶ Nihoyat, ular yurtni ko'rib chiqib, qirqinchi kuni qaytishdi. ²⁷ Poron cho'lidagi Kadeshga* — Muso, Horun va butun Isroil jamoasi oldiga kelishdi. Ularga ko'rgan-bilganlarini aytib, o'sha yurtning mevalarini ko'rsatishdi. ²⁸ Ular Musoga shunday deb aytishdi:

— Siz bizni yuborgan yurtga bordik, u yerda chindan ham sut va asal oqib yotibdi*.

Mana bu mevalar o'sha yerdan. ²⁹ Lekin u yerning xalqlari kuchli, shaharlari mustahkam va nihoyatda ulkan ekan. Biz u yerda hatto Onoq avlodini* ham ko'rdik! ³⁰ Omolek xalqi — Nagav cho'lida, Xet, Yobus va Amor xalqlari — qirlarda, Kan'on xalqi esa O'rta yer dengizi qirg'oqlarida va Iordan daryosi bo'ylarida istiqomat qilishar ekan.

³¹ Xolib Musoning ro'parasida turgan xalqni tinchlantirib:

— Bo'la qolinglar, o'sha yurtga hujum qilib, uni egallab olaylik. O'sha yurtni bosib olishga albatta kuchimiz yetadi, — dedi.

³² Lekin Xolib bilan birga borganlar:

— U xalqqa bas kela olarmidik?! Ular bizdan kuchliroq—ku! — deyishdi.

³³ Shunday qilib, ular o'zlari ko'rib kelgan yurt to'g'risida Isroil xalqi orasida bo'lmag'ur mish-mishlar tarqata boshlashdi: “Biz ko'rib kelgan yurt u yerda yashashga boradiganlarni yutib yuborar ekan. O'sha yurtdagi hamma odamlar dev qomat ekan.

³⁴ Biz u yerda hatto ulkan pahlavonlar* urug'idan bo'lgan Onoq avlodini ko'rdik. Ularning oldida o'zimizni xuddi chigirtkaday his qildik. Ha, ularning nazarida ham biz chigirtkaday edik.”

14–BOB

Xalq zorlanadi

¹ Keyin butun jamoa fig'on chekib, tun bo'yi yig'i–sig'i qilib chiqdi. ² Jamiki Isroil xalqi Muso va Horundan ming'irlab nolib, ularga shunday dedi:

— Qaniydi, Misrda o'lib ketganimizda yoki shu sahroda jon berganimizda edi! ³ Agar jangda qirilib ketadigan bo'lsak, nima uchun Egamiz bizni o'sha yurtga olib boryapti? Bizning xotinu bola–chaqalarimiz dushmanga o'lja bo'ladi—ku! Bundan ko'ra, Misrga qaytib ketganimiz yaxshiroq emasmi?!

⁴ Shundan so'ng ular o'zaro: “O'zimizga bir yo'lboshchi tanlaymiz—u, Misrga qaytib ketamiz”, deb kelishib olishdi. ⁵ Muso bilan Horun esa butun Isroil jamoasi oldida muk tushishdi. ⁶ Yurti ko'rib kelgan ayg'oqchilarning ikkitasi Nun o'g'li Yoshua va Yafunax o'g'li Xolib qayg'udan kiyimlarini yirtishdi. ⁷ Ikkovi jamiki Isroil jamoasiga deyishdi:

— Biz ko'rib kelgan yurt — juda ham yaxshi joy! ⁸ Agar Egamiz bizdan mamnun bo'lsa, U bizni o'sha yurtga olib kiradi, sut va asal oqib yotgan o'sha yurti* bizga beradi. ⁹ Faqat Egamizga qarshi isyon qilmanglar! U yurtning xalqidan qo'rqmanglar! Ular biz uchun oson o'lja bo'lishadi. Ular pushti panohidan ayrilgan, Egamiz esa biz bilan bo'ladi. Ulardan qo'rqmanglar!

¹⁰ Lekin butun jamoa: “Yoshua va Xolibni toshbo'ron qilamiz!” deb po'pisa qildi.

Shunda Egamiz ulug'vorligini Uchrashuv chodirida jamiki Isroil xalqiga zohir qildi.

Muso xalq uchun iltijo qiladi

¹¹ Egamiz Musoga dedi:

— Qachongacha bu xalq Meni xo'rlaydi?! Ularning orasida qancha mo'jiza ko'rsatgan bo'lsam—u, qachongacha Menga ishonmay yuradi?! ¹² Men o'lat yuborib bu xalqni qirib tashlayman. Sendan esa ulardan ham kuchliroq va buyukroq bir xalq yarataman.

¹³ Ammo Muso Egamizga shunday javob berdi:

— Sen bu xalqni O'z qudrating bilan Misrliklar orasidan olib chiqqan eding—ku! Agar xalqingni qirib tashlasang, Misrliklar bu haqda eshitishadi. ¹⁴ Ular bu yurtda istiqomat qilayotgan xalqlarga ham bu haqda xabar berishadi. Ey Egam, o'sha xalqlar Sen biz bilan

ekaningni bilishadi. Sen biz bilan yuzma–yuz ko‘rishganingni, Sening buluting doimo bizning tepamizda turganini, Sen bizni kunduzi ustun shaklidagi bulut ichida, kechasi ustun shaklidagi alanga ichida yo‘lga boshlaganingni ular bilishadi, axir! ¹⁵⁻¹⁶ Bordi–yu, Sen xalqingning hammasini birday qirib tashlasang, Sening ulug‘vorliging haqida eshitgan xalqlar: “Isroil xalqining Egasi qasam ichib va‘da bergan yurtga O‘z xalqini olib kira olmagan uchun ularni sahroda nobud qilib yuboribdi”, deb aytishmaydimi?! ¹⁷ Yo Rabbii, iltijo qilaman, O‘z matonatingni ko‘rsat. Sen O‘zing aytgansan*: ¹⁸ “Men, Egangizning jahli tez emas, sodiq sevgim mo‘ldir. Fosiqlikni, isyonni kechiraman. Lekin aybdorni aslo jazosiz qoldirmayman. Men ularni jazolayman, ularning gunohlari oqibatidan farzandlari, nabiralari va chevaralari ham qochib qutulmaydi.” ¹⁹ O‘tinaman, cheksiz sevging tufayli bu xalqning gunohidan o‘t. Axir, Sen ularni Misrdan chiqqanlaridan beri kechirib kelyapsan.

²⁰ — Iltimosingga muvofiq ularni kechiraman, — dedi Musoga Egamiz. ²¹ — Lekin Men barhayot Xudo bo‘lganim haqi, yer yuzini to‘ldirgan ulug‘vorligim haqi, ont ichib aytamanki, ²²⁻²³ bu odamlarning birortasi Men otalariga va‘da qilgan yurtga kirmaydi. Ular Mening buyuk qudratimni, Misrda va sahroda qilgan mo‘jizalarimni ko‘ra turib Menga quloq solmadilar, Meni qayta–qayta sinadilar. Meni xo‘rlagan bu odamlar Kan‘on yurtini ko‘rmaydilar. ²⁴ Lekin qulim Xolib bundaylardan emas. U Menga sodiq qoldi. Shuning uchun Men uni o‘zi ko‘rib kelgan o‘sha yurtga olib kiraman. Uning nasli yurtni egallaydi. ²⁵ Endi esa Omolek va Kan‘on xalqlari yashaydigan vodiylarga bora ko‘rmanglar. Ertagayoq orqaga qaytinglar, Qizil dengiz* yo‘lidagi sahroga boringlar.

Egamiz xalqni shikoyat qilgani uchun jazolaydi

²⁶ Egamiz Muso bilan Horunga dedi:

²⁷ — Qachongacha bu qabih jamoa Mendan noliyveradi?! Men Isroil xalqining ming‘irlab nolishini eshitdim, ²⁸ borib ularga Mening bu gapimni ayt: “Barhayot Xudo bo‘lganim haqi, ont ichib aytamanki, ming‘irlab noliganlaringizni* Men boshingizga solaman. Men, Egangiz, aytdim. ²⁹ Jasadlaringiz mana shu sahroda qoladi. Ro‘yxatga kirgan yigirma va undan yuqori yoshdagilar — Mendan ming‘irlab noliganlarning hammasi ³⁰ Men ont ichib, sizlarga yashash uchun bermoqchi bo‘lgan yurtga kirishmaydi. U yurtga faqat Yafunax o‘g‘li Xolib bilan Nun o‘g‘li Yoshua kirishadi. ³¹ Sizlar, bolalarimiz u yerda dushmanga o‘lja bo‘ladi, deb aytdingiz. Ammo Men bolalaringizni o‘sha yerga olib kiraman. Sizlar rad etgan o‘sha yurtdan ular bahra olishadi. ³² Sizlarning jasadlaringiz esa mana shu sahroda qolib ketadi. ³³ Bolalaringiz sahroda qirq yil tentirab yuradi. Hammangiz mana shu sahroda nobud bo‘lmaguningizcha, bolalaringiz sizning sadoqatsizligingiz uchun azob tortishadi. ³⁴ Sizlar o‘sha yurtni qirq kun davomida ko‘rib qaytib kelgan edingizlar. Endi gunohingiz uchun qirq yil, har bir kun evaziga bir yildan jazo tortib yurasizlar. Menga qarshi chiqqanlarning holi ne kechishini* ana shunda bilasizlar! ³⁵ Menga qarshi yig‘ilgan mana shu qabih jamoaning hammasini Men shunday ahvolga solamanki, ular mana shu sahroda qirilib, yo‘q bo‘lib ketishadi. Buni Men, Egangiz, aytdim.”

³⁶ Muso Kan‘on yurtiga ayg‘oqchi qilib yuborgan o‘nta odam bo‘lmag‘ur gaplar tarqatib, jamoaning Egamizdan ming‘irlab nolishiga sababchi bo‘lgan edi. ³⁷ O‘sha yurt haqida noxush xabar olib kelgan bu odamlar o‘latga chalinib, Egamizning oldida jon berishdi. ³⁸ Ayg‘oqchilardan faqat Nun o‘g‘li Yoshua bilan Yafunax o‘g‘li Xolib tirik qoldi.

Kan'on yurtini bosib olishga birinchi urinish

³⁹ Muso jamiki Isroil xalqiga shu gaplarni aytganda, xalq chuqur qayg'uga botdi.

⁴⁰ Ertasiga ular tong saharda turdilar, Kan'ondagi qirlarga tomon jo'nayotib shunday dedilar:

— Qani, ketdik, gunoh qilganimizni anglab yetdik. Mana endi Egamiz bizga va'da qilgan o'sha yurtga kirishga tayyormiz.

⁴¹ Lekin Muso:

— Nima uchun Egamizning amriga yana itoatsizlik qilyapsizlar? — dedi. — Bu bilan hech narsaga erisholmaysizlar—ku! ⁴² U yerga bormanglar. Egamiz sizlar bilan emas! Dushmanlaringiz oldida mag'lub bo'lasizlar! ⁴³ Omolek va Kan'on xalqlari sizlarga qarshilik ko'rsatishadi. Qirilib ketasizlar. Sizlar Egamizdan yuz o'girganingiz uchun, U sizlar bilan birga bo'lmaydi.

⁴⁴ Biroq Isroil xalqi bilganidan qolmay o'sha yerdagi qirlarga chiqdi. Egamizning Ahd sandig'i bilan Muso esa qarorgohda qolishdi. ⁴⁵ O'sha qirlarda yashaydigan Omolek va Kan'on xalqlari pastga tushib, Isroil xalqiga hujum qilishdi, ularni Xo'rmaxgacha* quvib borishdi.

15-BOB

Qurbonliklarga oid qonunlar

¹⁻² Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz quyidagi qonunlarni berdi: Egamiz sizlarga beradigan yurtga o'rnashib olganingizdan keyin mana bu qonunlarga rioya qiling:

³ Egamizga atab, buqa, qo'chqor, qo'zi va uloqchalarigizdan qurbonliklar keltiring. Ularni kuydiriladigan qurbonlik, tinchlik qurbonligi, ko'ngildan chiqarib beriladigan qurbonlik va bergan va'dangizga muvofiq keltiriladigan qurbonlik qiling. Ularni belgilangan bayram kunlarida ham keltiring. Bu qurbonliklarning ma'lum qismlarini qurbongohda kuydiring, shunda Egamizga yoqimli hid boradi. ⁴⁻⁵ Bu qurbonliklarga qo'shib, Egamizga atab, albatta don va sharob nazrlarini keltirishingiz kerak.

Qo'zi yoki uloqchani qurbonlik qilganingizda, don nazrini — ikki kosa* zaytun moyi aralashtirilgan to'rt kosa* sifatli unni hamda ikki kosa sharobni nazr qilinglar.

⁶ Qo'chqorni qurbonlik qilganingizda, don nazrini — uch kosa* zaytun moyi aralashtirilgan sakkiz kosa* sifatli unni va ⁷ uch kosa sharobni nazr qilinglar. Bu qurbonlik va nazrlardan Egamizga yoqimli hid boradi.

⁸ Buqani Egamizga atab, kuydiriladigan qurbonlik, bergan va'dangizga muvofiq qilinadigan qurbonlik yoki tinchlik qurbonligi qilganingizda, ⁹ qurbonlikka qo'shib to'rt kosa* zaytun moyi aralashtirilgan o'n ikki kosa* sifatli unni va ¹⁰ to'rt kosa sharobni nazr qilinglar. Olovda kuydiriladigan bu qurbonlik va nazrlardan Egamizga yoqimli hid boradi.

¹¹ Shunday qilib, buqa, qo'chqor, qo'zi yoki uloqchani qurbonlik qilganingizda, shu nazrlarni qurbonlikka qo'shib keltiringlar. ¹² Qurbonlik qilinadigan hayvonlarning soni qancha bo'lishidan qat'iy nazar, har bir hayvonga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazr qilinglar. ¹³ Isroil xalqidan bo'lgan har bir odam qurbonlikni Egamizga yoqimli hid borishi uchun olovda kuydirganda, mana shu qoidalarga rioya qilishi shart.

¹⁴ Agar orangizda o'rnashib olgan yoki vaqtincha istiqomat qilayotgan birorta musofir Egamizga yoqimli hid borishi uchun qurbonlikni olovda kuydirmoqchi bo'lsa, u ham shu

qoidalariga rioya qilsin.

¹⁵ Isroil jamoasi uchun ham, orangizda yashayotgan musofir uchun ham qonun–qoida bir. Egamizning oldida sizlar ham, musofirlar ham birdir. Bu qonun–qoidaga doimo, avlodlaringiz osha rioya qilinglar. ¹⁶ Sizlar uchun ham, orangizda yashayotgan musofirlar uchun ham qonun–qoida birdir.

¹⁷⁻¹⁸ Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz yana quyidagi qonunlarni berdi: Egamiz sizlarni boshlab borayotgan yurtga kirganingizdan keyin, ¹⁹ o'sha yurtning nonidan tanovul qilaszlar. O'shanda noningizning bir qismini Egamizga nazr qilinglar.

²⁰ Xamirning birinchi zuvalasidan yopilgan nonni Egamizga nazr qilinglar. Buni yanchilgan donni nazr qilganday nazr qilinglar. ²¹ Xamirning birinchi zuvalasini avlodlar osha Egamizga nazr qilinglar.

²²⁻²³ Agar Egamiz men orqali bergan bu amrlarning birortasiga — Egamiz amr etgan kundan boshlab avlodlaringiz osha rioya qilmasangiz, ²⁴ agar jamoa bu xatoga bilmagan holda yo'l qo'ygani bo'lsa, butun jamoa Egamizga yoqimli hid borishi uchun bitta buqani kuydirib qurbonlik qilsin. Ular buqaga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrini keltirishsin. Bundan tashqari, bitta takani gunoh qurbonligi qilishsin. ²⁵ Shunday qilib, ruhoniy butun Isroil jamoasini gunohlaridan poklaydi. Jamoa bilmasdan xato qilgani uchun kechiriladi, chunki ular qilgan xatosi uchun Egamizga qurbonlik qilib, olovda kuydirgan va gunoh qurbonligini keltirgan bo'ladilar. ²⁶ Egamiz butun Isroil jamoasini va sizlarning orangizda yashayotgan musofirlarni kechiradi, chunki butun xalq bilmay xato qilgan edi.

²⁷ Agar birorta odam bilmasdan gunoh qilib qo'ysa, bir yoshli echkini gunoh qurbonligi qilsin. ²⁸ Ruhoniy Egamizning oldida o'sha odamni gunohidan poklaydi, o'sha odam kechiriladi. ²⁹ Bilmasdan gunoh qilib qo'ygani Isroil odami uchun ham, orangizda istiqomat qilayotgan musofir uchun ham qonun bir.

³⁰ Lekin qasddan gunoh qilgan odam, Isroil xalqidanmi yoki musofirmi, Egamizga shak keltirgan bo'ladi. O'sha odam Isroil xalqi orasidan yo'q qilinsin. ³¹ U Egamizning so'zlarini nazar–pisand qilmagani uchun, amrlariga itoat qilmagani uchun albatta yo'q qilinsin. Uning gunohi o'z gardanida qoladi.

Shabbat qoidalarini buzgan odam haqida

³² Bir kuni Isroil xalqi sahroda turgan paytda, Shabbat kuni o'tin terib yurgan bir odamni ushlab olishdi*. ³³ Ular o'sha odamni Muso, Horun va butun Isroil jamoasi oldiga olib kelishdi. ³⁴ Biroq bu odamni nima qilish kerakligini hali aniq bilishmagani uchun uni qamab qo'yishdi. ³⁵ Keyin Egamiz Musoga dedi:

— Bu odamning jazosi o'limdir. Butun jamoa uni qarorgohdan tashqariga olib chiqib, toshbo'ron qilsin.

³⁶ Egamiz Musoga amr etganday, butun jamoa o'sha odamni qarorgohdan tashqariga olib chiqib, toshbo'ron qilib o'ldirdi.

Popuklar haqida qoidalar

³⁷ Shundan keyin Egamiz Musoga dedi:

³⁸ — Isroil xalqiga Mening shu gapimni yetkaz: “Sizlar avlodlar osha kiyimlaringizning etagiga popuk qilib osib yuringlar. Har bir popukka ko'k ip qo'shib eshilgan bo'lsin. ³⁹ Popuklar sizlarga Men, Egamizning amrlarini eslatib turadi. Ularni ko'rganingizda Men sizlarga bergan hamma amrlarimni eslab, bajarasizlar. Xiyonatga

yetaklovchi ko'nglingiz, ko'zingiz ehtiroslariga ortiq berilmaysizlar. ⁴⁰ Shunda sizlar Mening hamma amrlarimni yodingizda tutib bajarasizlar, Menga bag'ishlangan bo'lasizlar. ⁴¹ Men Egangiz Xudoman. Men Xudoyingiz bo'laman deb, sizlarni Misrdan olib chiqqanman. Ha, Men Egangiz Xudoman."

16–BOB

Ko'rax, Datan va Aburamning isyoni

¹⁻² Bir kuni Levi qabilasining Qohot urug'idan bo'lgan Izxor o'g'li Ko'rax Musoga qarshi isyon ko'tardi. U Ruben qabilasidan Eliyobning o'g'illari Datan va Aburamni hamda Palaf o'g'li Onni yoniga qo'shib oldi. Isroil xalqining 250 yo'l boshchisi ham ularga qo'shildi. Bu yo'l boshchilar jamoa kengashining tayinlangan a'zolaridan bo'lib, obro'li kishilar edi.

³ Ular Muso bilan Horunga qarshi yig'ilishib, ikkoviga shunday deyishdi:

— Sizlar haddingizdan oshib ketdingiz! Axir, butun jamoa va uning har bir a'zosi Egamizga tegishli—ku! Egamiz hammamiz bilan birgadir. Nimaga endi sizlar o'zingizni Egamizning jamoasidan ustun qo'yyapsizlar?!

⁴ Muso bu gapni eshitib, muk tushdi*. ⁵ So'ng Ko'rax va uning sheriklariga shunday dedi:

— Ertaga ertalab Egamiz O'zinikilarni ko'rsatadi. O'ziga tegishli bo'lgan odamini ayon qiladi. Kim Xudoning tanlangani bo'lsa, Egamiz o'shani O'ziga yaqinlashtiradi.

⁶ Sen, Ko'rax, hamtovoqlaring bilan birga olovkuraklaringizni olib, ⁷ ertaga Egamiz oldida o'sha olovkuraklaringizda tutatqi tutatinglar. O'shanda Egamiz kimni tanlab olganini, kim Unga tegishli ekanligini ko'ramiz*. Ey levilar, sizlar haddingizdan oshib ketdingizlar!

⁸ Keyin Muso:

— Ey levilar, eshitib olinglar! — dedi Ko'raxga. ⁹ — Isroil xalqining Xudosi sizlarni Isroil jamoasidan ajratib oldi. Egamizning Muqaddas chodiridagi yumushlarni bajarishingiz uchun sizlarni O'ziga yaqinlashtirdi. Jamoa vakili sifatida butun xalqqa xizmat qilishingiz uchun sizlarni tanlab oldi. Nahotki shunisi sizlarga kamlik qilsa?!

¹⁰ Egamiz sizlarni, hamma levi birodarlaringizni O'ziga yaqinlashtirgan bo'lsa, yana ruhoniyligni ham talab qilishingiz nimasi? ¹¹ Horun kim bo'ptiki, sizlar undan ming'irlab nolisangiz? Sizlar asli Horunga emas, Egamizga qarshi yig'ilgansiz!

¹² Muso Eliyobning o'g'illari Datan va Aburamni chaqirib kelgani odam yubordi. Lekin ular:

— Bormaymiz! — deb aytib yuborishdi. ¹³ — Ey Muso, sen bizni sut va asal oqib yotgan yurtdan* olib chiqib, sahroda halok qilmoqchi bo'lding. Shunisi yetmaganday, endi bizga xon bo'lmoqchimisani?! ¹⁴ Sen bizni sut va asal oqib yotgan yurtga olib kirmading, mulk qilib dalalaru uzumzorlarni bermading. Shu paytgacha bizni laqillatib kelyapsan. Yo'q, oldingga bormaymiz!

¹⁵ Bularni eshitgan Muso qattiq g'azablanib, Egamizga aytdi:

— Ularning nazrlarini qabul qilma. Men ularning birortasiga yomonlik qilmadim—ku, ularning birontasidan hatto eshagini ham olmadim—ku!

¹⁶ So'ng Muso Ko'raxga aytdi:

— Ertaga o'zing ham, hamma sheriklaring ham Egamiz oldida hozir bo'linglar.

Horun ham shu yerda bo'ldi. ¹⁷ 250 nafar yo'l boshchining hammasi olovkuraklariga tutatqi solib, Egamizning huzuriga olib kelishsin. Sen ham olovkuragingni olib kel, Horun ham o'zinikini olib keladi.

¹⁸ Shunday qilib, ertasi kuni har bir odam o'z olovkuragini oldi. Olovkurakka cho'g' solib, cho'g' ustiga tutatqi tashladi. Ular Muso va Horun bilan birga Uchrashuv chodiri kiraverishiga kelib turishdi. ¹⁹ Ko'rax butun jamoani Uchrashuv chodiri kiraverishi oldiga — Muso va Horunning ro'parasiga to'plagach, Egamiz ulug'vorligini butun jamoaga zohir qildi.

²⁰ Keyin Egamiz Muso bilan Horunga:

²¹ — Bu jamoadan nari turinglar, — dedi. — Men ularni bir zumda yo'q qilib yuboraman.

²² Ikkovi esa muk tushib:

— Ey Xudoyim! Ey odamzod ruhlarining Xudosi! — deb iltijo qilishdi. — Gunoh qilgan bitta odam—ku, Sen esa butun jamoadan g'azablanyapsanmi?!

²³ Egamiz Musoga dedi:

²⁴ — Jamoaga ayt, ular Ko'rax, Datan va Aburamning chodirlaridan uzoqroq turishsin.

²⁵ Muso o'rnidan turib, Datan bilan Aburamning oldiga ketdi. Isroil oqsoqollari ham Musoga ergashishdi. ²⁶ Muso jamoaga dedi:

— Bu qabih odamlarning chodirlaridan uzoqroq turinglar. Ularning biror narsasiga ham tegmanglar. Aks holda, ularning hamma gunohlari uchun sizlar nobud bo'lasizlar.

²⁷ Jamoa Ko'rax, Datan va Aburamning chodirlaridan uzoqroqqa borib turishdi. Datan va Aburam esa xotinlari, bola—chaqalari bilan chodirlarining kiraverishiga chiqib turgan edilar.

²⁸ — Bu ishlarning hammasini ado etishim uchun meni Egamiz yuborganini, bularni o'zimcha qilmaganimni shundan bilasizlar, — dedi Muso. ²⁹ — Agar Ko'rax va uning sheriklari o'z ajali bilan, hamma odamlar kabi, o'lishsa, meni Egamiz jo'natmagan bo'ldi. ³⁰ Bordi—yu, Egamiz favqulodda bir narsa qilsa — yer yorilib ularni bor narsasi bilan yutib yuborsa, ular o'liklar diyoriga* tiriklayin kirib ketishsa, bilinglarki, o'sha odamlar Egamizni xo'rlagan bo'ldi.

³¹ Muso gapini endi tugatgan ham ediki, o'sha odamlarning oyog'i ostidagi yer yorilib ketdi. ³² Yerning og'zi katta ochilib, ularni oila a'zolari, Ko'raxning hamma sheriklari, mol—mulki bilan birga yutib yubordi. ³³ Shunday qilib, ular jamiki mol—mulki bilan birga tiriklayin o'liklar diyoriga kirib ketishdi. Yer yopilib, ularni jamoa orasidan g'oyib qildi.

³⁴ Ularning faryodidan atrofda turgan Isroil xalqi: "Bizni ham yer yutib yubormasin!" deb baqirgancha tumtaraqay bo'ldi. ³⁵ Shu payt Egamiz alanga yuborib, tutatqi tutatgan 250 nafar odamni kuydirib yubordi.

Olovkuraklar

³⁶ Egamiz yana Musoga dedi:

³⁷⁻³⁸ — Horunning o'g'li ruhoniy Elazarga ayt. U gunohlari uchun o'ldirilganlarning olovkuraklarini yong'in orasidan yig'ishtirib olsin. Olovkuraklardagi cho'g'larni bir chetga chiqarib tashlasin, chunki olovkuraklar muqaddasdir. Bu olovkuraklar Menga nazr qilish uchun foydalanilganda, muqaddas bo'lgan. Bu olovkuraklarni yoyib, qurbongohni qoplash uchun tunuka qilinglar. Bular Isroil xalqini ogohlantiruvchi bir

belgi bo'ladi.

³⁹ Ruhoniy Elazar kuyib o'lganlarning tutatqi tutatgan bronza olovkuraklarini yig'ishtirib oldi. So'ng u olovkuraklarni yoyib, qurbongohni qoplash uchun tunuka holiga keltirdi. ⁴⁰ Horunning naslidan bo'lmagan birorta odam Egamizning oldida tutatqi tutatib, Ko'rax va uning sheriklari kabi halok bo'lmasligi uchun, bu tunuka Isroil xalqini ogoh qilib turardi. Shunday qilib, Egamizning Muso orqali bergan ko'rsatmalari amalga oshirildi.

Horun xalqni qutqaradi

⁴¹ Ertasiga jamiki Isroil jamoasi Muso bilan Horundan norozi bo'lib: "Egamizning xalqini sizlar o'ldirdingizlar", deb ming'iray boshladi. ⁴² Jamoa ularga qarshi yig'ilgan paytda Muso bilan Horun Uchrashuv chodiri tomon qarashsa, Chodirni bulut qoplab olgan, Egamiz ulug'vorligini zohir qilgan ekan. ⁴³ Ular Uchrashuv chodirining old tomoniga borib turishganda, ⁴⁴ Egamiz Musoga dedi:

⁴⁵ — Bu jamoadan nari tur, Men ularni hozirning o'zidayoq yo'q qilib yuboraman.

Ammo Muso bilan Horun yerga muk tushdi. ⁴⁶ Muso Horunga dedi:

— Qani, bo'l, olovkuragingni ol! Qurbongohdan olovkurakka cho'g' solib, ustiga tutatqi tashla—da, tezroq jamoaning oldiga bor. Ularni gunohlaridan pokla. Egamiz g'azabini sochdi, odamlar o'latdan nobud bo'lyapti.

⁴⁷ Horun Muso buyurganday qilib, jamoaning orasiga yugurib bordi. Odamlar haqiqatan ham o'latdan nobud bo'lishayotgan edi. Horun tutatqi tutatib, Isroil xalqini gunohlaridan pokladi. ⁴⁸ U tiriklar bilan marhumlarning o'rtasiga turgan edi, o'lat to'xtadi. ⁴⁹ Lekin o'latdan 14.700 kishi nobud bo'lgan edi. Ko'raxning qilmishi tufayli o'lganlar bu hisobga kirmasdi. ⁵⁰ O'lat to'xtagandan keyin Horun Uchrashuv chodirining kiraverishida turgan Musoning yoniga qaytib keldi.

17-BOB

Horunning tayog'i

¹ Shundan keyin Egamiz Musoga dedi:

² — Isroil xalqiga ayt, ular har bir qabila yo'l boshchisining tayog'ini* olib kelishsin. Hammasi bo'lib o'n ikkita tayoq bo'lsin. Har bir qabila yo'l boshchisining ismini o'z tayog'iga yozib qo'yinglar. ³ Levi qabilasining tayog'iga Horunning ismini yozinglar, har bir qabila yo'l boshchisidan bittadan tayoq bo'lishi lozim. ⁴ Sen tayoqlarni Uchrashuv chodiriga olib kirib, Men sen bilan uchrashadigan joyga — Ahd sandig'i* oldiga qo'y. ⁵ Men tanlagan odamning tayog'i kurtak chiqaradi. Shunday qilib, senga qarshilik qilayotgan Isroil xalqining ming'irlab nolishlariga Men chek qo'yaman.

⁶ Muso Isroil xalqiga Egamizning gaplarini aytdi. Yo'l boshchilar har bir qabila nomidan bittadan tayoqni berishdi, hammasi bo'lib o'n ikkita tayoq bo'ldi. Horunning tayog'i ham o'sha tayoqlar orasida edi. ⁷ Muso tayoqlarni Muqaddas ahd chodiriga* — Egamizning oldiga qo'ydi.

⁸ Ertasi kuni Muso Muqaddas ahd chodiriga kirib qarasa, Horunning Levi qabilasini ifoda etgan tayog'i kurtak yozibdi, ko'karib, gullabdi, hatto bodom tugibdi. ⁹ Muso Egamizning huzuridagi hamma tayoqlarni Isroil xalqi oldiga olib chiqib ko'rsatdi. Har bir yo'l boshchi o'z tayog'ini oldi. ¹⁰ Egamiz Musoga shunday amr berdi:

— Horunning tayog'ini Ahd sandig'i oldiga qaytarib olib borib qo'y. Tayoq doimo

o'sha yerda saqlanib, isyonchilarni ogoh qilib tursin. Shunday qilib, sen ularning ming'irlab nolishlariga chek qo'yib, ularning qirilib ketishiga yo'l qo'ymaysan.

¹¹ Egamiz qanday amr etgan bo'lsa, Muso hammasini bajardi.

¹² Isroil xalqi esa Musoga faryod qildi:

— Sho'rimiz quridi! Kunimiz bitdi! ¹³ Egamizning Muqaddas chodiriga yaqin borganlar nobud bo'lishadi. Biz hammamiz qirilib ketamiz!

18-BOB

Ruhoniylar va levilarning burchlari

¹ Egamiz Horunga dedi: "Sen, o'g'illaring va butun Levi qabilasi Muqaddas chodirga nisbatan qilingan har qanday ayb uchun javobgar bo'lasizlar. Ruhoniylik xizmatida yo'l qo'yilgan ayblar uchun esa faqatgina sen va o'g'illaring javobgar bo'lasizlar. ² Qabiladosh levi birodarlaringni yoningga ol. Sen o'g'illaring bilan Muqaddas ahd chodirida* xizmat qilayotganingda, ular sizlarga yordam berishadi. ³ Levilar sizlarning nazoratingiz ostida xizmat qilib, Muqaddas chodirga oid barcha yumushlarni bajarishadi. Lekin ular muqaddas jihozlarga va qurbongohga zinhor yaqinlashmasinlar, aks holda, ular ham, sizlar ham halok bo'lasizlar. ⁴ Levilar sizlarga qo'shilishib, Uchrashuv chodiridagi barcha vazifalarni bajarishsin. Levilardan boshqa birortasi sizlar bilan birga xizmat qilmasin. ⁵ Mening g'azabim Isroil xalqiga qarshi yana avj olmasligi uchun Chodirning Muqaddas xonalarida va qurbongohda faqatgina sen o'g'illaring bilan xizmat qilgin. ⁶ Levi birodarlaringni Men O'zim senga yordamchi qilib, Isroil xalqi orasidan tanlab olganman. Ular Uchrashuv chodirida xizmat qilishlari uchun Men, Egangizga bag'ishlangan. ⁷ Shunday bo'lsa-da, qurbongoh va ichki parda orqasidagi Eng muqaddas xona bilan bog'liq bo'lgan barcha ruhoniylik xizmatini faqat sen o'g'illaring bilan bajar. Ruhoniylikni Men sizlarga hadya qilib berdim. Muqaddas buyumlar oldiga kelgan boshqa har qanday odamning jazosi o'limdir."

Ruhoniylarning ulushi

⁸ Egamiz yana Horunga dedi: "Isroil xalqi Menga olib kelgan hamma muqaddas nazrlarni nazorat qilishni senga topshirdim. Bu nazrlarni senga va o'g'illaringga doimiy ulush qilib berdim. ⁹ Isroil xalqi Menga beradigan eng muqaddas nazrlarning, ya'ni don nazri, gunoh qurbonligi va ayb qurbonliklarining kuydirilmaydigan qismi sen bilan o'g'illaringga tegishlidir. ¹⁰ Bularni muqaddas joyda tanovul qilinglar. Bu nazrlarni faqat erkaklar tanovul qilishlari mumkin. Bu nazrlarni g'oyat muqaddas deb bilinglar.

¹¹ Qurbongoh oldida Isroil xalqi yuqoriga ko'tarib, Menga bergan boshqa hamma nazrlar ham sen bilan o'g'il-qizlaringning doimiy ulushidir. Xonadoningdagi har bir pok odam bu nazrlarni tanovul qilishi mumkin.

¹² Odamlar Men, Egangizga nazr qilgan ilk hosilning eng sifatli zaytun moyini, sharobini va donini ham Men sizlarga berdim. ¹³ Menga nazr qilingan butun yurtning ilk hosili sizlarniki bo'ladi. Xonadoningizdagi har bir pok odam bu nazrlarni tanovul qilishi mumkin. ¹⁴ Isroilda Menga tamomila bag'ishlangan har bir narsa sizlarniki bo'ladi.

¹⁵ Isroil xalqi Menga nazr qilgan har bir to'ng'ich o'g'il va hayvonlarining birinchi erkak bolasi ham sizlarnikidir. Lekin sizlar ularning har bir to'ng'ich o'g'li evaziga hamda harom hayvonning* birinchi erkak bolasi evaziga ulardan kumush olishlaringiz shart.

¹⁶ Har bir to'ng'ich o'g'il bir oylik bo'lganda, ularning evaziga besh bo'lakdan kumush

olinglar. Har bir kumush bo'lakning og'irligi 2,5 misqol bo'lsin*.

¹⁷ Lekin sigirning, qo'yning va echkining birinchi bolasi evaziga hech qanday to'lov olma. Bu jonivorlar faqat Menga tegishlidir. Ularning qonini qurbongohga sep, yog'ini esa Men, Egangizga yoqimli hid kelishi uchun olovda kuydir. ¹⁸ Qo'chqorning yuqoriga ko'tarilgan to'shi va o'ng soni seniki bo'lgani kabi, bu jonivorlarning go'shti ham seniki bo'ladi. ¹⁹ Isroil xalqi Menga keltiradigan ehsonlarning hammasini Men senga va o'g'il-qizlaringga doimiy ulush qilib beraman. Bu sen va sening nasling bilan Mening o'rtamdagi qat'iy ahddir.”

²⁰ So'ng Egamiz Horunga yana dedi: “Sizlar Isroil yurtida ulush olmaysizlar, xalqingiz orasida sizlarga bir bo'lak yer ham berilmaydi. Zotan, Isroil xalqi orasidagi ulushingiz ham, mulkingiz ham Menman.

Levilarning ulushi

²¹ Levilarning Uchrashuv chodirida qilgan xizmati evaziga Men ularga Isroil yurtidagi hamma ushrlarni* xizmat haqi qilib beraman. ²² Bundan buyon Isroil xalqi Uchrashuv chodiriga yaqin kelmasin. Aks holda, ular qilgan gunohi uchun jazo tortib o'ladilar.

²³ Levilar esa Uchrashuv chodirida xizmat qilib, Chodirga nisbatan qilingan har qanday ayb ish uchun javobgar bo'lishadi. Bu avlodlaringiz osha abadiy qonun-qoida bo'lsin. Levilar Isroil xalqi orasida yerni ulush qilib olishmaydi. ²⁴ Buning o'rniga, Men ularga Isroil xalqining Menga nazr qilgan barcha ushrlarini beraman. Shu sababli Men, levilar Isroil xalqi orasida ulush olmaydi, deb aytgan edim.”

Levilarning ushri

²⁵ Egamiz yana Musoga dedi:

²⁶ — Levilarga Mening shu gapimni yetkaz: “Egamiz Isroil xalqining ushrini sizlarga ulush qilib bergan. Sizlar ushrni olganingizda, shu ushrning o'ndan bir qismini Egamizga nazr qilib beringlar. ²⁷ Egamiz bu nazringizni don bilan sharobning ilk hosili o'rnida qabul qilib oladi. ²⁸ Demak, sizlar Isroil xalqidan oladigan jamiki ushringizning o'ndan bir qismini Egamizga nazr qilishingiz shart. O'sha nazrni ruhoniy Horunga beringlar. ²⁹ Isroil xalqidan qabul qilgan ushrning faqatgina eng sifatlisini Egamizga nazr qilinglar. ³⁰ Isroil xalqi Egamizga don bilan sharob nazrlarini keltirgandan keyin hosilning qolganini o'zlariga qoldiradilar. Shu singari, sizlar ham ushrlarning eng sifatlisini Egamizga bag'ishlaganingizdan keyin, qolganini o'zingizga olinglar. ³¹ Qolganini o'zingiz oilangiz bilan har qanday joyda yeb-ichishingiz mumkin. Bular Uchrashuv chodirida qilgan xizmatingiz uchun to'lovdir. ³² Egamizga ushrning eng sifatlisini bag'ishlaganingizdan keyingina ushrning qolganini yeyishingiz mumkin, shunda sizlar aybdor hisoblanmaysizlar. Shunday yo'l tutsangiz, Isroil xalqining muqaddas hadyalarini bulg'amagan bo'lasizlar, o'zlaringiz nobud bo'lmaysizlar.”

19-BOB

Malla g'unajinning kuli

¹⁻² Muso bilan Horun orqali Isroil xalqiga Egamiz quyidagi qonunni berdi: sizlar bizga bitta nuqsonsiz malla g'unajinni olib kelinglar. G'unajinga bo'yinturuq urilmagan bo'lsin.

³ Malla g'unajinni ruhoniy Elazarga beringlar. So'ng g'unajinni qarorgohdan tashqariga olib chiqib, Elazarning oldida so'yinglar. ⁴ Ruhoniy Elazar g'unajinning qoniga

barmog'ini botirib, qonni Uchrashuv chodirining oldi tomoniga qarata yetti marta sachratsin. ⁵ So'ng jonivor butunligicha — terisi, go'shti, qoni, ichak–chovoqlari bilan birga Elazarning ko'zi oldida kuydirilsin. ⁶ Ruhoniy sadr yog'ochini, qirmizi ipni va bir tutam issop o'tini* olib, kuydirilayotgan g'unajin qurbonligi ustiga tashlasin. ⁷ So'ng ruhoniy yuvinib, kiyimlarini ham yuvsin. Shundan keyingina u qarorgohga qaytib kirishi mumkin. Lekin ruhoniy kechgacha harom bo'ladi. ⁸ G'unajinni yoqqan odam ham yuvinib, kiyimlarini yuvsin. U ham kechgacha harom bo'ladi. ⁹ Keyin birorta pok odam g'unajinning kulini yig'ishtirib, qarorgoh tashqarisidagi toza joyga olib borib qo'ysin. Isroil xalqi bu kulni poklanish suviga solib ishlatish uchun saqlasin. Bu kul odamlarni gunohlardan poklash marosimida ishlatiladi. ¹⁰ G'unajinning kulini yig'ishtirgan odam ham kiyimlarini yuvsin, u ham kechgacha harom bo'ladi. Bu Isroil xalqi uchun ham, ularning orasida yashayotgan musofirlar uchun ham doimiy qonun–qoidadir.

Murdadan bulg'angan odamning poklanishi

¹¹ Har qanday kishining murdasiga tekkan odam yetti kun harom bo'ladi. ¹² Murdaga tekkan odam poklanish suvi bilan uchinchi va yettinchi kuni o'zini poklasin. Shunda u pok bo'ladi. O'sha odam uchinchi va yettinchi kuni o'zini poklamasa, harom bo'lib qolaveradi. ¹³ Murdaga tegib, o'zini poklamagan odam Egamizning Muqaddas chodirini bulg'agan bo'ladi. Poklanish suvi o'sha odamning ustiga sepilmagani uchun u haromligicha qoladi. Bunday odam Isroil xalqi orasidan yo'q qilinsin.

¹⁴ Agar odam chodirda vafot etsa, quyidagi qoidaga rioya qilinglar: o'sha paytda chodirda bo'lgan va chodirga kirgan hamma odamlar yetti kun harom bo'lishadi. ¹⁵ Chodirdagi qopqog'i yopilmagan, usti ochiq har qanday idish ham harom bo'ladi. ¹⁶ Agar birorta odam ochiq maydonda o'ldirilgan yoki o'z ajali bilan o'lgan kimsaning jasadiga, marhumning suyagiga yoki qabriga tegsa, u yetti kun harom bo'ladi. ¹⁷ Harom bo'lgan odam uchun gunohdan poklash maqsadida kuydirilgan malla g'unajinning kulidan olib idishga solinglar, so'ng kulning ustiga oqar suvdan quytinglar. ¹⁸ Pok odam issopni olib, suvga botirsin–da, suvni chodirga, chodirdagi hamma jihozlarga, chodirdagi odamlarga sepsin. Odamning suyagiga, marhumga, o'ldirilgan kimsaning jasadiga yoki qabriga tekkan odamning ustiga ham o'sha suvdan sepsin. ¹⁹ Uchinchi va yettinchi kunlari pok odam harom odamga suvdan sepib, yettinchi kuni uni poklasin. Poklangan odam yuvinib, kiyimlarini yuvsin. Ana shunda kechqurunga borib u pok bo'ladi.

²⁰ Harom bo'la turib o'zini poklamagan har qanday odam Isroil jamoasi orasidan yo'q qilinsin. Chunki poklanish suvi sepilmagan o'sha odam haromligicha qolib, Egamizning Muqaddas chodirini bulg'agan bo'ladi. ²¹ Bu sizlar uchun doimiy qonun–qoidadir. Poklanish suvini sepgan odam kiyimlarini yuvsin. Poklanish suviga tekkan har qanday odam kechgacha harom bo'lib qoladi. ²² Harom odam tekkan har qanday narsa haromdir. Harom odamga tekkan odam ham kechgacha harom bo'ladi.

20–BOB

Kadeshdagi voqealar

¹ Birinchi oyda* butun Isroil jamoasi Zin cho'liga* yetib keldi va Kadeshda* o'rnashdi. Maryam o'sha yerda vafot etib, dafn qilindi.

² U yerda jamoa uchun ichishga suv yo'q edi. Shu sababli xalq Muso bilan Horunga qarshi yig'ilib, ³ Musoga ta'na qila boshlashdi:

— Biz ham qarindoshlarimiz bilan birga Egamiz oldida qirilib ketsak bo‘lmasmidi-ya!* ⁴ Nimaga sizlar Egamizning jamoasini mana shu sahroga olib keldingizlar? Biz mol-holimiz bilan birga qirilib ketishimiz uchunmi?! ⁵ Nimaga bizni Misrdan olib chiqib, mana shu kasofat joyga olib keldingizlar o‘zi? Bu yerda ekin ekib bo‘lmasa, birorta anjir daraxti, uzum yoki anorlar bo‘lmasa. Bu yerda hatto ichishga suv ham topib bo‘lmaydi-ku!

⁶ Muso bilan Horun jamoa oldidan ketishdi. Ular Uchrashuv chodiri kiraverishiga borib, muk tushishdi. Shunda Egamiz ulug‘vorligini ularga zohir qildi. ⁷ Egamiz Musoga dedi:

⁸ — Tayog‘ingni ol. Akang Horun bilan birgalikda jamoani yig‘inglar. So‘ng jamoaning ko‘zi oldida qoyaga buyruq beringlar. Shunda qoyadan suv chiqadi. Shu yo‘sinda sizlar qoyadan suv chiqarib, jamoaga ham, ularning mollariga ham suv berasizlar.

⁹ Muso Egamizning aytganini qilib, Egamiz huzuridagi tayoqni oldi. ¹⁰ So‘ng Muso bilan Horun jamoani qoya yoniga yig‘ishdi. Muso ularga:

— Quloq solinglar, ey isyonchilar! Mana shu qoyadan biz sizlarga suv chiqarib berishimiz kerakmi? — dedi.

¹¹ Muso qo‘lini ko‘tarib, qoyaga tayog‘i bilan ikki marta urgan edi, qoyadan sharillab suv oqdi. Jamoaning o‘zi ham, ularning mollari ham suv ichdi.

¹² Shunda Muso bilan Horunga Egamiz dedi:

— Menga yetarlicha ishonmaganingiz uchun, Isroil xalqiga Mening muqaddasligimni namoyon qilmaganingiz uchun bu jamoani Men ularga beradigan yurtga sizlar boshlab kirmaysiz.

¹³ Isroil xalqi bu yerda Egamizdan noligani uchun bu joy Mariva* deb nom oldi. O‘sha joyda Egamiz Isroil xalqiga O‘zining muqaddasligini namoyon qildi.

Isroil xalqi o‘tib ketishiga Edom shohi ijozat bermaydi

¹⁴ Muso Kadeshdan Edom* shohiga choparlar orqali quyidagi mazmunda bir xabar jo‘natdi:

“Biz, Isroil xalqi, sizning jigaringizimiz*. Bizning boshimizga tushgan kulfatlardan sizlar xabardorsiz. ¹⁵ Bizning otalarimiz Misrga ko‘chib borgan edilar. Biz Misrda uzoq vaqt yashadik. Misrliklar otalarimizga ham, bizga ham zulm o‘tkazishdi. ¹⁶ Keyin biz Egamizga yolvorib iltijo qilgan edik, U bizning iltijoimizni eshitdi. U farishtasini jo‘natib, bizni Misrdan olib chiqdi. Mana endi biz Kadeshda — yurtingiz chegarasidagi shaharda turibmiz. ¹⁷ Bizga yurtingiz orqali o‘tib ketishga ijozat bersangiz. Biz ekinzorlaringiz va uzumzorlaringizga kirmaymiz, quduqlaringiz suvidan ichmaymiz. Sizning yurtingizdan o‘tib ketgunimizcha, faqat Shoh yo‘lidan* yuramiz, yo‘ldan o‘ngga ham, chapga ham chiqmaymiz.”

¹⁸ Lekin Edom shohi Musoga:

“Mening yurtimdan o‘ta ko‘rma, aks holda, ustingga qilich yalang‘ochlab bostirib boraman”, deb javob yubordi.

¹⁹ Isroil xalqi esa Edom shohidan iltimos qildi:

“Biz katta yo‘ldan ketamiz. Agar suvingizdan o‘zimiz yoki mollarimiz ichsa, haqini to‘laymiz. Biz bor–yo‘g‘i yurtigingizdan o‘tib ketmoqchimiz, xolos.”

²⁰ Lekin Edom shohi:

“O‘tmaysizlar!” deb turib oldi.

U Isroil xalqiga qarshi tish–tirnog‘igacha qurollangan katta lashkarini boshlab chiqdi. ²¹ Xullas, Edom shohi Isroil xalqiga o‘z yurtidan o‘tib ketishga ijozat bermadi. Isroil xalqi Edom yurtini chetlab o‘tib ketdi.

Horunning o‘limi

²² Butun Isroil jamoasi Kadeshdan jo‘nab, Xo‘r tog‘iga yetib keldi. ²³ Egamiz Muso bilan Horunga Xo‘r tog‘ida — Edom yurti chegarasida shunday dedi:

²⁴ — Horunning bu olamdan ko‘z yumadigan vaqti keldi. Men Isroil xalqiga beradigan yurtga u kirmaydi. Chunki sizlar ikkovingiz Mariva suvlari bo‘yida Mening amrimga qarshi chiqdingizlar. ²⁵ Endi sen Horun bilan uning o‘g‘li Elazarni Xo‘r tog‘iga boshlab chiq. ²⁶ Horunning ustidan ruhoniylilik kiyimlarini yechib olib, o‘g‘li Elazarga kiygiz. Horun o‘sha yerda vafot etadi.

²⁷ Muso Egamiz amr berganday qildi. Uchalovi Xo‘r tog‘iga chiqishdi, butun jamoa buni ko‘rib turdi. ²⁸ Muso Horunning ustidan kiyimlarini yechib olib, uning o‘g‘li Elazarga kiygizdi. Horun o‘sha yerda — tog‘ tepasida vafot etdi. Shundan so‘ng Muso bilan Elazar tog‘dan qaytib tushishdi. ²⁹ Butun jamoa Horunning vafot etganini bildi. Jamiki Isroil xalqi Horun uchun o‘ttiz kun aza tutdi.

21–BOB

Kan‘on xalqi ustidan erishilgan g‘alaba

¹ Nagav cho‘lida* istiqomat qilayotgan Arod shohi: “Isroil xalqi Otorim yo‘lidan kelayotgan ekan” degan xabarni eshitib, jangga otlandi. Kan‘on naslidan bo‘lgan bu shoh Isroil xalqi bilan jang qilib, ulardan bir nechtasini asir oldi.

² Bu voqeadan so‘ng Isroil xalqi Egamizga qasam ichib, shunday dedi:

— Ey Egamiz! Agar Sen shu xalqni bizning qo‘limizga bersang, ularning hamma shaharlarini butunlay vayron qilamiz.

³ Egamiz Isroil xalqining iltijosini eshitib, Kan‘on xalqini ularning qo‘liga berdi. Ular Kan‘onliklarni qirib tashlab, shaharlarini butunlay vayron qilishdi. Shuning uchun bu joyga Xo‘rmax* deb nom berildi.

Bronzadan yasalgan ilon

⁴ Isroil xalqi Xo‘r tog‘ini tark etib, Edom yerlarini chetlab o‘tish uchun Qizil dengizga* boradigan yo‘ldan ketdi. Lekin xalq yo‘lda ketayotib, yana sabrsizlik qildi. ⁵ Ular ming‘irlab Xudodan va Musodan noliy boshladilar:

— Nimaga bizni Misrdan olib chiqdingizlar? Sahroda o‘lib ketishimiz uchunmi?! Bu yerda na non bor, na suv. Mana bu bo‘lmag‘ur manna me‘damizga tegib ketdi–ku!

⁶ Shu voqeadan keyin Egamiz xalq orasiga zaharli ilonlarni jo‘natdi, ilonlar Isroil xalqining ko‘pchiligini chaqib o‘ldirdi. ⁷ Oxiri xalq Musoning oldiga kelib:

— Biz Egamizga ham, senga ham qarshi gapirib gunoh qildik, — dedi, — Egamizga

iltijo qil, U bizning oramizdan ilonlarni daf qilsin.

Muso xalq uchun Egamizga iltijo qildi. ⁸ Shunda Egamiz Musoga dedi:

— Ilon yasab, uni xodaga mahkamlab qo'y. Ilon chaqqan odam o'shanga qarab tirik qoladi.

⁹ Muso bronzadan ilonni yasab*, uni xodaga mahkamlab qo'ydi. Ilon chaqqan odam bronzadan yasalgan ilonga qaraganda, o'lmasdan tirik qolardi.

Xo'r tog'idan — Mo'ab vodiysiga

¹⁰ Isroil xalqi safarini davom ettirib, Obo'tda qarorgoh qurdi. ¹¹ So'ng ular Obo'tdan ham ketib Ivay–Aboringa qo'nishdi. Ivay–Aborim Mo'ab yurtining sharqidagi sahroda joylashgan edi. ¹² U yerdan ham ketib, Zarad soyligida to'xtashdi. ¹³ So'ng yana yo'lga chiqib, Arnon soyligining shimoliy qirg'og'iga — Amor yurtining chegarasiga tutash bo'lgan sahroga joylashishdi. Arnon soyligi* Amor va Mo'ab yurtlarining o'rtasida chegara edi. ¹⁴ Shu sababdan "Egamizning jangnomasi" kitobida* Sufa yerlaridagi Vohib shahri va soylıklar tilga olinadi. Shuningdek, Arnon soyligi ¹⁵ va Mo'ab chegarasidagi Or shahrigacha cho'zilgan daryoning irmoqlari eslanadi.

¹⁶ Isroil xalqi u yerdan chiqib, Ber* degan joydagi quduqqa yo'l oldi. O'sha quduq yonida Egamiz Musoga: "Xalqni yig', Men ularga suv beraman", dedi. ¹⁷ O'shanda Isroil xalqi shu qo'shiqni kuyladi:

"To'lib–tosh, ey quduq,

Quduq haqida kuylang!

¹⁸ Yo'l boshchilar qazigandi bu quduqni,

Asilzodalar kovlagandi bu quduqni

Saltanat hassalari* ila,

Saltanat tamg'alari ila."

So'ng ular sahrodan Mattono shahriga yo'l oldilar. ¹⁹ Mattonodan esa Nahaliyolga, Nahaliyoldan Bomo'tga, ²⁰ Bomo'tdan Mo'ab yerlaridagi vodiya borishdi. Fisgax tog' tizmasi* yonidagi bu vodiya sahroning manzarasi ochilardi.

Shoh Sixo'n va shoh O'g ustidan qozonilgan g'alaba

²¹ Keyin Isroil xalqi Amor xalqining shohi Sixo'nga shu gapni aytish uchun choparlar jo'natdi:

²² "Bizga yurtingiz orqali o'tib ketishga ijozat bersangiz. Biz ekinzorlaringizga, uzumzorlaringizga kirmaymiz, quduqlaringiz suvidan ichmaymiz. Sizning yurtingizdan o'tib ketguncha, faqat Shoh yo'lidan* yuramiz."

²³ Lekin Sixo'n Isroil xalqiga o'z yurtidan o'tib ketishga ijozat bermadi. U jamiki lashkarini yig'ib, sahrodagi Yaxaz shahri yonida Isroil xalqiga hujum qildi. ²⁴ Jangda Isroil xalqi Sixo'nni mag'lub etdi va Arnon soyligidan tortib, Yavoq daryosigacha* bo'lgan hamma yerlarini egallab oldi. Lekin Ommon xalqining chegarasidan u yog'iga o'tmadi, chunki Ommon yurtining chegarasi mustahkam edi. ²⁵ Isroil xalqi Amor xalqining hamma shaharlarini, xususan, Xashbon shahri* va uning atrofidagi qishloqlarni bosib olib, o'sha shaharlarda o'rnashib oldi. ²⁶ Xashbon shahri Amor shohligining poytaxti edi. Amor shohi Sixo'n Mo'abning oldingi shohi bilan jang qilib,

uning Arnon soyligigacha bo'lgan hamma yerlarini bosib olgan edi.²⁷ Shuning uchun dostonchilar aytishardi:

“Xashbonga kelinglar, qayta quringlar uni,
Mustahkam etinglar Sixo'n shahrini.

²⁸ Olov chiqib ketdi—ku Xashbon shahridan,
Alanga chiqdi shoh Sixo'nning shahridan.
Yong'in yakson qildi Mo'abdagi Or shahrini,
Yo'q qildi Arnon qirlari shohlarini.

²⁹ Holingga voy, ey Mo'ab xalqi!
Tamom bo'ldingiz, Xamo'sh* ixlosmandlari!
Xamo'sh qochqin qildi o'g'illaringizni,
Amor xalqining shohi Sixo'nga asir qildi
Sizning qiz—juvonlaringizni.

³⁰ Qirib tashladik biz ularni,
Xashbondan Dibonga qadar yo'q qildik hammasini.
No'fxdan Midavoga qadar xonavayron qildik ularni.”

³¹ Shunday qilib, Isroil xalqi Amor xalqining yurtida o'rnashib oldi.

³² Muso Yazir shahriga ayg'oqchilar jo'natdi. Isroil xalqi Yazir va uning atrofidagi qishloqlarni bosib olib, u yerda istiqomat qilayotgan Amor xalqini haydab chiqardi.

³³ So'ng ular Bashan o'lkasiga* yo'l olishdi. Bashan shohi O'g jamiki lashkarini boshlab, Edrey shahri yaqinida Isroil xalqi bilan jang qilgani chiqdi. ³⁴ Shunda Egamiz Musoga dedi:

— O'gdan qo'rqma. Men uning o'zini, lashkarini va butun yurtini sening qo'lingga berganman. Sen O'gning boshiga Xashbonda hukmronlik qilgan Amor xalqining shohi Sixo'nning kunini solasan.

³⁵ Isroil xalqi O'gni, uning o'g'illarini, butun xalqini bitta qoldirmay qirib tashladi. So'ng ular O'gning yurtini qo'lga kiritishdi.

22–BOB

Mo'ab shohi Balomni chaqirtiradi

¹ Isroil xalqi yo'lda davom etdi. Mo'ab tekisligiga yetib kelib, Yerixo shahrining ro'parasida — Iordan daryosining sharqida qarorgoh qurdi. ² Isroil xalqi Amor xalqini qanday ahvolga solgani haqidagi xabar Mo'ab shohi — Zippur o'g'li Boloqqa ham yetib borgan edi. ³ Isroil xalqi ko'pligidan butun Mo'ab xalqi qattiq vahimaga tushgandi.

⁴ Mo'ab oqsoqollari Midiyon oqsoqollariga:

— Ho'kiz daladagi o'tlarni yeb bitirgani singari, anavi olomon ham tevarak—atrofimizdagi hamma narsani yeb bitiradi—ku! — dedi. O'sha davrda Mo'abda hukmronlik qilayotgan Zippur o'g'li Boloq, ⁵ Bavo'r o'g'li Balomni chaqiray deb, uning oldiga choparlar jo'natdi. Balom o'z ona yurti, Furot daryosi qirg'og'idagi Pato'r shahrida istiqomat qilar edi. Boloq Balomga shunday deb da'vat qildi:

“Misrdan chiqqan bir xalq yer yuzini bosib ketdi. Endi esa ular shundoqqina mening biqinimda o'rnashib olishdi. ⁶ Men ularga bas kela olmayman. Sen kelib,

o'sha xalqni men uchun la'natla. Balki shunda men Isroil xalqini mag'lub qilib, yurtimdan quvib chiqara olarman. Shuni bilamanki, sen kimni duo qilsang, o'sha duo oladi, kimni la'natlasang, o'sha la'nati bo'ladi."

⁷ Shunday qilib, Mo'ab va Midiyon oqsoqollari Balomning oldiga borar ekanlar, unga to'lanadigan la'nat haqini ham o'zlari bilan olib ketdilar. Ular Balomning huzuriga kelishgach, unga shoh Boloqning gaplarini aytishdi.

⁸ — Shu yerda tunab qolinglar, — dedi Balom oqsoqollarga. — Egamizning bergan javobini men ertaga sizlarga aytaman.

Mo'ab oqsoqollari Balomnikida qolishdi. ⁹ Xudo Balomning oldiga kelib, undan: — Uyingdagi odamlar kim? — deb so'radi.

¹⁰ Balom Xudoga shunday javob berdi:

— Mo'ab shohi Zippur o'g'li Boloq menga quyidagicha xabar yuboribdi: ¹¹ "Misrdan chiqqan bir xalq yer yuzini bosib ketdi, bu yoqqa kel, o'sha xalqni men uchun la'natla, balki o'shandagina men u xalqqa zarba berib, o'z yurtimdan quvib chiqara olarman."

¹² — Ular bilan borma! — dedi Xudo Balomga. — U xalqni zinhor la'natlay ko'rma, chunki u xalqqa Men baraka berganman.

¹³ Balom ertalab turib:

— Yurtingizga qaytib ketaveringlar, Egamiz sizlar bilan ketishimga ijozat bermadi, — dedi Boloqning a'yonlariga.

¹⁴ Mo'ab a'yonlari Boloq oldiga qaytib borib: "Balom bizlar bilan kelishga rozi bo'lmadi", deyishdi.

¹⁵ Boloq esa oldingidan ham ko'proq va obro'liroq a'yonlarini yubordi. ¹⁶ Ular Balomning oldiga kelib, shunday deyishdi:

"Zippur o'g'li Boloq shunday demoqda: Balom qanday qilib bo'lsa ham huzurimga kelsin, ¹⁷ men uni yaxshilab taqdiralayman, nima istasa muhayyo qilaman. Faqat kelib, o'sha xalqni men uchun la'natlasin."

¹⁸ Balom esa Boloqning a'yonlariga shunday javob berdi:

— Boloq menga saroyidagi hamma oltinu kumushini bersa ham, men Egam Xudoning amridan chetga chiqqa olmayman. Hatto kichik masalada ham o'z ixtiyorim bilan ish tuta olmayman. ¹⁹ Yaxshisi, sizlar, oldingilar kabi, bu kecha shu yerda tunab qolinglar. Egamiz yana nima der ekan, men bilay-chi.

²⁰ Shu kecha Xudo Balom oldiga kelib, unga dedi:

— Agar bu odamlar seni o'zlari bilan olib ketgani kelgan bo'lsalar, o'tlangin-u, ular bilan birga ket. Lekin sen faqat Mening aytganimni qilasan.

Balom va uning eshagi

²¹ Balom ertalab turdi. Eshagini egarlab, Mo'ab a'yonlari bilan birga jo'nadi. ²² Balom ketganda, Xudo qattiq g'azablendi. Egamizning farishtasi Balomga qarshilik ko'rsatish uchun uning yo'lini to'sib oldi. Balom eshagini minib, yonidagi ikkita xizmatkori bilan yo'lda ketayotgan edi.

²³ Birdaniga eshak yo'l ustida qilich yalang'ochlab turgan Egamizning farishtasini ko'rib qoldi-da, yo'lidan burilib, dala ichiga kirib ketdi. Balom esa eshakni yo'lga solish uchun savalay boshladi. ²⁴ Egamizning farishtasi endi uzumzorlar orasidan o'tgan tor

so'qmoqda turib oldi. Yo'lning ikkala tomoni ham devor edi. ²⁵ Eshak Egamizning farishtasini ko'rdi—yu, devorga qapishib, Balomning oyog'ini qisib qo'ydi. Balom yana eshakni ura boshladi.

²⁶ Egamizning farishtasi yana oldinga o'tib, tor joyga turib oldi. Endi eshak o'ngga ham, chapga ham burilib keta olmas edi. ²⁷ Eshak Egamizning farishtasini ko'rgach, yotib oldi. Balom esa bundan qattiq g'azablanib, eshakni tayog'i bilan savalay boshladi. ²⁸ Shu payt Egamizning qudrati bilan eshak tilga kirib:

— Men senga nima qildim? Nimaga sen meni uch marta urding? — dedi Balomga.

²⁹ — Sen meni ahmoq qilding! — deb do'q qildi Balom. — Agar qo'limda qilichim bo'lganda edi, seni hoziroq chopib tashlagan bo'lar edim.

³⁰ — Axir, sen meni ilgaridan minib yurasan—ku! Men sening o'sha—o'sha eshagingman. Oldin ham shunaqa qiliq qilganmidim?! — dedi eshak.

— Yo'q, — dedi Balom. ³¹ Shu on Egamiz Balomning ko'zini ochib yuborgan edi, u yo'lda turgan Egamizning farishtasini ko'rib qoldi. Farishta qo'lida qilichini yalang'ochlab turardi. Balom yerga muk tushdi.

³² Egamizning farishtasi Balomga dedi:

— Nimaga sen eshagingni uch marta urding? Tutgan yo'ling Mening nazarimda egri bo'lgani uchun, Men senga qarshilik ko'rsatish maqsadida keldim. ³³ Eshaging esa meni ko'rdi—yu, uch marta o'zini chetga olib qochdi. Agar u mening oldimdan burilib ketmaganda edi, Men seni o'ldirib, eshagingni tirik qoldirgan bo'lardim.

³⁴ — Gunoh qildim, — dedi Balom Egamizning farishtasiga. — Sen yo'limni to'sib turganingni bilmabman. Agar men sening nazaringda noma'qul ish qilayotgan bo'lsam, uyimga qaytib ketaman.

³⁵ — Shu odamlar bilan birga boraver. Lekin sen faqat Men aytgan gaplarimni gapirasan, — dedi Egamizning farishtasi.

Shunday qilib, Balom Boloqning a'yonlari bilan birga ketaverdi.

Boloq Balomni kutib oladi

³⁶ Boloq Balomning kelayotganini eshitdi—yu, uni kutib olish uchun Ir shahriga* yetib keldi. Bu shahar Arnon soyligi bo'yida, Mo'ab yurtining chegarasida joylashgan edi.

³⁷ Boloq Balomga dedi:

— Men sening oldingga bundan oldin ham odamlarimni yuborgan edim—ku! Nimaga o'shanda kela qolmading? Yo meni, yetarli darajada taqdiralay olmaydi, deb o'yladingmi?

³⁸ — Mana endi keldim oldingga, — dedi Balom. — Xudo og'zingga solgan so'zlardan bo'lak men nima ham ayta olar edim?!

³⁹ Balom Boloq bilan birga ketdi. Ular Xirat—Xuzo't shahriga kelishdi. ⁴⁰ Boloq mol va qo'ylar so'yib, qurbonlik qildi. Balomga va unga hamroh bo'lib kelgan shoh a'yonlariga ham qurbonlikdan ulashdi.

Balomning birinchi bashorati

⁴¹ Boloq keyingi kuni ertalab Balomni Bomo't—Baal* tepaligiga olib chiqdi. Balom u yerdan turib Isroil xalqining bir qismini ko'rdi.

23—BOB

¹ Balom Boloqqa dedi:

— Shu yerda men uchun yettita qurbongoh qurib, yettita buqa va yettita qo'chqorni

tayyorlab qo'y.

² Boloq Balom aytganday qildi. So'ng ikkovlari har bir qurbongohda bittadan buqa va bittadan qo'chqorni qurbonlik qilishdi.

³ Keyin Balom Boloqqa dedi:

— Sen kuydirilgan qurbonliklaring yonida qol, men esa borib ko'ray, Egamiz menga peshvoz chiqarmikin. U menga nimani ayon qilsa, shuni senga aytaman.

Balom tepalikka chiqdi. ⁴ Xudo Balom bilan uchrashgach, Balom Xudoga dedi:

— Men yettita qurbongoh qurdirib, har bir qurbongohda bittadan buqa va bittadan qo'chqorni qurbonlik qildim.

⁵ Egamiz Balomning og'ziga so'z solib:

— Boloqning oldiga qaytib bor, unga Men aytgan so'zlarimni yetkaz, — dedi.

⁶ Balom Boloqning oldiga qaytib keldi. Boloq hamma Mo'ab a'yonlari bilan birga kuydirilgan qurbonliklarning yonida turgan edi. ⁷ Balom quyidagicha bashorat qildi:

“Meni Mo'ab shohi Boloq sharqiy tog'lardan,

Oramdan* olib kelib, dedi:

«Kel, men uchun Yoqub naslini la'natla,

Kel, Isroil xalqini sen qarg'a!»

⁸ Xudo la'natlamaganni men qanday la'natlayin?!

Egamiz qarg'amaganni qanday qilib qarg'ayin?!

⁹ Qoyaning tepasida turib men ularni ko'ryapman,

Tepalikdan ularga qarab turibman,

Yashaydi bu xalq hammadan alohida.

O'zgachadir ular xalqlar orasida.

¹⁰ Qumday son-sanoqsiz bo'lgan Yoqub naslini kim sanab chiqar?!

Isroilning choragini kim hisoblab chiqa olar?!

Men ham solih inson bo'lib olamdan o'tay,

Iloyim, bo'lsin ularnikiday oxiratim baxayr.”

¹¹ — Sen nima qilyapsan o'zi? — dedi Boloq Balomga. — Men seni, dushmanlarimni la'natlaydi deb, chaqirtirib kelgan edim, sen esa ularni duo qilyapsan—ku!

¹² — Men faqat Egamiz og'zimga solgan so'zni aytishim kerak—ku! — deb javob berdi Balom.

Balomning ikkinchi bashorati

¹³ — Kel, men bilan birga boshqa joyga bora qol, — dedi Balomga Boloq. — Sen o'sha joydan Isroil xalqining bir qismini ko'rasan. O'sha joydan turib Isroilni men uchun la'natla.

¹⁴ Boloq Balomni Fisgax tog' tizmasi* tepasidagi Zo'fim degan yassi joyga boshlab keldi. U yerda ham yettita qurbongoh qurib, har bir qurbongoh ustida bittadan buqa va bittadan qo'chqorni qurbonlik qildi. ¹⁵ So'ng Balom Boloqqa dedi:

— Sen shu yerda — kuydirilgan qurbonliklaring yonida qol, men esa hov anavi yerga borib, Egamiz bilan uchrashib kelaman.

¹⁶ Egamiz Balomga peshvoz chiqib, uning og'ziga so'z soldi. So'ng:

— Boloqning oldiga qaytib bor, unga Men aytgan so'zlarimni ayt, — dedi.

¹⁷ Balom Boloqning oldiga qaytib keldi. Boloq Mo'ab a'yonlari bilan birga kuydirilgan

qurbonliklarning yonida turgan edi.

— Egang nima dedi? — deb so‘radi undan Boloq.¹⁸ Balom quyidagicha bashorat qildi:

“Menga qara, ey Zippur o‘g‘li Boloq,
Gaplarimni eshit, yaxshilab solgin quloq.

¹⁹ Xudo inson emaski, U yolg‘on gapirsa,
U odam emaski, fikrini o‘zgartirsa.

U doim va‘dasi ustidan chiqar!

O‘z aytganlarin albatta bajarar!

²⁰ Xudo menga berdi duo so‘zlarini,
O‘zgartira olmayman men Xudoning barakasini.

²¹ Men Isroilning kelajagini ko‘ryapman,

Yoqub nasli boshiga kulfat tushmas,

Bu xalq biror ko‘rgilik ko‘rmas.

Egasi Xudo ularning orasida,

Shoh, deya olqishlar Uni hamma.

²² Yovvoyi buqaning kuchi bilan

Xudo ularni Misrdan olib chiqqan.

²³ Yoqub nasliga hech qanday sehr–jodu ta‘sir qilmaydi,
Isroilga qarshi folbinlik aslo o‘tmaydi*.

Odamlar Yoqub nasli haqida, Isroil to‘g‘risida:

«Qaranglar, Xudo nimalarni qilgan», deb aytishar.

²⁴ Isroil xalqi sher kabi qo‘zg‘alar,

Arslonday sakrab turar,

O‘ljasini yeb bitirmaguncha,

Qurbonlarning qoniga to‘ymaguncha yotmas.”

²⁵ Shundan so‘ng Boloq Balomga aytdi:

— Isroil xalqini la‘natlamagin ham, duo ham qilmagin!

Balomning uchinchi bashorati

²⁶ Lekin Balom Boloqqa:

— Men sizga, faqat Egamizning aytganini qilaman, deb aytmaganmidim?! — dedi.

²⁷ — Yur, endi men seni boshqa joyga olib boraman, — dedi Boloq. — Balki shunda Xudo mamnun bo‘lib, o‘sha yerdan turib men uchun Isroilni la‘natlashingga yo‘l qo‘yar.

²⁸ Boloq Balomni Piyor tog‘ining* tepasiga boshlab olib chiqdi. Bu tog‘dan sahroning manzarasi ko‘rinib turardi.

²⁹ Balom Boloqqa dedi:

— Shu yerda menga yettita qurbongoh qurib, yettita buqa bilan yettita qo‘chqorni tayyorlab qo‘y.

³⁰ Boloq Balom aytganday qilib, har bir qurbongohda bittadan buqa va bittadan qo‘chqorni qurbonlik qildi.

24–BOB

¹ Balom Isroilni duo qilayotgani Egamizga ma’qul kelganini ko’rib, bu safar fol ochgani bormadi. U sahro tomon nazar tashlab, ² u yerda qabila–qabila bo’lib qarorgoh qurgan Isroil xalqini ko’rdi. Shunda Xudoning Ruhi Balomni qamrab oldi, ³ Balom shunday bashorat qildi:

“Bavo’r o’g’li Balom gapiryapti,
 Ko’zi ochiq inson so’zlayapti.
⁴ Xudoning kalomini eshitgan,
 Qodir Xudodan kelgan vahiyini ko’rgan,
 Hushidan ayrilgan, lekin ko’zlari katta ochiq odam aytyapti.
⁵ Ey Yoqub nasli! Chodirlaringiz qanday ajoyib!
 Ey Isroil xalqi! Makoningiz naqadar go’zal!
⁶ Chodiru makonlaringiz palmazor* singari bepoyon,
 Bamisoli daryo bo’yidagi bog’–rog’lardir,
 Egamiz o’tqazgan aloega o’xshar,
 Suv bo’yidagi sadr daraxti kabidir.
⁷ Ularning chelaklari suv bilan to’lib–toshar,
 Ekkan urug’lari miriqib suvga to’yar.
 Isroil shohi O’gaxdan* ustun bo’lar,
 Isroil shohligi g’oyat yuksalar.
⁸ Yovvoyi buqaning kuchi bilan
 Xudo Misrdan olib chiqqan ularni.
 Isroil xalqi yamlamay yutar g’animlarini,
 Ularning suyaklarini maydalab tashlar,
 O’qlar otib, ularni yakson etar.
⁹ Ana, u urg’ochi sherday egildi–da, yotdi.
 Uni turg’izishga kim jur’at etar?!
 Seni duo qilganlar baraka topar,
 Seni la’natlaganlar la’nati bo’lar!”

¹⁰ Boloq Balomdan qattiq g’azablanganidan kaftini kaftiga urib:
 — Men seni, g’animlarimni la’natlagin deb, chaqirtirgan edim. Sen esa ularni uch marta duo qilding! — deb do’q urdi. ¹¹ — Yo’qol! Uyingga jo’na! Men seni mukofotlamoqchi edim, lekin Egang seni mukofotdan mahrum qildi.

¹² Shunda Balom Boloqqa dedi:
 — Mening oldimga jo’natgan choparlaringga aytmaganmidim: ¹³ “Boloq menga saroyidagi hamma oltinu kumushini bersa ham, men Egamizning aytganidan chetga chiqa olmayman. O’z ixtiyorim bilan biror yaxshi yoki yomon ish qilolmayman. Egamiz menga nima desa, shuni aytaman”, deb?! ¹⁴ Endi men o’z xalqim oldiga qaytib ketaman. Lekin ketishimdan oldin, Isroil xalqi kelajakda xalqing boshiga qanday kunlarni solishini senga aytib qo’yay.

Balomning so’nggi bashoratlari

¹⁵ Shundan so’ng Balom quyidagicha bashorat qildi:

“Bavo’r o’g’li Balom gapiryapti,
 Ko’zi ochiq inson so’zlayapti.
¹⁶ Xudoning kalomini eshitgan,
 Xudoyi Taolodan ilmu ma’rifat olgan,
 Qodir Xudoning vahiyini ko’rgan,
 Hushidan ayrilgan, lekin ko’zlari katta ochiq odam aytyapti.
¹⁷ Uni ko’ryapman–u, lekin shu topda yo’q,
 Unga qarayapman–u, lekin u yaqin emas.
 Bir yulduz chiqar Yoqub naslidan,
 Saltanat hassasi* Isroil xalqidan.
 Vayron qilar u Mo’ab chegaralarini*,
 Yakson etar Shet xalqining* yerlarini*.
¹⁸ Edom o’ljaga aylanar,
 Ha, Seir* g’animlarning mulki bo’lar,
 Isroil xalqi esa zafarni quchar.
¹⁹ Yoqub naslidan hukmdor chiqar,
 Ir* xalqini tamom qirib tashlar.”

²⁰ So’ng Balom Omolek xalqini* ko’rib, ular haqida shunday bashorat qildi:

“Xalqlarning sardoridir Omoleklar,
 Lekin oxiri abadiy halokatga yo’liqar ular.”

²¹ Keyin u Xayin xalqini ko’rib, ular haqida quyidagicha bashorat qildi:

“Mustahkamdir sizning boshpanangiz,
 Tog’ cho’qqisida joylashgan sizning iningiz.
²² Oshur xalqi* sizni asir qilib olib ketajak,
 Shunda Xayin xalqi qirilib yo’q bo’lajak.”

²³ Balom yana bashoratini davom ettirdi:

“Evoh! Xudo shu ishlarni amalga oshirgach, kim tirik qolar?!
²⁴ Kiprdan* suzib kelar kemalar,
 Oshur va Ibir xalqlarini taslim etishar.
 Abadiy halokatga uchraydi ular.”

²⁵ Shundan keyin Balom yo’lga chiqib, uyiga jo’nadi. Boloq ham o’z yo’liga ketdi.

25–BOB

Isroil xalqi Piyor tog’idagi Baalga sajda qiladi

¹ Isroil xalqi Shitimda* o’rnashganda, Isroil erkaklari Mo’ab ayollari bilan zino qila boshlashdi. ² Mo’ab ayollari ularni o’z xudolariga bag’ishlangan qurbonlik ziyofatlariga taklif etishdi. Isroil xalqi ularning qurbonligidan tanovul qilib, xudolariga ham sajda etdi. ³ Isroil xalqi Piyor tog’idagi Baalga qattiq bog’lanib qolgani uchun, Egamiz ulardan

g'azablendi. ⁴ U Musoga shunday dedi:

— Bu xalqning boshliqlarini ushla, ularni kuppa-kunduzi Men, Egangizning huzurida qatl qil, jasadlarini esa tik o'rnatilgan xodaning uchiga qoqtir. Shunda Men Isroil xalqidan qahr-g'azabimni qaytaraman.

⁵ Muso Isroil hakamlariga*:

— Piyordagi Baalga sajda qilgan har bir odamingizni o'ldiringlar, — deb buyruq berdi.

⁶ Shu payt Isroil xalqidan bittasi Musoning va butun Isroil jamoasining ko'zi oldida qarorgohga Midiyonlik* bir ayolni boshlab kelib qoldi. Jamoa Uchrashuv chodiriga kiraverishda yig'lab turgan edi. ⁷ Ruhoniy Horunning nabirasi — Elazar o'g'li Finxaz buni ko'rdi-yu, o'rnidan turib, jamoa orasidan chiqib ketdi. U nayzasini olib, ⁸ Isroil xalqidan bo'lgan o'sha odamning orqasidan chodirga kirdi-da, nayzasi bilan ikkovini ham o'ldirdi. Finxazning sanchgan nayzasi o'sha odamning badanini teshib o'tib, ayolning qorniga kirgan edi. Shundan keyingina Isroil xalqi orasidagi o'lat to'xtadi.

⁹ Lekin o'latdan 24.000 odam o'lib bo'lgan edi.

¹⁰ Shunda Egamiz Musoga:

¹¹ — Ruhoniy Horunning nabirasi — Elazar o'g'li Finxaz Mening qahr-g'azabimni Isroil xalqidan qaytardi, — dedi. — Isroil xalqi orasida u Menga jon kuydirgani uchun, Men g'azab ustida ularga qirg'in keltirmadim. ¹² Sen unga ayt: Men Finxaz bilan alohida tinchlik ahdimni tuzaman. ¹³ Bu ahdga muvofiq, Finxazning o'zi va uning avlodi to'abad ruhoniy bo'lishadi, chunki u o'z Xudosiga — Menga jon kuydirib, qilgan ishi bilan Isroil xalqidan Mening g'azabimni qaytardi.

¹⁴ Midiyonlik ayol bilan birga o'ldirilgan Isroil odamining ismi Zimri bo'lib, Shimo'n qabilasining urug'boshisi Soluning o'g'li edi. ¹⁵ O'ldirilgan ayolning ismi esa Xozbi edi, u Midiyonliklarning urug'boshisi Zurning qizi edi.

¹⁶ Egamiz Musoga:

¹⁷ — Midiyon xalqini dushman deb bilinglar, ularni qirib tashlanglar! — dedi. ¹⁸ — Chunki ular sizlarga dushmanlik qilib, Piyordagi voqea orqali sizlarni yo'ldan ozdirishdi. Bundan tashqari, Piyorda o'lat hukmronlik qilgan kuni o'lgan Midiyonlik yo'lbo'shchining qizi Xozbi orqali sizlarni aldashdi.

26-BOB

Isroil xalqi ikkinchi marta ro'yxatga olinadi

¹ O'latdan so'ng Egamiz Muso bilan ruhoniy Horun o'g'li Elazarga dedi: ² “Jamiki Isroil xalqining urushga yaroqli bo'lgan yigirma va undan yuqori yoshdagi hamma erkaklarini xonadoni bo'yicha sanab chiqinglar.”

³ Bu paytda Isroil xalqi Mo'ab tekisligida, Yerixo shahri ro'parasidagi Iordan daryosi bo'yida qarorgoh qurgan edi. Muso bilan ruhoniy Elazar xalqqa: ⁴ “Egamiz bizga amr qilganday yigirma yoshdan yuqori bo'lgan erkaklarini sanab chiqinglar”, deb aytishdi. Misr yurtidan chiqqan jamiki Isroil xalqining ro'yxati quyidagicha edi:

⁵ Ruben Isroilning* to'ng'ichidir. Ruben o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar mana shulardir: Xano'xdan Xano'x urug'i, Palluvdan Palluv urug'i, ⁶ Xazrondan Xazron urug'i, Karmidan Karmi urug'i kelib chiqqan. ⁷ Ruben urug'lari mana

shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 43.730 kishi chiqdi.

⁸ Palluvning Eliyob degan o'g'li bor edi, ⁹ Eliyobning esa Namuvol, Datan va Aburam degan o'g'illari bor edi. Datan va Aburam Isroil yo'l boshchilari edi. Ko'raxning izdoshlari Egamizga qarshi isyon ko'tarishganda*, Datan va Aburam ham ularga qo'shilishib, Muso bilan Horunga qarshi bosh ko'targan edilar. ¹⁰ Yer yorilib, Ko'rax bilan birga ularni ham yutib yuborgandi. O'sha kuni alanga Ko'raxning 250 nafar izdoshini kuydirib yo'q qilgandi. Mana shu voqea xalqqa ogohlantirish edi. ¹¹ Lekin Ko'raxning o'g'illari o'sha kuni omon qoldi.

¹² Shimo'n o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Namuvoldan Namuvol urug'i, Yomindan Yomin urug'i, Yoxindan Yoxin urug'i, ¹³ Zeraxdan Zerax urug'i, Shovuldan Shovul urug'i kelib chiqqan. ¹⁴ Shimo'n urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 22.200 kishi chiqdi.

¹⁵ Gad o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Zafondan Zafon urug'i, Xagidan Xagi urug'i, Shunodan Shuno urug'i, ¹⁶ Oznaxdan Oznax urug'i, Yeridan Yeri urug'i, ¹⁷ Aro'ddan Aro'd urug'i, Eralidan Erali urug'i kelib chiqqan. ¹⁸ Gad urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 40.500 kishi chiqdi.

¹⁹⁻²⁰ Yahudo o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Shelodan Shelo urug'i, Parazdan Paraz urug'i, Zeraxdan Zerax urug'i kelib chiqqan. Yahudoning ikki o'g'li G'ur va O'nan Kan'on yurtida olamdan o'tgan edilar*. ²¹ Parazdan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Xazrondan Xazron urug'i, Xomuldan Xomul urug'i kelib chiqqan. ²² Yahudo urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 76.500 kishi chiqdi.

²³ Issaxor o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: To'lodan To'lo urug'i, Puvaxdan Puvax urug'i, ²⁴ Yoshuvdan Yoshuv urug'i, Shimrondan Shimron urug'i kelib chiqqan. ²⁵ Issaxor urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 64.300 kishi chiqdi.

²⁶ Zabulun o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Sareddan Sared urug'i, Elo'ndan Elo'n urug'i, Yaxliyoldan Yaxliyol urug'i kelib chiqqan. ²⁷ Zabulun urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 60.500 kishi chiqdi.

²⁸ Yusufning o'g'illari Manashe va Efrayimdan kelib chiqqan urug'lar quyidagilardir:

²⁹ Manashedan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Moxirdan Moxir urug'i kelib chiqdi. Gilad urug'i Moxirning o'g'li Giladdan kelib chiqqan. ³⁰ Giladdan kelib chiqqan urug'lar quyidagichadir: Yazardan Yazar urug'i, Xalekdan Xalek urug'i, ³¹ Osriyoldan Osriyol urug'i, Shakamdan Shakam urug'i, ³² Shamidodan Shamido urug'i, Xaferdan Xafer urug'i kelib chiqqan. ³³ Xafer o'g'li Zalofxodning o'g'li yo'q, qizlari bor edi, xolos. Zalofxod qizlarining ismlari Maxlo, Nuvah, Xo'glax, Milxo va Tirza edi. ³⁴ Manashe urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 52.700 kishi chiqdi.

³⁵ Efrayim o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Shutalaxdan Shutalax urug'i, Boxirdan Boxir urug'i, Taxandan Taxan urug'i kelib chiqqan. ³⁶ Shutalax o'g'li Ironidan Iron urug'i kelib chiqqan. ³⁷ Efrayim urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 32.500 kishi chiqdi.

Yusuf nasli ana shulardan iboratdir.

³⁸ Benyamin o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Belaxdan Belax urug'i, Oshboldan Oshbol urug'i, Oxiramdan Oxiram urug'i, ³⁹ Shafufamdan Shafufam urug'i, Xufamdan Xufam urug'i kelib chiqqan. ⁴⁰ Belaxning o'g'illari Ard va No'mondan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Arddan Ard urug'i, No'mondan No'mon urug'i kelib chiqqan. ⁴¹ Benyamin urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 45.600 kishi chiqdi.

⁴² Dan o'g'li Xushimdan Xushim* urug'i kelib chiqqan. Dan urug'lari shulardan iboratdir: ⁴³ butun Dan nasli Shuxom urug'idan tashkil topgan edi. Ular sanalganda, 64.400 kishi chiqdi.

⁴⁴ Osher o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Yimnaxdan Yimnax urug'i, Yishvidan Yishvi urug'i, Bariyodan Bariyo urug'i kelib chiqqan. ⁴⁵ Bariyo o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Xaberdan Xaber urug'i, Malxiyoldan Malxiyol urug'i kelib chiqqan. ⁴⁶ Osherning Serax degan qizi ham bor edi. ⁴⁷ Osher urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 53.400 kishi chiqdi.

⁴⁸ Naftali o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Yaxziyoldan Yaxziyol urug'i, Go'nodan Go'no urug'i, ⁴⁹ Izardan Izar urug'i, Shillemdan Shillem urug'i kelib chiqqan. ⁵⁰ Naftali urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 45.400 kishi chiqdi.

⁵¹ Shunday qilib, Isroil xalqining hamma erkaklari sanalganda, 601.730 kishi chiqdi.

⁵² Egamiz Musoga dedi: ⁵³ "Yerni odamlarning soniga qarab qabilalarga mulk qilib bo'lib ber. ⁵⁴ Katta qabilaga kattaroq ulush ber, kichik qabilaga kichikroq ulush ber. Har bir qabilaga ro'yxatga olingan odamlarning miqdoriga qarab ulush berilsin. ⁵⁵ Yerni qabilalarga ro'yxatdagi odamlarning soniga qarab bo'lib berayotganingizda, qur'a tashlanglar*. ⁵⁶ Har bir qabilaning ulushi qabilaning katta-kichikligiga qarab qur'a bo'yicha taqsimlansin."

⁵⁷ Levi qabilasining ro'yxati esa, urug'lari bo'yicha, quyidagichadir:

Gershondan Gershon urug'i, Qohotdan Qohot urug'i, Maroridan Marori urug'i kelib chiqqan. ⁵⁸ Bu urug'lardan: Lubnax urug'i, Xevron urug'i, Maxli urug'i, Mushi urug'i, Ko'rax urug'i kelib chiqqan.

Qohot Imromning otasi edi. ⁵⁹ Imromning xotini esa Yo'xavad degan ayol edi. Yo'xavad Levining qizi bo'lib, u Misrda tug'ilgan edi. Yo'xavad Imromga ikki o'g'il — Horun va Musoni hamda bir qiz — Maryamni tug'ib berdi. ⁶⁰ Horunning Nadov, Abihu, Elazar, Itamar degan o'g'illari bor edi. ⁶¹ Nadov va Abihu Egamiz amr etmagan olovni Uning huzuriga olib kelganlari uchun nobud bo'lgan edilar*.

⁶² Shunday qilib, Levi qabilasining bir oylik o'g'il bolalaridan tortib, katta yoshdagi erkaklarigacha sanalganda, 23.000 kishi chiqdi. Levilarga Isroil xalqi orasida ulush berilmagani uchun, ular Isroil xalqi qatorida ro'yxatga olinmagan edi.

⁶³ Muso bilan ruhoniy Elazar Mo'ab tekisligida, Yerixo shahri ro'parasidagi Jordan daryosi bo'yida ro'yxatga olgan Isroil xalqi ana shulardan iborat edi. ⁶⁴ Muso bilan ruhoniy Horun Sinay sahrosida ro'yxatga olgan odamlarning birortasi bu ro'yxatga kirmadi, ⁶⁵ chunki Egamiz Isroil xalqining o'sha avlodiga: "Sizlar sahroda o'lib ketasizlar", deb aytgandi*. Ulardan faqat Natan o'g'li Xolib va Nun o'g'li Yoshua tirik qolgan edi.

27–BOB

Zalofxodning qizlari

¹⁻² Bir kuni Zalofxodning qizlari Uchrashuv chodiri kiraverishiga kelishdi. Zalofxod Xaferning o'g'li, Giladning nevarasi, Moxirning evarasi, Yusuf o'g'li Manashening chevarasi edi. Xullas, Zalofxod Manashe urug'idan edi. Zalofxod qizlarining ismlari Maxlo, Nuvah, Xo'glax, Milxo va Tirza edi. Ular Muso, ruhoniy Elazar, yo'l boshchilar va butun jamoaning oldida turib shunday deyishdi:

³ — Otamiz sahroda vafot etdi. U Egamizga qarshi yig'ilgan Ko'raxning to'dasiga sherik bo'lmagan, o'z gunohi tufayli olamdan o'tdi. Otamizning o'g'li yo'q. ⁴ O'g'li bo'lmagani uchun otamizning nomi urug'i orasidan o'chib ketishi kerakmi? Bizga ham amakilarimiz qatori yerni mulk qilib beringlar.

⁵ Muso ularning talabini Egamizga aytdi. ⁶ Egamiz shunday javob qaytardi:

⁷ — Zalofxodning qizlari haq gapni aytishyapti. Ularga albatta amakilari qatori yerni mulk qilib beringlar. Otasining ulushi qizlariga berilsin. ⁸ Isroil xalqiga ham shunday deb uqtir. Agar biror kishi vafot etsa—yu, o'g'li bo'lmasa, uning mulki qiziga qolsin. ⁹ Agar qizi ham bo'lmasa, u odamning mulki aka—ukalariga qolsin. ¹⁰ Bordi—yu, marhumning aka—ukalari ham bo'lmasa, uning mulki amakilariga qolsin. ¹¹ Agar marhumning amakilari ham bo'lmasa, uning mulki urug'idagi eng yaqin qarindoshiga qolsin. O'sha qarindoshi merosxo'r bo'lsin. Sen orqali, Men, Egangiz, bergan bu amr Isroil xalqi uchun qonun bo'lib qaror topsin.

Yoshua Musoning vorisi qilib tanlanadi

¹² Egamiz yana Musoga dedi:

— Aborim tizmasidagi* anavi toqqa chiqib, Men Isroil xalqiga beradigan yurtga qara.

¹³ O'sha yurtni ko'rganingdan keyin, akang Horun singari olamdan o'tasan*. ¹⁴ Chunki jamoa Zin cho'lida Mendan noliganda, sizlar ikkovingiz Mening amrimga qarshi isyon qilgan edingizlar. Mariva suvlari bo'yida jamoaning ko'zi oldida Mening muqaddasligimni namoyon qilmadingizlar*. (O'sha Mariva suvlari* Zin cho'lidagi Kadesh yaqinidadir.)

¹⁵ Muso Egamizga dedi:

¹⁶ — Ey Egam, odamzod ruhlarining Xudosi, jamoa ustidan bir odamni tayinla. ¹⁷ U xalqni janglarga boshlab borsin, toki Sening jamoang cho'ponsiz qo'yday bo'lib qolmasin.

¹⁸ Shunda Egamiz Musoga:

— Nun o'g'li Yohuani yoningga ol, — dedi. — Unda Mening Ruhim bor*. Yohuaga qo'lingni qo'y*. ¹⁹ Keyin uni ruhoniylar Elazarning va butun jamoaning oldida turg'izib, xalq yo'lboshchisi etib tayinla. ²⁰ Butun Isroil jamoasi unga itoat qilishi uchun Yohuaga o'z salohiyatidan ber. ²¹ Yohua hamma ishni Elazar bilan bamaslahat qilsin. Elazar Urim orqali Yohua uchun Mening irodamni bilib bersin*. Yohua va butun Isroil jamoasi hamma vaziyatda shunga qarab ish tutsin.

²² Egamiz amr etganday, Muso Yohuani ruhoniylar Elazar va butun jamoaning oldida tik turg'izib qo'ydi. ²³ So'ng Egamizning Musoga bergan amriga muvofiq, qo'lini Yohuaga qo'yib, Isroil xalqining yo'lboshchisi qilib tayinladi.

28–BOB

Doimiy nazrlar

¹ Egamiz Musoga aytdi: ² “Isroil xalqiga shunday deb buyur: ular taom nazrlarini Menga har doim belgilangan vaqtda keltirishsin. Kuydiriladigan bu nazrlardan Menga yoqimli hid keladi.” ³ Egamiz davom etib, Isroil xalqiga olovda kuydiriladigan nazrlar to'g'risida quyidagi qonunlarni yetkaz, deb Musoga amr berdi: “Har kuni ikkita nuqsonsiz bir yoshli qo'chqor qo'zini Egamizga kunda kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. ⁴ Bitta qo'zini ertalab, ikkinchisini kechqurun qurbonlik qilinglar. ⁵ Har bir qo'ziga qo'shib, ikki kosa* toza zaytun moyi aralashtirilgan to'rt kosa* sifatli unni don nazri qilib keltiringlar. ⁶ Egamizga yoqimli hid borishi uchun olovda kunda kuydiriladigan qurbonliklar ilk bor Sinayda joriy qilingan edi. ⁷ Har bir qo'ziga qo'shib ikki kosa sharob nazrini ham keltiringlar. Sharobni Egamizga atab Muqaddas chodirda nazr qilib quytinglar. ⁸ Ikkinchi qo'zini kechqurun qurbonlik qilinglar. Ertalabki qurbonlik singari, bu qurbonlikka qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazri qilinglar. Olovda kuydiriladigan bu qurbonliklardan Egamizga yoqimli hid boradi.

Shabbat kunida qilinadigan nazrlar

⁹ Shabbat kuni esa ikkita bir yoshli nuqsonsiz qo'chqor qo'zini qurbonlik qilinglar. Bu qurbonliklar bilan birga belgilangan miqdorda sharob nazrini va zaytun moyi aralashtirilgan sakkiz kosa* sifatli unni don nazri qilib keltiringlar. ¹⁰ Bu kuydiriladigan qurbonliklarni har Shabbatda kunda kuydiriladigan qurbonliklardan va unga qo'shib qilinadigan sharob nazridan tashqari keltiringlar.

Oyning birinchi kunida qilinadigan nazr

¹¹ Har oyning boshida ikkita buqani, bitta qo'chqorni va yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini Egamizga atab kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Hamma jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ¹² Bu qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: har bir buqa bilan o'n ikki kosa* un, qo'chqor bilan sakkiz kosa un, ¹³ har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa un. Olovda kuydiriladigan bu qurbonliklardan Egamizga yoqimli hid boradi. ¹⁴ Har bir buqa bilan to'rt kosa* sharob, har bir qo'chqor bilan uch kosa* sharob, har bir qo'chqor qo'zi bilan esa ikki kosa* sharobni nazr qilinglar. Bu kuydiriladigan nazrlarni har oyning birinchi kunida ado etinglar. ¹⁵ Bundan tashqari, bitta takani Egamizga gunoh qurbonligi qilinglar. Bu hamma qurbonligu nazrlarni kunda kuydiriladigan qurbonliklar* va ularga qo'shib qilinadigan sharob nazridan tashqari keltiringlar.

Fisih ziyofati va Xamirturushsiz non bayramida qilinadigan nazrlar

¹⁶ Birinchi oyning* o'n to'rtinchi kuni Egamizga bag'ishlangan Fisih ziyofatini* nishonlanglar. ¹⁷ O'n beshinchi kuni esa yetti kunlik bayram boshlanadi, sizlar yetti kun davomida xamirturushsiz non yeyishlaringiz lozim. ¹⁸ Bayramning birinchi kuni butun xalq muqaddas yig'inga kelsin. Har kungi ishlaringiz bilan mashg'ul bo'lmanglar. ¹⁹ Egamizga atab ikkita buqani, bitta qo'chqorni va yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini olovda kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Hamma jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ²⁰ Bu qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: har bir buqa bilan o'n ikki kosa un, qo'chqor bilan sakkiz kosa un, ²¹ har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa un. ²² O'z'laringizni gunohdan poklash uchun takani gunoh qurbonligi qilinglar. ²³⁻²⁴ Bu nazrlarni kunda ertalab kuydiriladigan qurbonlikdan* tashqari, yetti kun davomida keltiringlar. Bu taom nazrlarini Egamizga yoqimli hid bo'lishi uchun olovda kuydiringlar. Bular kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan sharob nazridan tashqari keltirilsin. ²⁵ Bayramning yettinchi kuni ham muqaddas yig'in o'tkazinglar. Har kungi ishlaringiz bilan mashg'ul bo'lmanglar.

Hosil bayramida qilinadigan nazrlar

²⁶ Hosil bayramining* birinchi kuni, Egamizga yangi hosilingizning donini nazr qilganingizda, butun xalq muqaddas yig'inga kelsin. Har kungi ishlaringiz bilan mashg'ul bo'lmanglar. ²⁷ Egamizga yoqimli hid borishi uchun ikkita buqa, bitta qo'chqor, yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. ²⁸ Bu qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: har bir buqa bilan o'n ikki kosa un, qo'chqor bilan sakkiz kosa un, ²⁹ har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa un. ³⁰ O'z'laringizni gunohdan poklash uchun bitta takani qurbonlik qilinglar. ³¹ Bu nazrlarni va ularga qo'shib qilinadigan sharob nazrini kunda kuydiriladigan qurbonliklardan* va ularga qo'shib qilinadigan don nazridan tashqari keltiringlar. Qurbonlik qilinadigan hamma jonivorlaringiz nuqsonsiz bo'lsin.

29-BOB

Karnay bayramida qilinadigan nazrlar

¹ Yettinchi oyning* birinchi kunida butun xalq muqaddas yig'inga kelsin, har kungi ishlaringiz bilan mashg'ul bo'lmanglar. O'sha kuni karnaylar chalinsin. ² Egamizga yoqimli hid borishi uchun bitta buqani, bitta qo'chqorni va yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ³ Qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: buqa bilan o'n ikki kosa* un, qo'chqor bilan sakkiz kosa* un, ⁴ har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa* un. ⁵ O'z'laringizni gunohlardan poklash uchun bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. ⁶ Bu nazrlar har oyning boshida va kunda kuydiriladigan qurbonliklardan*, ularga qo'shib, belgilangan miqdorda qilinadigan don bilan sharob nazrlaridan tashqari keltirilsin. Bular Egamizga yoqimli hid borishi uchun olovda kuydirilsin.

Poklanish kunida qilinadigan nazrlar

⁷ Yettinchi oyning* o'ninchi kuni ham butun xalq muqaddas yig'inga kelsin. Shu kuni

ro'za tutinglar, hech qanday ish qilmanglar. ⁸ Egamizga yoqimli hid borishi uchun bitta buqani, bitta qo'chqorni va yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ⁹ Bu qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: buqa bilan o'n ikki kosa un, qo'chqor bilan sakkiz kosa un, ¹⁰ har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa un.

¹¹ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar gunohlardan poklash qurbonligidan va unga qo'shib qilinadigan sharob nazridan hamda kunda kuydiriladigan qurbonliklaru* ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazrlaridan tashqari keltirilsin.

Chayla bayramida qilinadigan nazrlar

¹² Yettinchi oyning* o'n beshinchi kuni ham butun xalq muqaddas yig'inga kelsin. Har kungi ishlaringiz bilan mashg'ul bo'lmanglar. Yetti kun davomida Egamizga atab bayram qilinglar.

¹³ Birinchi kuni Egamizga yoqimli hid borishi uchun o'n uchta buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini olovda kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ¹⁴ Bu qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: har bir buqa bilan o'n ikki kosa un, har bir qo'chqor bilan sakkiz kosa un, ¹⁵ har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa un. ¹⁶ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar* va ularga qo'shib qilinadigan don, sharob nazridan tashqari keltirilsin.

¹⁷ Ikkinchi kuni o'n ikkita buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ¹⁸ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ¹⁹ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

²⁰ Uchinchi kuni o'n bitta buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ²¹ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ²² Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

²³ To'rtinchi kuni o'nta buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ²⁴ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ²⁵ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

²⁶ Beshinchi kuni to'qqizta buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ²⁷ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ²⁸ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

²⁹ Oltinchi kuni sakkizta buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ³⁰ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ³¹ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan

qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

³² Yettinchi kuni yettita buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ³³ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ³⁴ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

³⁵ Sakkizinchi kuni esa butun xalq muqaddas yig'inga kelsin, har kungi ishlargiz bilan mashg'ul bo'lmanglar. ³⁶ Egamizga yoqimli hid borishi uchun bitta buqani, bitta qo'chqorni va yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini olovda kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ³⁷ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ³⁸ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar* va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

³⁹ Bayramlarda Egamizga atab kuydiriladigan qurbonlik, tinchlik qurbonligi, don bilan sharob nazrlari shulardan iboratdir. Bular bergan va'dangizga muvofiq qilinadigan nazr va ko'ngildan chiqarib beriladigan nazrlardan tashqari keltiriladi."

30-BOB

¹ Shunday qilib, Egamiz, yetkaz, deb buyurgan hamma qonunlarni Muso Isroil xalqiga aytdi.

Va'da haqida qoidalar

² Muso Isroil yo'l boshchilariga Egamiz bergan quyidagi qonunlarni ham aytib berdi: ³ agar birorta erkak kishi Egamizga va'da bergan bo'lsa yoki biror narsadan o'zini tiyishga qasam ichgan bo'lsa, aytganlarining hammasini bajarasin. U so'zidan qaytmasin.

⁴ Agar qiz bola otasining uyida yashab yurgan davrda Egamizga va'da bersa yoki o'zini biror narsadan tiyishga qasam ichsa, ⁵ otasi qizining bergan va'dasi yoki ichgan qasamini eshitib indamasa, qiz bola aytganlarining hammasini bajarishi shart. ⁶ Bordiyu, otasi bularni eshitganda e'tiroz bildirsa, qizning bergan va'dasi yoki ichgan qasami bekor qilinadi. Otasi qiziga e'tiroz bildirgani uchun, Egamiz qizni bergan va'dasi yoki ichgan qasamidan ozod qiladi.

⁷ Agar qiz va'da bergandan keyin yo o'ylamasdan qasam ichib qo'ygandan keyin turmushga chiqsa, ⁸ uning eri bu haqda eshitib indamasa, qiz aytganlarining hammasini bajarishi shart. ⁹ Lekin er bu haqda eshitib e'tiroz bildirsa, er xotining bergan va'dasi va o'ylamasdan ichgan qasami asosidagi majburiyatlarini bekor qilgan bo'ladi. Egamiz xotinni o'sha majburiyatlardan ozod qiladi. ¹⁰ Beva yoki eridan ajralgan ayol bergan hamma va'dalari va o'zini biror narsadan tiymoqchi bo'lib, ichgan qasamlari ustidan chiqishi lozim. ¹¹ Agar turmushga chiqqan ayol va'da bersa yoki o'zini biror narsadan tiyishga qasam ichsa, ¹² eri bu haqda eshitib indamasa, xotiniga e'tiroz bildirmasa, ayol aytganlarining hammasini bajarishi shart. ¹³ Lekin er bu haqda eshitib ularni taqiqlasa, xotinning og'zidan chiqqan hamma va'dalari qasamlar bekor qilinadi. Er ularni taqiqlagani uchun, Egamiz ayolni bergan va'dasi yoki ichgan qasamidan ozod qiladi.

¹⁴ Shunday qilib, er xotining har qanday va'dasi yoki qasamini bajarishiga ijozat berishi yoki taqiqlashi mumkin. ¹⁵ Agar er bir kun ichida* xotiniga hech qanday e'tiroz bildirmasa, xotini o'z zimmasiga olgan majburiyatlarni bajarishiga ijozat bergan

hisoblanadi. ¹⁶ Ammo bir kun o'tgandan keyin ularni bekor qilsa, xotining gunohi uchun eri jazo tortadi.

¹⁷ Egamiz Musoga bergan er va xotin o'rtasidagi, ota va hali otasining xonadonida yashayotgan qiz o'rtasidagi munosabatlarga oid qonunlar ana shulardan iboratdir.

31-BOB

Isroil xalqi Midiyon xalqi bilan jang qiladi

¹ Egamiz Musoga dedi:

² — Isroil xalqi uchun Midiyonlardan qasos ol*. O'shandan so'ng sen olamdan ko'z yumasan.

³ Shundan keyin Muso xalqqa aytdi:

— Odamlaringizning bir qismini qurollantiringlar. Ular Midiyon xalqi bilan jang qilib, ulardan Egamizning qasosini olishsin. ⁴ Har bir Isroil qabilasidan mingtadan odamni urushga jo'natinglar.

⁵ Har bir Isroil qabilasidan mingtadan odam tanlab olindi, jami o'n ikki ming odam qurollanib jangga shay bo'ldi. ⁶ Muso ularni va ular bilan birga Elazar o'g'li ruhoniy Finxazni urushga jo'natdi. Finxaz o'zi bilan muqaddas ashyolarni* va karnaylarni olib ketdi. Bu karnaylar xatardan darak berish uchun chalinardi.

⁷ Egamiz Musoga amr qilganday, Isroil sipohlari Midiyonlar bilan jang qilishdi. Ular Midiyon xalqining butun erkak zotini qirib tashlashdi. ⁸ Midiyon xalqining beshala shohini — Evi, Raxem, Zur, Xur, Rabani ham boshqalar qatori o'ldirib yuborishdi. Bavo'r o'g'li Balomni ham qilichdan o'tkazishdi*. ⁹ Midiyon xalqining ayollariyu bolalarini asir qilib, jamiki podalarini, suruvlarini va mol-mulkini o'lja qilib olishdi. ¹⁰ Midiyon xalqi istiqomat qilgan hamma shaharu qarorgohlarga o't qo'yishdi. ¹¹ Olgan hamma o'ljalarini — odamidan tortib, moligacha ¹² qarorgohga — Muso, ruhoniy Elazar va Isroil jamoasi huzuriga olib kelishdi. Qarorgoh Mo'ab tekisligida, Yerixo shahri ro'parasidagi Jordan daryosi bo'yida joylashgan edi.

¹³ Muso, ruhoniy Elazar va jamoaning hamma yo'lboshchilari ularni kutib olish uchun qarorgohdan tashqariga chiqishdi. ¹⁴ Muso urushdan qaytib kelgan mingboshi va yuzboshilardan qattiq g'azablandi.

¹⁵ — Nimaga hamma ayollarni tirik qoldirdingiz? — deb so'radi ulardan Muso. ¹⁶ — Balomning maslahati bilan Piyor tog'ida* Isroil xalqini Egamizga xiyonat qilishga undagan shular-ku! O'shalarning dastidan Egamizning jamoasi orasida o'lat paydo bo'lgan edi! ¹⁷ Qani, bo'linglar, hamma o'g'il bolalarni va er ko'rgan ayollarni o'ldiringlar. ¹⁸ Faqat er ko'rmagan qizlarni o'zingiz uchun tirik qoldiringlar. ¹⁹ So'ng yetti kun davomida qarorgohdan tashqarida bo'linglar. Qaysi biringiz odam o'ldirgan yoki jasadga qo'l tekkizgan bo'lsangiz, uchinchi va yettinchi kunlari poklaninglar. Sizlar bilan birga asirlar ham poklanishsin. ²⁰ Hamma kiyimlarni, barcha charm va yog'och buyumlarni, echki junidan to'qilgan hamma narsalarni poklanglar.

²¹ Ruhoniy Elazar urushga borgan sipohlarga dedi:

— Musoga Egamiz amr etgan qonun shundan iborat: ²² oltin, kumush, bronza, temir, qalay va qo'rg'oshinni, ²³ xullas, olovda yonmaydigan hamma narsani olovdan o'tkazib poklanglar. Bundan tashqari, poklanish suvi* bilan ham poklanglar. Olovda yonadigan buyumlarni esa suvning o'zi bilan poklanglar. ²⁴ Yettinchi kuni kiyimlaringizni yuvinglar.

Shunda pok bo'lasizlar. Keyin qarorgohga kirsangiz bo'ladi.

O'ljalarning taqsimlanishi

²⁵ Egamiz yana Musoga aytdi:

²⁶ — Sen, ruhoniy Elazar va jamoaning urug'boshilari asir olingan odamlarni, o'lja qilingan hayvonlarni hisoblab chiqinglar. ²⁷ Asiru o'ljalarni teng ikki qismga bo'lib, bir qismini urushga borgan sipohlarga, ikkinchi qismini butun jamoaga beringlar.

²⁸ Urushga borgan sipohlar ulushidan Men — Egangiz uchun ulush ajratinglar. Asirlar, mol, eshak, qo'y va echkilarning har besh yuztasidan bittasini Menga ulush qilib beringlar. ²⁹ Sipohlardan olingan bu ulushni Menga qilingan nazr sifatida ruhoniy Elazarga beringlar. ³⁰ Xalqqa tegishli bo'lgan o'ljaning ikkinchi qismidan Muqaddas chodirim uchun mas'ul bo'lgan levilarga ulush beringlar. Asirlar, mol, eshak, qo'y va echkilarning har elliktasidan bittasi levilarga berilsin.

³¹ Muso bilan ruhoniy Elazar Egamizning Musoga bergan amrini ado etishdi.

³² Sipohlar qo'lga kiritgan narsalardan tashqari o'lja qilib olgan mol-hol va ayollarning umumiy soni quyidagicha edi:

qo'y-echkilar — 675.000 ta,

³³ mollar — 72.000 ta,

³⁴ eshaklar — 61.000 ta,

³⁵ er ko'rmagan qizlar — 32.000 ta.

³⁶ O'ljaning urushga borgan sipohlarga tegishli qismi quyidagicha edi:

qo'y-echkilar — 337.500 ta, ³⁷ shulardan 675 ta qo'y-echki Egamizning ulushidir,

³⁸ mollar — 36.000 ta, shulardan 72 tasi Egamizning ulushidir,

³⁹ eshaklar — 30.500 ta, shulardan 61 tasi Egamizning ulushidir,

⁴⁰ er ko'rmagan qizlar — 16.000 ta, shulardan 32 nafari Egamizning ulushidir.

⁴¹ Egamiz Musoga amr qilganday, Muso Egamizga ajratilgan ulushni nazr sifatida ruhoniy Elazarga berdi.

⁴² Muso Isroil xalqi uchun sipohlarning o'ljasidan ajratib olgan qism quyidagilardan iborat edi:

⁴³ qo'y-echkilar — 337.500 ta,

⁴⁴ mollar — 36.000 ta,

⁴⁵ eshaklar — 30.500 ta,

⁴⁶ er ko'rmagan qizlar — 16.000 ta.

⁴⁷ Isroil xalqi ulush qilib olgan odamu hayvonlarning har elliktasidan bittasini Muso Egamizning Muqaddas chodiri uchun mas'ul bo'lgan levilarga berdi. Egamiz Musoga nimani amr qilgan bo'lsa, Muso shuni qildi.

⁴⁸ Shundan so'ng mingboshi va yuzboshilar Musoning huzuriga kelishdi. ⁴⁹ Ular Musoga:

— Biz, qullaringiz, qo'limiz ostidagi sipohlarni sanab chiqdik, — deyishdi, — bironta odamimizni yo'qotmabmiz. ⁵⁰ O'zimizni Egamiz hukmidan himoya qilish uchun*, biz

topgan oltin buyumlarimizni — bilaguzuklar, muhr uzuklar, sirg'alar va zebigardonlarimizni Egamizga nazr qilib olib keldik.

⁵¹ Muso bilan ruhoniylar Elazar ular olib kelgan hamma oltin zeb–ziynatlarni olishdi.

⁵² Mingboshi va yuzboshilar Egamizga nazr qilgan oltinning umumiy og'irligi o'n ikki pudga yaqin* chiqdi. ⁵³ Oddiy sipohlar esa qo'lga kiritgan o'ljalarni o'zlariga qoldirgan edilar. ⁵⁴ Isroil xalqini Egamiz doim esida tutishi uchun Muso bilan ruhoniylar Elazar mingboshi va yuzboshilardan olgan oltin buyumlarni Uchrashuv chodiriga olib kelishdi.

32–BOB

Iordan daryosining sharqiga o'rnashgan qabilalar

¹ Ruben va Gad qabilalarining chorvasi nihoyatda ko'p edi. Ular Yazir va Gilad yerlarining* chorvabop ekanligini ko'rib, ² Muso, ruhoniylar Elazar va jamoa yo'lboshchilarining oldiga borib shunday deyishdi:

³ — Otarot, Dibon, Yazir, Nimro, Xashbon, Elaley, Savom, Navo, Bayon shaharlari ⁴ joylashgan butun o'lkani Egamiz Isroil xalqiga mag'lub qilib berdi. Bular nihoyatda chorvabop yerlar ekan. Biz, qullaringizda esa chorva bor. ⁵ Agar biz sizlarning iltifotingizga sazovor bo'lgan bo'lsak, o'sha yerlarni bizga mulk qilib bersangizlar, bizni Iordan daryosining narigi tomoniga* olib o'tmasangizlar.

⁶ Shunda Muso Gad bilan Ruben qabilalariga shu gapni aytdi:

— Birodarlaringiz urushga borganlarida, sizlar bu yerda qolasizlarmi? ⁷ Nimaga sizlar, Isroil xalqi Egamiz bergan yurtga bormasin deb, ularning ra'yini qaytaryapsizlar? ⁸ Men otalaringizni Kadesh–Barnadan yurtni ko'rib kelish uchun jo'natganimda*, ular ham xuddi shunday yo'l tutishgan edi. ⁹ Ular Eshkol soyiligacha borib, yurtni ko'rib chiqqan edilar. So'ng Egamiz bergan yurtga Isroil xalqi bormasin deb, ularning ra'yini qaytargan edilar. ¹⁰ O'sha kuni Egamiz otalaringizdan qattiq g'azablanib shunday qasam ichgan edi: ¹¹ “Misrdan chiqqan yigirma va undan yuqori yoshdagi odamlar Men Ibrohim, Is'hoq va Yoqubga va'da qilgan yurtga kirmaydilar, chunki ular Menga sodiq qolmadilar. ¹² O'sha yurtga faqat Xanaz urug'idan Yafunax o'g'li Xolib bilan Nun o'g'li Yoshua kiradilar, chunki ular ikkovigina Men, Egamizga sodiq qoldilar.” ¹³ Ha, Egamiz Isroil xalqidan qattiq g'azablangan edi. Egamiz Uning oldida qabihlik qilgan ajdodlaringizni qirq yil — ular batamom tugab bitmaguncha sahroda kezdirdi. ¹⁴ Endi esa siz, ey gunohkorlar nasli, otalaringizning o'rnini egallab, Egamizning g'azabini Isroil xalqiga qarshi qo'zg'atyapsizlar! ¹⁵ Agar Egamizdan yuz o'g'irsangizlar, U Isroil xalqini yana sahroda tashlab ketadi. Butun xalq sizlar tufayli qirilib ketadi.

¹⁶ Lekin Ruben va Gad qabilalari Musoga yaqin kelib, shunday deyishdi:

— Biz bu yerda suruvlarimiz uchun qo'y qo'ralari, bola–chaqalarimiz uchun shaharlar quramiz. ¹⁷ O'zimiz esa qurollanib*, Isroil xalqini ularning yurtiga joylashtirmagunimizcha, safning boshida boramiz. Shu asnoda bolalarimiz mustahkam shaharlarda qoladilar, mahalliy xalqlar ularga xavf solmaydilar. ¹⁸ Isroil xalqining har biri o'z mulkiga ega bo'lmaguncha, biz uyimizga qaytmaymiz. ¹⁹ Biz Iordan daryosining narigi tomonidan o'zimizga mulk olmaymiz, chunki bizning mulkimiz Iordanning bu tomonida — sharq tomonida bo'ladi.

²⁰ Muso ularga shunday dedi:

— Agar sizlar haqiqatan ham aytganingizni qilsangizlar, Egamiz boshchiligida jang

qilish uchun qurollananglar. ²¹ Qo'liga qurol tutgan barcha sipohlaringiz Iordan daryosidan o'tsin. Egamiz O'z g'animlarini quvib yubormaguncha, Uning oldida boringlar. ²² Egamiz o'sha yurtni taslim qilgandan keyingina, shu yerga qaytib kelishingiz mumkin. Shunda sizlar Egamiz oldida ham, Isroil xalqi oldida ham o'z majburiyatingizdan ozod bo'lasiz. Iordan daryosining sharq tomonidagi yer sizning Egamizdan olgan mulkingiz bo'ladi. ²³ Agar shunday qilmasangizlar, sizlar Egamizga qarshi gunoh qilgan bo'lasizlar. Gunohingiz o'z boshingizni yeydi. ²⁴ Bolalaringiz uchun shaharlar, suruvlaringiz uchun qo'ralar quringlar. Lekin va'dangiz ustidan chiqinglar.

²⁵ Gad va Ruben qabilalari Musoga:

— Hazrat nima buyruq bersalar, qullari shuni ado etgaylar, — deyishdi. ²⁶ — Bolalarimiz, xotinlarimiz, podalaru suruvlarimiz shu yerda — Giladdagi shaharlarda qoladi. ²⁷ Lekin qo'liga qurol tutgan har bir erkagimiz, hazratimiz aytganlariday, Egamiz boshchiligida jang qilish uchun daryoning narigi tomoniga o'tadi.

²⁸ Shundan keyin Muso ruhoniy Elazarga, Nun o'g'li Yoshuaga va Isroil qabilalarining urug'boshilariga buyruq berib dedi:

²⁹ — Agar Gad va Ruben qabilalari qurollanib, Egamiz boshchiligida jang qilish uchun sizlar bilan birga Iordanning narigi tomoniga o'tishsa, sizlar o'sha yurtni mag'lub qilganingizdan keyin Gilad yerlarini ularga mulk qilib beringlar. ³⁰ Bordi-yu, ular sizlar bilan birga qurollanib bormasa, boshqa qabilalar qatori, Kan'on yurtidan mulk olishadi.

³¹ Shunda Gad va Ruben qabilalari:

— Egamiz qullaringizga qanday amr bergan bo'lsa, hammasini ado etamiz, — deb javob berishdi. ³² — Biz qurollanib, Egamiz boshchiligida Iordan daryosining narigi tomoniga o'tib, Kan'on yurtiga boramiz. Lekin Iordanning shu tomonidagi yerlar bizning mulkimiz bo'la qolsin.

³³ Shundan keyin Muso Gad bilan Ruben qabilalariga hamda Yusuf o'g'li Manashe qabilasining yarmiga* Amor xalqining shohi Sixo'nning yurti bilan Bashan shohi O'gning yurtini — ularning jamiki yerlariyu shaharlarini, shahar atrofidagi o'lkalarni berdi.

³⁴⁻³⁶ Gad qabilasi Dibon, Otaro't, Aror, Otro't-Shifan, Yazir, Yohboxo, Bayt-Nimro va Bayt-Xoron degan mustahkam shaharlarni qaytadan barpo qilib, qo'y qo'ralarini qurdi. ³⁷⁻³⁸ Ruben qabilasi ham Xashbon, Elaley, Xiratayim, Navo, Baal-Miyon va Sivmo shaharlarini qayta qurdi. Ular tiklagan shaharlariga yangi nom berishdi.

³⁹ Manashe o'g'li Moxirning avlodlari Gilad o'lkasiga borishdi. Ular Giladni bosib olib, Amor xalqini u yerdan quvib chiqarishdi. ⁴⁰ Shundan keyin Muso Giladni Moxir avlodiga berdi. Moxir avlodi u yerda joylashdi. ⁴¹ Manashe o'g'li Yovir esa Amor xalqining shaharlarini egalladi. U o'sha yerlarga Yovir shaharlari* deb nom berdi. ⁴² Navah Qanot shahrini va uning atrofidagi qishloqlarni egalladi, u yerlarga Navah deb o'zining ismini berdi.

33-BOB

Misrdan Mo'abga bo'lgan safar

¹⁻² Muso Egamizning amriga ko'ra, safar davomida qarorgoh qurilgan joylarning nomlarini birma-bir ro'yxat qilib yozgan edi. Muso va Horun boshchiligida Misrdan qabila-qabila bo'lib chiqqan Isroil xalqining to'xtagan joylari quyidagilardir:

³ Birinchi oyning* o'n beshinchi kunida, Fisih ziyofatining ertasiga Isroil xalqi Ramzes shahrini tark etdi. Ular jamiki Misr xalqining ko'zi oldida shaxdam qadam bilan Misrdan chiqib ketishdi. ⁴ Shu vaqtda Misrliklar Egamiz nobud qilgan hamma to'ng'ich o'g'illarini dafn qilayotgan edilar. Egamiz shu yo'sinda Misr xudolarini mahkum etgan edi.

⁵ Shunday qilib, Isroil xalqi Ramzesni tark etib, Suxotda qarorgoh qurdi.

⁶ So'ng Suxotdan ketib, sahroning chetidagi Etxamda qarorgoh qurdi.

⁷ Ular Etxamdan chiqib, orqaga — Baal-Zafo'nning sharqidagi Piy-Xaxiro'tga yo'l olib, Migdol yonida qarorgoh qurishdi.

⁸ Piy-Xaxiro'tdan ham chiqib, Qizil dengizdan* o'tishdi—da, sahro tomon yo'l olishdi. Etxam sahrosini uch kun kezganlaridan keyin, Maroda qarorgoh qurishdi.

⁹ Keyin Marodan ketib, Ilimda qarorgoh qurishdi. Ilimda o'n ikkita buloq va yetmishta xurmo daraxti bor edi.

¹⁰ Ular Ilimdan keyin, Qizil dengiz* bo'yida qarorgoh qurishdi.

¹¹ Keyin Qizil dengiz bo'yidan ketib, Sin sahrosida* qarorgoh qurishdi.

¹² Sin sahrosidan ketib, Dofkaxda qarorgoh qurishdi.

¹³ Dofkaxdan ketib, Elishda qarorgoh qurishdi.

¹⁴ Elishdan ketib, Rafidimda qarorgoh qurishdi. Lekin u yerda ichimlik suvi yo'q edi*.

¹⁵ Rafidimdan ketib, Sinay sahrosida qarorgoh qurishdi.

¹⁶ Sinay sahrosidan ketib, Xivrut-Xattavoda qarorgoh qurishdi.

¹⁷ Xivrut-Xattavodan ketib, Xazero'tda qarorgoh qurishdi.

¹⁸ Xazero'tdan ketib, Ritmada qarorgoh qurishdi.

¹⁹ Ritmadan ketib, Rimmon-Parazda qarorgoh qurishdi.

²⁰ Rimmon-Parazdan ketib, Libnada qarorgoh qurishdi.

²¹ Libnadan ketib, Rissada qarorgoh qurishdi.

²² Rissadan ketib, Kaxeletaxda qarorgoh qurishdi.

²³ Kaxeletaxdan ketib, Shafer tog'ida qarorgoh qurishdi.

²⁴ Shafer tog'idan ketib, Xaradaxda qarorgoh qurishdi.

²⁵ Xaradaxdan ketib, Makxilo'tda qarorgoh qurishdi.

²⁶ Makxilo'tdan ketib, Taxatda qarorgoh qurishdi.

²⁷ Taxatdan ketib, Terahda qarorgoh qurishdi.

²⁸ Terahdan ketib, Mitkada qarorgoh qurishdi.

²⁹ Mitkadan ketib, Xashmonaxda qarorgoh qurishdi.

³⁰ Xashmonaxdan ketib, Mosaro'tda qarorgoh qurishdi.

³¹ Mosaro'tdan ketib, Baniyaqonda qarorgoh qurishdi.

³² Baniyaqondan ketib, Xor-Xagigadda qarorgoh qurishdi.

³³ Xor-Xagigaddan ketib, Yotbotoda qarorgoh qurishdi.

³⁴ Yotbotodan ketib, Avro'nda qarorgoh qurishdi.

³⁵ Avro'ndan ketib, Ezyo'n-Geberda qarorgoh qurishdi.

³⁶ Ezyo'n-Geberdan ketib, Zin cho'lidagi Kadeshda qarorgoh qurishdi.

³⁷ Kadeshdan ketib, Edom yurtining chegarasidagi Xo'r tog'ida qarorgoh qurishdi. ³⁸ Ruhoniy Horun Egamizning amri bilan Xo'r tog'iga chiqib, o'sha yerda vafot etdi. Bu voqea Isroil xalqi Misrdan chiqqaniga qirq yil bo'lganda, beshinchi

oyning* birinchi kunida sodir bo'ldi. ³⁹ Horun Xo'r tog'ida vafot etganda 123 yoshda edi.

⁴⁰ Kan'onlik Arod shohi shu paytda: "Isroil xalqi kelyapti" degan xabarni eshitdi. U Kan'ondagi Nagav cho'lida* yashardi.

⁴¹ Isroil xalqi Xo'r tog'idan ketib, Zalmo'noda qarorgoh qurdi.

⁴² Ular Zalmo'nodan ketib, Punonda qarorgoh qurishdi.

⁴³ Punondan ketib, Obo'tda qarorgoh qurishdi.

⁴⁴ Obo'tdan ketib, Mo'ab hududidagi Ivay-Aborimda qarorgoh qurishdi.

⁴⁵ Ivay-Aborimdan* ketib, Dibon-Gadda qarorgoh qurishdi.

⁴⁶ Dibon-Gaddan ketib, Elmon-Diblatayimda qarorgoh qurishdi.

⁴⁷ Elmon-Diblatayimdan ketib, Navo tog'ining yonidagi Aborim tog'larida* qarorgoh qurishdi.

⁴⁸ Aborim tog'laridan ketib, Mo'ab tekisligida, Yerixo shahrining ro'parasidagi Iordan daryosi bo'yida qarorgoh qurishdi. ⁴⁹ Ular Mo'ab tekisligida Iordan bo'ylab, Bayt-Yashimo'tdan tortib, Ovil-Shitimgacha qarorgoh qurishdi.

Iordan daryosidan o'tishdan oldin berilgan ko'rsatmalar

⁵⁰ Mo'ab tekisligida, Yerixo shahrining ro'parasidagi Iordan daryosi bo'yida Egamiz Musoga shunday dedi:

⁵¹ — Isroil xalqiga ayt: "Sizlar Iordan daryosining narigi tomoniga o'tib, Kan'on yurtiga borganlaringizdan keyin ⁵² u yerning aholisini haydab chiqaringlar. Ularning hamma tosh va quyma butlarini yo'q qilinglar, jamiki sajdagohlarini buzib tashlanglar. ⁵³ O'sha yurtga egalik qilinglar, u yerda o'rnashib olinglar, chunki Men o'sha yurtni sizlarga berganman. ⁵⁴ Yerlarni urug'laringiz orasida qur'a bo'yicha* bo'lib beringlar. Katta uruqqa kattaroq ulush, kichik uruqqa kichikroq ulush beringlar. Qur'a bo'yicha kimga qayer chiqsa, o'sha yer o'sha urug'ning ulushi bo'lib qoladi. Shu yo'sinda yerlarni qabilalar orasida bo'lib beringlar. ⁵⁵ Agar sizlar o'sha yurtning aholisini haydab chiqarmasangiz, ularning qolgan-qutganlari sizlar uchun ko'zga kirgan zirapchaday, biqinga sanchilgan tikanday bo'ladi. Ular sizlarni yashab turgan yurtingizda siqadi. ⁵⁶ Shunda Men ularning boshiga nima solmoqchi bo'lgan bo'lsam, sizning boshingizga solaman."

34-BOB

Kan'on yurtining chegaralari

¹ Egamiz Musoga dedi:

² — Isroil xalqiga Mening shu gapimni yetkaz: "Kan'on yurtiga kirib borganingizdan keyin, sizlarga mulk qilib beriladigan bu yurt quyidagicha chegaralanadi:

³ Yurtingizning janubiy qismi Zin cho'lidan Edom yurti bo'ylab cho'ziladi. Janubiy chegarangiz sharq tomonda O'lik dengizning* janubiy qirg'og'idan boshlanib, ⁴ Chayonlar dovonidan* o'tadi va janubga — Zin cho'li tomonga cho'ziladi. Chegarangizning eng janubiy nuqtasi Kadesh-Barna bo'ladi. U yerdan chegara Xazor-Adargacha borib, Ozmon orqali o'tadi. ⁵ So'ng burilib, Misr chegarasidagi irmoq* bo'ylab O'rta yer dengiziga borib taqaladi.

⁶ O'rta yer dengizining qirg'og'i g'arbiy chegarangizni tashkil qiladi.

⁷ Shimoliy chegarangiz esa O'rta yer dengizidan sharqqa, Xo'r tog'iga* tomon cho'ziladi. ⁸ Xo'r tog'idan Levo-Xomatgacha* boradi, so'ng Zadoddan o'tib, ⁹ Zifro'nga cho'zilib boradi va Xazor-Enanda to'xtaydi. Bu sizning shimoliy chegarangiz bo'ladi.

¹⁰ Sharqiy chegarangiz shimoldagi Xazor-Enandan boshlanib, janub tomon Shafomga boradi, ¹¹ so'ng yana janubga cho'zilib, Oyinning sharq tomonidagi Rivlodan o'tadi va Jalila ko'lining* sharq tomonidagi qirlar bo'ylab boradi.

¹² So'ng chegara Iordan daryosi bo'ylab janubga cho'zilib, O'lik dengizga borib to'xtaydi.

Har tomondan chegaralangan mana shu yerlar sizlarning yurtingiz bo'ladi."

¹³ Shundan so'ng Muso Isroil xalqiga buyurdi:

— Bu yurtni qur'a tashlab*, bo'lib olinglar. Egamiz bu yurtni to'qqizta qabilaga va bir qabilaning yarmiga bo'lib berishni amr etgan. ¹⁴⁻¹⁵ Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining yarmi xonadonlari bo'yicha Yerixo shahrining ro'parasidagi Iordanning sharq tomonidan o'zlariga tegishli mulkni olganlar.

Yurtning taqsimlanishiga javobgar yo'l boshchilar

¹⁶ Egamiz Musoga yana aytdi: ¹⁷ "Ruhoniy Elazar va Nun o'g'li Yoshua yurtni Isroil xalqiga bo'lib berishsin. ¹⁸ Har bir qabiladan bittadan yo'l boshchini ularga yordamchi qilib tayinlanglar. ¹⁹ O'sha odamlarning ismlari quyidagichadir:

Yahudo qabilasidan — Yafunax o'g'li Xolib.

²⁰ Shimo'n qabilasidan — Omihud o'g'li Shomuil.

²¹ Benyamin qabilasidan — Xislon o'g'li Elidod.

²² Dan qabilasidan — Yoxli o'g'li Bukki.

²³ Yusuf o'g'li Manashe qabilasidan — Efo'd o'g'li Xanniyol.

²⁴ Efrayim qabilasidan — Shifton o'g'li Kamuvol.

²⁵ Zabulun qabilasidan — Parno'x o'g'li Elizofon.

²⁶ Issaxor qabilasidan — Ozzon o'g'li Paltiyol.

²⁷ Osher qabilasidan — Shalumi o'g'li Oxixud.

²⁸ Naftali qabilasidan — Omihud o'g'li Padahiyol."

²⁹ Egamiz ana shu odamlarga, Isroil xalqiga Kan'on yurtini mulk qilib bo'lib beringlar, deb amr bergan edi.

35-BOB

Levilarga berilgan shaharlar

¹ Mo'ab tekisligida, Yerixo shahrining ro'parasidagi Iordan daryosi bo'yida Egamiz Musoga dedi: ² "Isroil xalqiga buyur, ular mulk qilib oladigan yeridan levilarga yashash uchun shaharlar berishsin. Shuningdek, shaharlarning atrofidagi yaylovlarni ham berishsin. ³ Shaharlar levilarga vatan bo'ladi, yaylovlar esa mol-holi uchun yaraydi.

⁴ Levilarga beriladigan yaylovlar shahar devoridan 1000 tirsak* masofada bo'lgan tevarakdagi hamma yaylovlarni o'z ichiga olsin. ⁵ Shahar tashqarisidan sharq, janub, g'arb, shimol tomonga 2000 tirsakdan* o'lchanglar, shahar o'rtada bo'lsin. Shahar atrofi

esa levilarning yaylovlari bo'ladi.

⁶ Sizlar levilarga beradigan shaharlaringizning oltitasi panoh shaharlar bo'lsin. Birortangiz bexosdan odam o'ldirib qo'ysangiz, o'sha shaharlarning biriga qochib borishingiz mumkin. Bu oltita shahardan tashqari, levilarga yana qirq ikkita shahar beringlar. ⁷ Hammasi bo'lib levilarga qirq sakkizta shahar va ular atrofidagi yaylovlar berilsin.

⁸ Isroil xalqi mulkidan har bir qabila olgan ulushining hajmiga ko'ra, levilarga shaharlar ajratib beringlar. Kattaroq ulush olgan qabila ko'proq, kichikroq ulush olgan qabila esa kamroq shahar bersin."

Panoh shaharlar

⁹⁻¹⁰ Isroil xalqiga quyidagi amr va qonunlarni yetkaz, deb Musoga Egamiz shunday amr berdi: "Sizlar Iordan daryosining narigi tomoniga* o'tib, Kan'on yurtiga kirganlaringizdan keyin, ¹¹ o'zlaringiz uchun panoh shaharlarni tanlanglar. Birortasi bexosdan odam o'ldirib qo'ysa, o'sha shaharlarning biriga qochib bora oladigan bo'lsin. ¹² Qotil jamoa oldida hukm qilinishdan oldin o'ldirilib qo'yilmasligi uchun bu shaharlar qotilga qasoskordan panoh bo'ladi.

¹³ Oltita panoh shahringiz bo'lsin. ¹⁴ Uchta shaharni Iordan daryosining sharq tomonidan, qolgan uchtasini Kan'on yurtidan tanlanglar. ¹⁵ Ana shu oltita shahar sizlar uchun ham, orangizda vaqtincha yoki doimiy ravishda istiqomat qilayotgan musofirlar uchun ham panoh bo'ladi. Birortasini bexosdan o'ldirib qo'ygan odam o'sha yoqqa qochib borsin.

¹⁶ Agar birorta odam boshqasini temir asbob bilan urib o'ldirib qo'ysa, urgan odam qotil hisoblanadi va o'sha odamning jazosi o'limdir. ¹⁷ Odamni tosh bilan urib o'ldirgan kishi ham qotildir. Qotilning jazosi o'limdir. ¹⁸ Odamni yog'och qurol bilan urib o'ldirgan kishi ham qotildir. Qotilning jazosi o'limdir. ¹⁹ Marhumning xunini oladigan odam qotilni o'ldirsin. Qotilni uchratib qolganda uning jonini olsin. ²⁰ Shuningdek, agar birortasi boshqasini yomon ko'rgani uchun itarib yoki qasddan unga biror narsani otib o'ldirib qo'ysa, ²¹ yoxud adovatdan unga musht tushirib o'ldirsa, urgan odamning jazosi o'limdir. U qotildir. Marhumning xunini oladigan odam qotilni uchratganda o'ldirsin.

²² Bordi-yu, biri boshqasini bexosdan, xusumat qilmay, turtib yuborsa yoki qasd qilmay biror narsa otsa ²³⁻²⁴ yo ko'rmay turib ustiga tosh tushirib yuborsa va o'sha odam o'lsa, jamoa qasoskor bilan odam o'ldirgan kishining orasidagi mojaroni hal qilsin. Chunki odam o'ldirganning va marhumning orasida hech qanday adovat bo'lmagan edi. ²⁵ Jamoa qotilni qasoskorning qo'lidan xalos qilib, uni qaytarib panoh shaharga jo'natsin. Moy surtib tanlangan oliy ruhoniy vafot etguncha, qotil o'sha yerda qolsin.

²⁶ Lekin qotil panoh shahar chegarasidan chiqsa ²⁷ va qasoskor uni panoh shahardan tashqarida tutib olib o'ldirsa, qasoskor qotillikda ayblanmaydi. ²⁸ Chunki oliy ruhoniy vafot etguncha, qotil panoh shaharda qolishi lozim edi. Oliy ruhoniyning vafotidan so'nggina u o'z uyiga qaytib borishi mumkin edi. ²⁹ Mana shular sizlar uchun avlodlaringiz osha, qayerda yashasangiz ham, qonun bo'lib qolsin.

³⁰ Odam o'ldirgan kishi faqat guvohlarning ko'rsatmalari asosidagina qotillikda ayblanib, o'lim jazosiga tortilsin. Bitta odamning guvohligi asosida hech kim o'ldirilmasin.

³¹ O'linga hukm qilingan qotilning joni evaziga pul olmanglar. Qotilni albatta

o'ldiringlar.

³² Panoh shaharga qochib ketgan odamdan ham pul olmanglar, u oliy ruhoniyning vafotidan oldin o'z yeriga qaytib kelib yashashi uchun yo'l qo'ymanglar. ³³ O'zingiz yashab yurgan yerni bulg'amanglar. Yer to'kilgan qon tufayli bulg'anadi. Qotillik tufayli bulg'angan yerni faqat qotilning qoni bilan tozalab bo'ladi. ³⁴ O'zlaringiz yashaydigan va Men istiqomat qiladigan yerni bulg'amanglar, zotan, Men, Egangiz, Isroil xalqi orasida istiqomat qilaman."

36–BOB

Turmushga chiqqan ayollarning merosi

¹ Bir kuni Gilad urug'ining urug'boshilari Muso bilan Isroil yo'l boshchilari oldiga kelishdi. Gilad Moxirning o'g'li, Manashening nevarasi, Yusufning evarasi edi.

² — Ey Muso hazratlari, — deya murojaat qilishdi ular. — Egamiz sizga, Isroil xalqiga qur'a bo'yicha* yerni mulk qilib ber, deb amr qilganda, inimiz Zalofxodning mulkini qizlariga berishingizni aytgan edi*. ³ Bordi–yu, Zalofxodning qizlari Isroilning boshqa qabilasidagi yigitlarga turmushga chiqsalar, ularning mulki turmushga chiqqan urug'ning mulkiga qo'shiladi. Shunda qabilamiz ulush qilib olgan yerning bir qismidan ayrilib qoladi. ⁴ Qutlug'yil* kelganda esa Zalofxod qizlarining mulki o'zlari turmushga chiqqan urug'ning mulkiga qo'shib, qabilamizning mulkidan ayirib olinadi va biz qabilamizga tegishli bo'lgan bir qism yerdan mahrum bo'lib qolamiz.

⁵ Muso, Egamizning amriga binoan, Isroil xalqiga aytdi:

— Yusuf avlodining gapi to'g'ri. ⁶ Egamiz Zalofxodning qizlari haqida shunday amr berdi: Zalofxodning qizlari o'zlari xohlagan odamlarga turmushga chiqishsin. Lekin ular turmushga chiqadigan yigitlar Zalofxodning qabilasidan bo'lishlari shart. ⁷ Isroil xalqining mulki bir qabiladan boshqasiga o'tib ketmasin. Har bir Isroil odami otalaridan meros qilib olgan yerni saqlasin. ⁸ Isroilning hamma qabilasida mulkka merosxo'rlik qiladigan har qanday qiz, o'zining qabilasidan birortasiga turmushga chiqsin, toki Isroilning hamma odamlari mulk qilib olgan yerlariga o'zlari egalik qilsin. ⁹ Ana shunda mulk bir qabiladan boshqa qabilaga o'tib ketmaydi. Isroil xalqining har bir qabilasi o'z mulkini saqlab qolsin.

¹⁰ Egamiz Musoga nima amr etgan bo'lsa, Zalofxodning qizlari shuni qildilar.

¹¹ Zalofxodning Maxlo, Tirza, Xo'glax, Milxo va Nuvah ismli qizlari o'z amakilarining o'g'illariga turmushga chiqdilar. ¹² Ular turmushga chiqqan yigitlar Yusuf o'g'li Manashe urug'laridan edilar. Shunday qilib, u qizlarning merosi otalari qabilasida qoldi.

¹³ Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz bergan amr va qonunlar ana shulardan iboratdir. Bu qonunlar Mo'ab tekisligida, Yerixo shahrining ro'parasidagi Iordan daryosi bo'yida berilgan edi.

IZOHLAR

1:1 *Isroil xalqi Misr yurtini tark etib...* — Chiqish 12:40-42 ga qarang.

1:1 *Ikkinchi oy* — ibroniy kalendarining Ziv oyi nazarda tutilgan. Hozirgi kalendariga ko'ra, bu oy taxminan aprelning o'rtasidan boshlanadi.

1:17-19 *ikkinchi oy* — shu bobning 1-oyatiga berilgan ikkinchi izohga qarang.

1:20-21 *Urug'i va xonadoni bo'yicha...urushga yaroqli erkaklarning soni...* — ibroniycha matndagi bu jumla shu bobning 22-43-oyatlarida ro'yxat qilingan har bir qabila nomiga qo'shib takrorlangan. Ravon o'qilishi uchun mazkur tarjimada bu jumla har bir oyatda qaytarilmadi.

1:20-21 *Isroil* — Yoqubning yana bir ismi (Ibtido 32:27-28 ga qarang).

1:50 *Muqaddas ahd chodiri* — ibroniycha matnda *Guvohlik chodiri* (shu bobning 53-oyatida ham bor), Muqaddas chodirning yana bir nomi. Ibroniycha matndagi iboraning *guvohlik* so'zi o'nta amr yozilgan ikkita tosh lavhaga ishora qiladi. Bu tosh lavhalar Xudo va Uning xalqi o'rtasida tuzilgan ahdning dalili, ya'ni toshga bitilgan guvohlik bo'lib xizmat qilardi. Bu ikki tosh lavha Muqaddas chodirdagi Ahd sandig'ining ichida saqlanardi (Chiqish 40:20 ga qarang).

2:14 *Duvel* — ibroniycha matnda bu ismning boshqa varianti *Ruvel*. Uning Duvel degan shakli 1:14 dan olingan (yana 7:42, 47, 10:20 ga qarang).

3:4 *...Nadov bilan Abihu...nobud bo'lgan edilar* — Levilar 10:1-2 ga qarang.

3:13 *...Isroil xalqining barcha to'ng'ichlarini...O'zim uchun ajratib olganman* — Chiqish 13:1-2, 11-16 ga qarang.

3:28 *8600* — ibroniycha matndan. Qadimiy yunoncha tarjimaning ba'zi qo'lyozmalarida *8300* (ibroniychada 8600 va 8300 ning yozilishi nihoyatda o'xshashdir). 8300 ga shu bobning 22-oyatidagi va 34-oyatidagi sonlarni qo'shganda, 39-oyatdagi son, ya'ni 22.000 soni kelib chiqadi. 39-oyatdagi son aniq son bo'lmay, balki taxminiy son bo'lishi ham mumkin.

3:28 *Muqaddas chodir* — bu oyatda aynan Muqaddas xona va Eng muqaddas xona nazarda tutilgan (shu bobning 32-oyatida ham bor).

3:38 *...Muqaddas chodirning oldida...* — ibroniycha matnda *...Muqaddas chodir, Uchrashuv chodirining oldida...* Muqaddas chodir yana Uchrashuv chodiri deb ham aytiladi.

3:47 *...besh bo'lakdan kumush ol. Har bir kumush bo'lakning og'irligi ikki yarim misqol bo'lsin* — ibroniycha matnda *...besh shaqaldan ol. Har bir shaqalning og'irligi Muqaddas chodirda ishlatiladigan shaqalning og'irligiga teng kelib, 20 gera bo'lsin.* 20 gera taxminan 11 grammga to'g'ri keladi, demak, har bir ortiq odam evaziga berilgan kumush taxminan 55 grammga to'g'ri keladi.

3:49-50 *...1365 ta kumush bo'lakni yig'ib oldi* — ibroniycha matnda *...1365 ta kumush shaqalni yig'ib oldi. Har bir shaqalning og'irligi Muqaddas chodirda ishlatiladigan shaqalning og'irligiga teng edi.* Muqaddas chodirda ishlatilgan standart shaqal taxminan 11 grammga to'g'ri keladi, demak, yig'ib olingan kumushning umumiy og'irligi taxminan

15 kiloga to'g'ri keladi.

4:5 *Sandiq* — ibroniycha matnda *Guvohlik sandig'i*, Ahd sandig'ining yana bir nomi. Ibroniycha matndagi iboraning *guvohlik* so'zi o'nta amr yozilgan ikkita tosh lavhaga ishora qiladi. Ikkala tosh lavha Sandiqning ichida saqlanib, Xudo va Uning xalqi o'rtasida tuzilgan ahdning dalili, ya'ni toshga bitilgan guvohlik bo'lib xizmat qilardi.

4:6 *yumshoq teri* — yuqori sifatli, oshlangan teri nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.

4:7 *muqaddas nonlar* — bu nonlar Egamizning Muqaddas chodirda zohir bo'lishini aks ettiruvchi timsol bo'lib, Xudo Isroil xalqining qudrati va ta'minlovchisi ekanligidan darak berib turgan. Nonlar Chodirdagi maxsus xontaxtaga qo'yilib, har Shabbat kuni yangi pishirilgan nonlar bilan almashtirib turilgan (Levilar 24:5-9 ga qarang).

4:16 *muqaddas qiladigan moy* — zaytun moyi va ziravorlarning maxsus aralashmasidan tayyorlanib, faqat ruhoniylar tomonidan diniy marosimlarni ado etish uchun ishlatilgan (Chiqish 30:22-33 ga qarang).

5:2 *teri kasalligi* — bu ibora ibroniychada har xil teri kasalliklariga nisbatan ishlatilgan so'zning tarjimasidir. Odatda bu ibora moxov kasalligiga ishora deb tushuniladi. Teri kasalliklaridan birortasiga yo'liqqan kishi harom hisoblanar edi. Xasta odam kasalligini boshqalarga yuqtirmasligi va ularni harom qilmasligi uchun, boshqalardan ajratib qo'yilar edi (Levilar 13:45-46 ga qarang).

5:15 *to'rt kosa* — ibroniycha matnda *efaning o'ndan bir qismi*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi.

5:21 *...seni bola tug'a olmaydigan qilib qo'ysin* — ibroniycha matndan so'zma-so'z tarjimasini *...sonlaringni quritsin, qorningni shishirsin*. Ko'p olimlarning sharhlashicha, bu ibroniycha iboraning ma'nosi — bolang tushib qolsin yoki bolang o'lik tug'ilsin degani (shu bobning 22, 27-oyatlarida ham bor).

6:1-2 *o'zini ma'lum bir muddatga Egamizga nazr sifatida bag'ishlash* — ibroniycha matndagi shu bobning 2-21-oyatlarida bu iboraning o'rniga alohida bir so'z ishlatilgan bo'lib, bu so'z Xudoga xizmat qilish uchun maxsus va'da bergan odamni bildiradi. Ba'zi insonlar maxsus va'da berib, o'zlarini birmuncha vaqt Xudoning xizmatiga bag'ishlar edilar. Ba'zi bировlar esa tug'ilgan paytlaridanoq shu va'da orqali Xudoga bag'ishlanganlar.

6:12 *ayb qurbonligi* — Levilar 5:14-19 ga qarang. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi QURBONLIK so'zi ostida berilgan AYB QURBONLIGI iborasiga qarang.

6:27 *...Isroil xalqini Mening nomim bilan duo qilishsin* — ibroniycha matndan so'zma-so'z tarjimasini *...Mening nomimni Isroil xalqi ustiga qo'yishsin*. Isroil xalqini shu bobning 24-26-oyatlaridagi so'zlar bilan duo qilishgan.

7:1 *Muso Muqaddas chodirni o'rnatib bo'lgan kuni...* — Chiqish 40:17-18 ga va o'sha oyatlarning izohiga qarang.

7:2 *...xalqni ro'yxatga olish uchun mas'ul bo'lgan yo'l boshchilar...* — 1:1-19 ga qarang.

7:13 *...og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush tog'oracha* — ibroniycha matnda *...og'irligi 130 shaqal bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 70 shaqal bo'lgan bitta kumush tog'oracha*. *Lagan va tog'oracha*

Muqaddas chodirda ishlatiladigan shaqalga ko'ra o'lchangan (shu bobning 19, 25, 31, 37, 43, 49, 55, 61, 67, 73, 79–oyatlarida ham bor). Muqaddas chodirda ishlatilgan standart shaqal taxminan 11 grammga to'g'ri keladi, demak, kumush laganning og'irligi taxminan 1,5 kiloga, kumush tog'orachaning og'irligi taxminan 800 grammga to'g'ri keladi.

7:14 *25 misqol* — ibroniycha matnda *10 shaqal*, taxminan 110 grammga to'g'ri keladi (shu bobning 20, 26, 32, 38, 44, 50, 56, 62, 68, 74, 80–oyatlarida ham bor).

7:16 *gunoh qurbonligi* — birortasi bilmay qilgan gunohi uchun Xudodan kechirim so'rab keltirgan qurbonligi. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi QURBONLIK so'zi ostida berilgan GUNOH QURBONLIGI iborasiga qarang.

7:85 *...330 misqol...180 misqol...* — ibroniycha matnda *...130 shaqal...70 shaqal...* Kumush laganning og'irligi taxminan 1,5 kiloga, kumush tog'orachaning og'irligi taxminan 800 grammga to'g'ri keladi.

7:85 *...og'irligi ikki pudga yaqin edi* — ibroniycha matnda *...Muqaddas chodirda ishlatiladigan shaqalga ko'ra og'irligi 2400 shaqal edi*. Muqaddas chodirda ishlatilgan standart shaqal taxminan 11 grammga to'g'ri keladi, demak, kumush laganlar va tog'orachalarning umumiy og'irligi taxminan 27 kilo edi.

7:86 *...og'irligi 25 misqol edi* — ibroniycha matnda *...Muqaddas chodirda ishlatiladigan shaqalga ko'ra og'irligi 10 shaqal edi*. Muqaddas chodirda ishlatilgan standart shaqal taxminan 11 grammga to'g'ri keladi, demak, har bir oltin piyolaning og'irligi taxminan 110 grammga to'g'ri keladi.

7:86 *300 misqol* — ibroniycha matnda *120 shaqal*, taxminan 1,4 kiloga to'g'ri keladi.

7:89 *Ahd sandig'i* — ibroniycha matnda *Guvohlik sandig'i*. 4:5 izohiga qarang.

7:89 *ikki karub* — qanotli samoviy mavjudotlarning haykallari. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi KARUB, KARUBLAR so'ziga qarang.

8:4 *...Egamiz Musoga ko'rsatgan namuna bo'yicha...* — Chiqish 25:31-40 ga qarang.

8:6 *...ularni pokla...* — diniy xizmatni lozim darajada bajarishga monelik qiladigan nopoklikdan tozalanish marosimi.

8:19 *Isroil xalqi Chodirga yaqin kelib qolganda, yuz beradigan kulfatdan levilar ularni himoya qiladi* — 1:53 ga qarang. Bu jumladagi chodir so'zi Muqaddas xona va Eng muqaddas xonaga ishora qiladi.

9:1 *...Misrdan chiqqandan keyin, ikkinchi yilning birinchi oyida...* — ibroniy kalendarining Abib oyi nazarda tutilgan (Abib oyi Nison oyi deb ham ataladi). Hozirgi kalendarga ko'ra, bu oy taxminan martning o'rtasidan boshlanadi. Sahroda kitobidagi voqealar ikkinchi yilning ikkinchi oyidan boshlangani uchun (1:1 ga qarang), shu bobning 1-5–oyatlarida ikkinchi Fisih ziyofatining nishonlanishi bayon etilgan. Bu Fisih ziyofati 1–bobdagi xalq ro'yxatga olinishidan bir oy oldin nishonlangan. Birinchi Fisih ziyofati Xudo Isroil xalqini Misrdagi qullikdan ozod qilgan kechasi nishonlangan edi (Chiqish 12:1-42 ga qarang).

9:11 *ikkinchi oy* — 1:1 ning ikkinchi izohiga qarang.

9:11 *qurbonlik* — qo'zi yoki uloqcha (Chiqish 12:3-5 ga qarang).

9:15 *Muqaddas chodir o'rnatilgan kuni...* — Chiqish 40:17-18 ga ko'ra, bu hodisa Isroil

xalqi sahroda turgan paytda, anig'i, ikkinchi yilning birinchi oyida, oying birinchi kunida sodir bo'lgan edi.

9:15 *Chodir* — ibroniycha matnda *Chodir* — *Guvohlik chodiri*. 1:50 izohiga qarang.

10:6 *Karnayning qisqa sadosi yo'lga chiqish kerakligini bildiradi* — g'arb va shimoldagi qarorgohlarda turgan qabilalar sharq va janubdagi qabilalar singari, karnayning qisqa sadosini eshitgach, yo'lga chiqishlari kerak edi.

10:11 *ikkinchi oy* — 1:1 ning ikkinchi izohiga qarang.

10:11 *Muqaddas ahd chodiri* — ibroniycha matnda *Guvohlik chodiri*. 1:50 izohiga qarang.

10:12 *...Isroil xalqi Sinay sahrosidan yo'lga chiqdi* — Isroil xalqi Sinay tog'ida o'n bir oy davomida turgan edi (shu bobning 11-oyatiga va Chiqish 19:1-2 ga qarang).

10:12 *Poron cho'li* — Sinay yarim orolining shimoli-sharqiy qismi nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.

10:29 *Yatro* — ibroniycha matnda *Ruvel*, Yatroning yana bir ismi (Chiqish 3:1 ga qarang).

10:32 *Agar biz bilan birga borsangiz...* — Xo'vovning Muso bilan borgan yoki bormagani ma'lum emas, ammo Hakamlar 1:16 da berilgan ma'lumotga ko'ra u Muso bilan borgan, degan xulosa chiqarish mumkin.

10:33 *Egamizning muqaddas tog'i* — Sinay tog'iga ishora.

11:3 *Tavera* — bu nom ibroniychadagi *yonayotgan* so'ziga ohangdosh.

11:4 *Isroil xalqi orasidagi qalang'i-qasang'ilar* — Chiqish 12:38 da tilga olingan begona xalqlar nazarda tutilgan bo'lishi mumkin (yana Qonunlar 29:11, Yoshua 8:35 ga qarang).

11:6 *manna* — Isroil xalqi Misrdan chiqqandan keyin to Kan'on yurtiga kirguncha, Xudo ularga yetkazib turgan maxsus yegulik. Manna, Shabbat kundan tashqari, har kuni kechasi yerga yog'ildirdi, odamlar saharda turib, uni yig'ib olishardi (Chiqish 16:13-35, Yoshua 5:12 ga qarang).

11:18 *...tayyorlanib poklaninglar...* — 8:6 izohiga qarang.

11:28 *Musoga yoshligidan xizmat qilib kelgan...* — yoki *Musoning tanlangan odamlaridan biri bo'lgan....*

11:31 *dengiz* — Aqaba qo'ltig'i nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.

11:31 *...ikki tirsak balandlikda uchib yurgan edi* — yoki *...ikki tirsak qalinlikda uyib tashlangan edi*. Ikki tirsak taxminan bir metr ga to'g'ri keladi.

11:32 *oltmish savat* — ibroniycha matnda *o'n ho'mr*, taxminan 2200 litrga to'g'ri keladi.

11:34 *Xivrut-Xattavo* — ibroniychadagi ma'nosi *nafsi buzuvchi odamlarning qabrlari*.

12:1 *Habashistonlik* — ibroniycha matnda *Kushlik*. Kush degan joy Misrdan janubda bo'lib, hozirgi Sudan va Efiopiya mamlakatlarining bir qismini o'z ichiga olgan edi.

12:7 *Mening butun xalqim orasida ishonchlisi Musodir* — yoki *Xalqimni boshqarish uchun ishonib topshirgan odamim Musodir*.

12:10 *teri kasalligi* — bu ibora ibroniychada har xil teri kasalliklariga nisbatan

ishlatilgan soʻzning tarjimasidir. 5:2 izohiga qarang.

13:1 *Poron choʻli* — 10:12 ning ikkinchi izohiga qarang.

13:9 *Xoʻsheya* — shu bobning 17–oyatiga qarang.

13:17 *...Xoʻsheyaning ismini oʻzgartirib, uni Yoshua deb atadi* — ibroniychadagi Xoʻsheya ismining maʼnosi *u qutqaradi*, Yoshua ismining maʼnosi esa *Egamiz qutqaradi*.

13:18 *Nagav choʻli* — hozirgi Isroilning janubida, Oʻlik dengizning janubi–gʻarbida joylashgan yerlar.

13:22 *Levo–Xomat* — yoki *Xomat dovoni*.

13:23 *Xevron shahri* — Quddusdan qariyb 32 kilometr janubi–gʻarbda joylashgan.

13:23 *...Onoq avlodidan kelib chiqqan...* — Onoq avlodi Isroil xalqidan avval Kanʼonda yashagan, ular gavdasi ulkan, kuchli jangchilari bilan mashhur boʻlgan xalq edi (shu bobning 33-34–oyatlariga va Qonunlar 1:28, 2:10-11, 20-21, 9:1-2 ga qarang).

13:25 *Eshkoʻl* — ibroniychadagi maʼnosi *bir bosh uzum*.

13:27 *Kadesh* — Kadesh–Barna nomi bilan ham maʼlum boʻlib, hozirgi Aqaba qoʻltigʻining shimoliy qirgʻogʻidan qariyb 145 kilometr shimoli–gʻarbda joylashgan voqa.

13:28 *...sut va asal oqib yotibdi* — nihoyatda hosildor yerni bildiruvchi ibora. Moʻl–koʻl sut — mol uchun koʻm–koʻk yaylovlarning koʻpligini bildiradi. Asal — xurmodan olinadigan quyuq, shirin murabboga ishora boʻlishi mumkin. Murabboning moʻlligi yaxshi hosil beradigan yerni bildiradi.

13:29 *Onoq avlodi* — shu bobning 23–oyatiga berilgan ikkinchi izohga qarang.

13:34 *ulkan pahlavonlar* — ibroniycha matnda *nefilim*. Bu soʻz haybatli va kuchli odamlarga nisbatan ishlatilgan (Ibtido 6:4 ga va oʻsha oyatning birinchi izohiga qarang).

14:8 *sut va asal oqib yotgan oʻsha yurt* — 13:28 izohiga qarang.

14:17 *Sen Oʻzing aytgansan...* — Chiqish 34:6-7 ga qarang.

14:25 *Qizil dengiz* — ibroniycha matnda *Yom–Suf*, maʼnosi *Qamish dengizi*. Bu oyatdagi mana shu nom hozirgi Aqaba qoʻltigʻiga (yaʼni Qizil dengizning shimoli–sharqidagi qoʻltigʻiga) ishora qiladi.

14:28 *...mingʻirlab noliganlaringizni...* — shu bobning 2–oyatiga qarang.

14:34 *Menga qarshi chiqqanlarning holi ne kechishini...* — yoki *Sizlarga qarshi chiqsam holingiz ne kechishini...*

14:45 *Xoʻrmax* — Kanʼon yurtining janubiy qismida, Kadeshdan qariyb 80 kilometr shimoli–sharqda joylashgan shahar.

15:4-5 *ikki kosa* — ibroniycha matnda *chorak xin*, taxminan 1 litrga toʻgʻri keladi (shu oyatda ikki marta ishlatilgan).

15:4-5 *toʻrt kosa* — ibroniycha matnda *efaning oʻndan bir qismi*, taxminan 2 litrga toʻgʻri keladi.

15:6 *uch kosa* — ibroniycha matnda *xinning uchdan bir qismi*, taxminan 1,3 litrga toʻgʻri keladi (shu bobning 7–oyatida ham bor).

15:6 *sakkiz kosa* — ibroniycha matnda *efaning oʻndan ikki qismi*, taxminan 4 litrga

to'g'ri keladi.

15:9 *to'rt kosa* — ibroniycha matnda *yarim xin*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 10–oyatida ham bor).

15:9 *o'n ikki kosa* — ibroniycha matnda *efaning o'ndan uch qismi*, taxminan 6 litrga to'g'ri keladi.

15:32 *...Shabbat kuni o'tin terib yurgan bir odamni ushlab olishdi* — Xudoning qonuniga ko'ra, Shabbat kuni ishlash taqiqlangan edi (Chiqish 31:12-17 ga qarang).

16:4 *...muk tushdi* — bu holat Muso Xudoga jon–jahdi bilan ibodat qilib, madad so'rayotganini bildiradi.

16:7 *O'shanda Egamiz kimni tanlab olganini, kim Unga tegishli ekanligini ko'ramiz* — faqat ruhoniylar Muqaddas chodirda xushbo'y tutatqi nazr qilishlari mumkin edi. Tutatqi nazr qilgan boshqa odam o'lar edi. Tutatqi nazr qilib tirik qolgan odam Xudoning tanlagani edi.

16:13 *sut va asal oqib yotgan yurt* — 13:28 izohiga qarang.

16:30 *o'liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo'l*. Qadimda Isroil xalqi *Sheo'lni* yer ostidagi tubsiz chuqurlik, marhumlar boradigan qorong'i joy deb tushunardi (shu bobning 33–oyatida ham bor).

17:2 *...qabila...tayoq...* — bu oyatda so'z o'yini ishlatilgan. Ibroniychadagi *qabila* so'zi *tayoq* ma'nosida ham ishlatiladi.

17:4 *Ahd sandig'i* — ibroniycha matnda *Guvohlik* (shu bobning 10–oyatida ham bor), Ahd sandig'ining yana bir nomi. 4:5 izohiga qarang.

17:7 *Muqaddas ahd chodiri* — ibroniycha matnda *Guvohlik chodiri* (shu bobning 8–oyatida ham bor). 1:50 izohiga qarang.

18:2 *Muqaddas ahd chodiri* — ibroniycha matnda *Guvohlik chodiri*. 1:50 izohiga qarang.

18:15 *harom hayvon* — Xudoga qurbonlik qilishga yaramaydigan hayvon. Halol va harom hayvonlar haqida to'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun Levilar 11:1-47 ga qarang.

18:16 *...besh bo'lakdan kumush olinglar. Har bir kumush bo'lakning og'irligi 2,5 misqol bo'lsin* — ibroniycha matnda *...besh shaqaldan ol. Har bir shaqalning og'irligi Muqaddas chodirda ishlatiladigan shaqalning og'irligiga teng kelib, 20 gera bo'lsin*. 20 gera taxminan 11 grammga to'g'ri keladi, demak, har bir to'ng'ich o'g'il evaziga berilgan kumush taxminan 55 grammga to'g'ri keladi.

18:21 *ushr* — har qanday daromadning o'ndan bir qismi. Levilar 27:30-33, Qonunlar 14:22-29, 26:12-13 ga qarang.

19:6 *issop o'ti* — bu o'rindagi ibroniycha so'z mayda ko'k gulli, barglari muattar hidli o'simlikni bildiradi.

20:1 *Birinchi oy* — ibroniy kalendarining Abib oyi nazarda tutilgan (Abib oyi Nison oyi deb ham ataladi). Hozirgi kalendarga ko'ra, bu oy taxminan martning o'rtasidan boshlanadi.

20:1 *Zin cho'li* — O'lik dengizning janubi–g'arbida joylashgan.

- 20:1** *Kadesh* — 13:27 izohiga qarang.
- 20:3** *Biz ham...qirilib ketsak bo'lmasmidi-ya!* — 16:41-49 ga qarang.
- 20:13** *Mariva* — ibroniychadagi ma'nosi *nolimoq*.
- 20:14** *Edom* — bu yurt O'lik dengizning janubida joylashgan edi.
- 20:14** *Biz...sizning jigaringizmiz* — Isroil xalqi Yoqubdan, Edom xalqi esa Yoqubning akasi Esovdan kelib chiqqan edi.
- 20:17** *Shoh yo'li* — bu yo'l qadimgi paytlarda muhim savdo yo'li edi. U O'lik dengizning sharqida joylashgan bo'lib, hozirgi Iordaniyaning hududini kesib o'tar edi. Bu yo'l Oramdagi Damashq shahrini Aqaba qo'ltig'ining shimoliy qirg'og'i bilan bog'lar edi.
- 21:1** *Nagav cho'li* — 13:18 izohiga qarang.
- 21:3** *Xo'rmax* — ibroniychadagi ma'nosi *vayron qilish*.
- 21:4** *Qizil dengiz* — ibroniycha matnda *Yom-Suf*, ma'nosi *Qamish dengizi*. Bu oyatdagi mana shu nom hozirgi Aqaba qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli-sharqidagi qo'ltig'iga) ishora qiladi.
- 21:9** *Muso bronzadan ilonni yasab...* — ibroniychada *bronza* va *ilon* so'zlari o'zaro ohangdosh.
- 21:13** *Arnon soyligi* — Arnondagi soy g'arb tomonga oqib, O'lik dengizga quyiladi.
- 21:14** *"Egamizning jangnomasi" kitobi* — jang haqidagi qadimiy jangnoma dostonlari qo'shiqlar majmuasi bo'lishi mumkin. Bu kitob hozirgi kungacha saqlanib qolmagan.
- 21:16** *Ber* — ibroniychadagi ma'nosi *quduq*.
- 21:18** *Saltanat hassalari* — bu maxsus hassa bo'lib, shoh va hukmdorlarning hokimiyatini bildiruvchi ramz edi.
- 21:20** *Fisgax tog' tizmasi* — O'lik dengizning shimoliy qirg'og'idan qariyb 15 kilometr sharqda joylashgan. Fisgax deb, Mo'ab tekisligidan to g'arbdagi Aborim tog'larigacha cho'zilgan tog' tizmasiga nisbatan aytilgan bo'lishi mumkin. Bu tizmaning eng baland nuqtasi Navo tog'ining cho'qqisi edi (Qonunlar 34:1 ga qarang).
- 21:22** *Shoh yo'li* — 20:17 izohiga qarang.
- 21:24** *Yavoq daryosi* — Iordan daryosining sharq tomonida joylashgan bu daryo O'lik dengizdan qariyb 50 kilometr shimolda Iordan daryosiga quyiladi.
- 21:25** *Xashbon shahri* — Fisgax tog' tizmasidan qariyb 10 kilometr sharqda joylashgan.
- 21:29** *Xamo'sh* — Mo'ab xalqining xudosi.
- 21:33** *Bashan o'lkasi* — Jalila ko'lining shimoli-sharqida joylashgan.
- 22:36** *Ir shahri* — yoki *Mo'ab yurtidagi shahar*.
- 22:41** *Bomo't-Baal* — ibroniychadagi ma'nosi *Baal sajdagohlari*.
- 23:7** *Oram* — bu yer Furot daryosi bo'yida joylashgan bo'lib, hozirgi Suriya mamlakatining shimoliy qismini va hozirgi Turkiyaning janubi-sharqiy qismini qamrab olardi (22:5 ga qarang).
- 23:14** *Fisgax tog' tizmasi* — 21:20 izohiga qarang.

- 23:23** *Yoqub nasliga...Isroilga qarshi folbinlik aslo o'tmaydi* — yoki *Yoqub nasli orasida sehr-jodu yo'q, Isroilda folbinlik yo'q.*
- 23:28** *Piyor tog'i* — Fisgax tog' tizmasidan qariyb 5 kilometr shimoli-g'arbda joylashgan.
- 24:6** *palmazor* — yoki *vodiy.*
- 24:7** *O'gax* — Omolek xalqining shohi bo'lib, Omoleklar Isroil xalqining dushmani edilar (Chiqish 17:8-16, Qonunlar 25:17-19 ga qarang).
- 24:17** *Saltanat hassasi* — bu maxsus hassa bo'lib, shoh va hukmdorlarning hokimiyatini bildiruvchi ramz edi.
- 24:17** *chegaralar* — yoki *peshanalar.* Qadimiy yunoncha tarjimada *shahzodalar.*
- 24:17** *Shet xalqi* — Isroil xalqi Kan'on yurtini qo'lga kiritishdan oldin o'sha yurtning cho'llarida istiqomat qilgan xalq nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.
- 24:17** *yerlar* — yoki *bosh suyaklar.*
- 24:18** *Seir* — Edom yurtiga qarashli bo'lgan tog'li yerlar.
- 24:19** *Ir* — yoki *shahar.*
- 24:20** *Omolek xalqi* — shu bobning 7-oyati izohiga qarang.
- 24:22** *Oshur xalqi* — Ossuriya xalqining ajdodi (shu bobning 24-oyatida ham bor).
- 24:24** *Kipr* — ibroniycha matnda *Kittim,* Kiprning qadimgi nomi.
- 25:1** *Shitim* — O'lik dengizning shimoli-sharqida, Mo'ab tekisligida joylashgan.
- 25:5** *hakamlar* — maxsus yo'l boshchilar. Ehtimol, ular butun qabilaga yoki qabilaning bir qismiga javobgar bo'lgan.
- 25:6** *Midiyonlik* — mazkur oyatda bu nom Iordan daryosining sharq tomonida yashaydigan, Mo'ab xalqi bilan aralashib ketgan bir xalqqa ishora qiladi. Ularning ustidan Mo'ab shohi hukmronlik qilgan bo'lishi mumkin (22:1-7 ga qarang).
- 26:5** *Isroil* — Yoqubning yana bir ismi (Ibtido 32:27-28 ga qarang).
- 26:9** *Ko'raxning izdoshlari Egamizga qarshi isyon ko'tarishganda...* — 16:1-35 ga qarang.
- 26:19-20** *...G'ur va O'nan Kan'on yurtida olamdan o'tgan edilar* — Ibtido 38:1-10 ga qarang.
- 26:42** *...Xushimdan Xushim...* — ibroniycha matnda bu ismning boshqa varianti *Shuxom.* Uning Xushim degan shakli Ibtido 46:23 dan olingan.
- 26:55** *...qur'a tashlanglar* — qur'a tashlashda yog'och bo'laklari yoki toshlar ishlatilgan bo'lib, shu orqali Xudoning xohish-irodasi aniqlangan. Ba'zan odamlar qur'a tashlab, Xudodan biror ishni qanday yoki qachon qilish kerakligini so'rashgan.
- 26:61** *Nadov va Abihu...nobud bo'lgan edilar* — 3:1-4 ga va Levilar 10:1-2 ga qarang.
- 26:65** *...Egamiz...aytgandi* — 14:26-35 ga qarang.
- 27:12** *Aborim tizmasi* — O'lik dengizning shimoliy qirg'og'idan sharqda joylashgan.
- 27:13** *O'sha yurti ko'rganingdan keyin...olamdan o'tasan* — Qonunlar 34:1-8 ga qarang.
- 27:14** *Mariva suvlari bo'yida...muqaddasligimni namoyon qilmadingizlar* — 20:1-13 ga

qarang.

27:14 *O'sha Mariva suvlari* — Rafidim yonidagi Mariva emas, balki boshqa joydir (Chiqish 17:1-7 ga qarang).

27:18 *Unda Mening Ruhim bor* — ibroniycha matnda *Unda bir ruh bor*. Bu o'rinda *ruh* so'zi Xudoning Ruhiga ishora qilgan bo'lishi mumkin. Eski Ahdda Xudoning Ruhi maxsus vazifani bajargan insonlarga, jumladan, yo'l boshchilarga berilgan edi. Biroq *ruh* so'zi yo'l boshchilik vazifasi uchun zarur bo'lgan layoqat va qobiliyatni bildirgan bo'lishi ham mumkin. Qobiliyatlar Xudodan berilgan in'om bo'lgani uchun ikkala variantning ham ma'nosi bir-biriga yaqin.

27:18 *Yoshuaga qo'lingni qo'y* — bu harakat Musoning yo'l boshchilik vazifasi Yoshuaga topshirilishining ramzi edi.

27:21 *Elazar Urim orqali...irodamni bilib bersin* — ayrim hollarda ruhoniylar Xudoning xohishini bilish uchun Urim va Tummim degan muqaddas narsalardan foydalanishardi. Bu oyatda faqat Urim tilga olingan. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun Chiqish 28:15 ning ikkinchi izohiga qarang.

28:5 *ikki kosa* — ibroniycha matnda *chorak xin*, taxminan 1 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 7-oyatida ham bor).

28:5 *to'rt kosa* — ibroniycha matnda *efaning o'ndan bir qismi*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi.

28:9 *sakkiz kosa* — ibroniycha matnda *efaning o'ndan ikki qismi*, taxminan 4 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 12, 20, 28-oyatlarida ham bor).

28:12 *o'n ikki kosa* — ibroniycha matnda *efaning o'ndan uch qismi*, taxminan 6 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 20, 28-oyatlarida ham bor).

28:14 *to'rt kosa* — ibroniycha matnda *yarim xin*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi.

28:14 *uch kosa* — ibroniycha matnda *xinning uchdan bir qismi*, taxminan 1,3 litrga to'g'ri keladi.

28:14 *ikki kosa* — ibroniycha matnda *chorak xin*, taxminan 1 litrga to'g'ri keladi.

28:15 *kunda kuydiriladigan qurbonliklar* — shu bobning 1-8-oyatlariga qarang.

28:16 *Birinchi oy* — 20:1 ning birinchi izohiga qarang.

28:16 *Fisih ziyofati* — Isroil xalqining Misrdagi qullikdan ozod bo'lishi munosabati bilan nishonlangan ziyofat (Chiqish 12:1-42 ga qarang).

28:23-24 *kunda ertalab kuydiriladigan qurbonlik* — shu bobning 1-8-oyatlariga qarang.

28:26 *Hosil bayrami* — ibroniycha matnda *Haftalar bayrami*, Hosil bayramining yana bir nomi. Bu bayram Fisih ziyofatidan keyin, 50 kun o'tgach nishonlanadi (Levilar 23:15-16 ga qarang).

28:31 *kunda kuydiriladigan qurbonliklar* — shu bobning 1-8-oyatlariga qarang.

29:1 *Yettinchi oy* — ibroniy kalendarining Tishri oyi nazarda tutilgan (Tishri oyi Itanim oyi deb ham ataladi). Hozirgi kalendarga ko'ra, bu oy taxminan sentabrning o'rtasidan boshlanadi.

29:3 *o'n ikki kosa* — ibroniycha matnda *efaning o'ndan uch qismi*, taxminan 6 litrga

to'g'ri keladi (shu bobning 9, 14–oyatlarida ham bor).

29:3 *sakkiz kosa* — ibroniycha matnda *efaning o'ndan ikki qismi*, taxminan 4 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 9, 14–oyatlarida ham bor).

29:4 *to'rt kosa* — ibroniycha matnda *efaning o'ndan bir qismi*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 10, 15–oyatlarida ham bor).

29:6 *har oyning boshida va kunda kuydiriladigan qurbonliklar* — 28:1-15 ga qarang.

29:7 *Yettinchi oy* — shu bobning 1–oyati izohiga qarang.

29:11 *kunda kuydiriladigan qurbonliklar* — 28:1-8 ga qarang.

29:12 *Yettinchi oy* — shu bobning 1–oyati izohiga qarang.

29:16 *kunda kuydiriladigan qurbonlik* — 28:1-8 ga qarang.

29:38 *kunda kuydiriladigan qurbonlik* — 28:1-8 ga qarang.

30:15 *bir kun ichida* — yoki *bir necha kun ichida*.

31:2 *Isroil xalqi uchun Midiyonlardan qasos ol* — 25:1-18 oyatlarga va 25:6 izohiga qarang.

31:6 *muqaddas ashyolar* — Urim va Tummim, ruhoniyning liboslari va Ahd sandig'i nazarda tutilgan bo'lishi mumkin (Chiqish 28:15 ning ikkinchi izohiga qarang). Finxang paytida shu ashyolardan foydalanib, Xudodan yo'l-yo'riq va madad so'rgan bo'lishi mumkin.

31:8 *...Balomni ham qilichdan o'tkazishdi* — Mo'ab va Midiyon xalqlari bilan qilgan hamkorligi uchun Balom Isroil xalqining dushmani hisoblangan edi (25:1-5, 16-18, 31:16 ga va Qonunlar 23:4-5 ga qarang).

31:16 *...Piyor tog'ida...* — 25:1-9 ga qarang.

31:23 *poklanish suvi* — 19:9 ga qarang.

31:50 *O'zimizni Egamiz hukmidan himoya qilish uchun...* — qadimgi Isroilda odamlarni sanash xavfli hisoblanar edi (1 Shohlar 24–bobga qarang), chunki butun odamzod Xudoga tegishli, deb hisoblangan hamda sanash egalik ma'nosini bildirgan. Bundan tashqari, odamlarni sanash Xudoga ishonmaslikni ham bildirishi mumkin. Odamlarni sanash lashkarning soniga inonish va soxta xavfsizlik hissini vujudga keltirishi mumkin edi. Odamlarni sanash hukmga olib kelishi mumkin bo'lgani uchun, mana shu parchada yo'lbo'shchilar Xudoga nazrlar keltirib, o'zlarining Xudoga bo'lgan qo'rquvlarini namoyon etganlar. Shu yo'l bilan ular o'zlarini himoya qilganlar.

31:52 *o'n ikki pudga yaqin* — ibroniycha matnda *16.750 shaqal*, taxminan 190 kiloga to'g'ri keladi.

32:1 *Yazir va Gilad yerlari* — Iordan daryosining sharq tomonida joylashgan.

32:5 *...Jordan daryosining narigi tomoniga...* — ya'ni Iordan daryosining g'arb tomoniga.

32:8 *Men otalaringizni...jo'natganimda...* — 13:1-25 ga qarang.

32:17 *...qurollanib...* — qadimiy yunoncha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *...shoshilib...*

32:33 *Manashe qabilasining yarmi* — Iordan daryosining sharq tomonida o'rnashgan

qabilaning yarmi nazarda tutilgan (Yoshua 13:8, 29-31 ga qarang). Qabilaning ikkinchi yarmi Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'rnashgan edi (Yoshua 22:7 ga qarang).

32:41 *Yovir shaharlari* — ibroniycha matnda *Xavot-Yovir*, ma'nosi *Yovir shaharlari*.

33:3 *Birinchi oy* — 20:1 ning birinchi izohiga qarang.

33:8 *Qizil dengiz* — ibroniycha matnda *dengiz*. Bu oyatdagi mana shu nom ostida hozirgi Suets qo'ltig'i (ya'ni Qizil dengizning shimoli-g'arbidagi qo'ltiq) yoki Suets qo'ltig'i va O'rta yer dengizi oralig'ida joylashgan ko'llardan biri nazarda tutilgan. Chiqish 14:10-31 dagi hodisalarning tafsilotiga ko'ra, bu dengiz kattaligidan Isroil xalqiga to'siq bo'lgan, chuqurligidan Misr lashkari cho'kib ketgan.

33:10 *Qizil dengiz* — ibroniycha matnda *Yom-Suf*, ma'nosi *Qamish dengizi*. Bu oyatdagi mana shu nom hozirgi Suets qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli-g'arbidagi qo'ltiqqa) ishora qiladi (shu bobning 11-oyatida ham bor).

33:11 *Sin sahrosi* — Sinay yarim orolidagi bu sahroning aynan qayerda joylashgani ma'lum emas.

33:14 *...Rafidimda...ichimlik suvi yo'q edi* — Chiqish 17:1-7 ga qarang.

33:38 *beshinchi oy* — ibroniy kalendarining Av oyi nazarda tutilgan. Hozirgi kalendariga ko'ra, bu oy taxminan iyulning o'rtasidan boshlanadi.

33:40 *Nagav cho'li* — 13:18 izohiga qarang.

33:45 *Ivay-Aborim* — ibroniycha matnda bu nomning boshqa varianti *Iyim*.

33:47 *Aborim tog'lari* — 27:12 izohiga qarang.

33:54 *...qur'a bo'yicha...* — 26:55 izohiga qarang.

34:3 *O'lik dengiz* — ibroniycha matnda *Tuz dengizi* (shu bobning 12-oyatida ham bor).

34:4 *Chayonlar dovoni* — ibroniycha matnda *Akrabim dovoni*, ma'nosi *chayonlar dovoni*.

34:5 *Misr chegarasidagi irmoq* — Sinay yarim orolining shimoli-sharqidagi Arish soyligi yoki Nil daryosining sharqiy irmog'i nazarda tutilgan (yana Ibtido 15:18 va Yoshua 13:3, 15:4, 47 ga qarang).

34:7 *Xo'r tog'i* — shimolda joylashgan bu tog' 20:22 va 33:37-39 da tilga olingan Horun vafot etgan Xo'r tog'i emas.

34:8 *Levo-Xomat* — yoki *Xomat dovoni*.

34:11 *Jalila ko'li* — ibroniycha matnda *Keneret ko'li*, o'sha vaqtda Jalila ko'li va uning atrofidagi yerlar shu nom bilan ham atalardi.

34:13 *...qur'a tashlab...* — 26:55 izohiga qarang.

35:4 *1000 tirsak* — taxminan 450 metr ga to'g'ri keladi.

35:5 *2000 tirsak* — taxminan 900 metr ga to'g'ri keladi.

35:9-10 *...Iordan daryosining narigi tomoniga...* — ya'ni Iordan daryosining g'arb tomoniga.

36:2 *...qur'a bo'yicha...* — 26:55 izohiga qarang.

36:2 *Egamiz sizga...inimiz Zalofxodning mulkini qizlariga berishingizni aytgan edi* —

27:1-11 ga qarang.

36:4 *Qutlug' yil* — Isroil xalqi tabarruk deb bilgan yil. Shu yil davomida hamma sotib olingan mulk o'zining asl egalariga qaytarib berilishi kerak edi (Levilar 25:8-55, 27:17-24 ga qarang). Ammo Qutlug' yilga oid bo'lgan bu qonun-qoidalarni Zalofxodning qizlari vaziyatida qo'llab bo'lmas edi, chunki qizlar o'z yerini sotgani sababli emas, balki turmushga chiqqanlari sababli ularning yeri o'z qabilasidan ayirib olingan bo'lardi.